

המכון ללימודי השואה

ע"ש ח. אייבשיץ

רחוב התיכון 39, נווה-שאנן,

ת.ד. 9288, חיפה 31092

Bitan.shoa@gmail.com

בס"ד, סיוון תשע"ד, יוני 2014

ביטאון פורום שמירת

זיכרון השואה

ביטאון מספר 46

העורך: גדעון רפאל בן-מיכאל

יהדות רומניה בשואה
רצח יהודי יאסי

יהודי יאסי – לאחר הפרעות ומעשי הרצח

תוכן העניינים

עמודים

- גדעון רפאל בן-מיכאל: פתח דבר 21-3
- יצחק רזלר: חפגורום ביאסי 50-22
- אָאָג'ן לוקה: טבח היהודים בבניין ה"קסטורה" (בנין המשטרה ביאסי)..... 68-52
- אשר קופל קופל: חפגורום ביאסי 83-69
- יחושע גרינברג: עדות על שילוח ברכבת לפודול אילואי 88-85
- אביגדור מנדלוביץ: מותו של יהודי ברכבת חמוות 90-89
- דווח מעיתון "דבר" 29.6.1941 93-92
- דווח מעיתון "הצופה" 21.1.1943 96-94
- דווח מעיתון "המשקיף" 30.5.1947 103-96
- דווח מעיתון "דבר" 15.5.1947 106-104
- חסידי אומות העולם 107- 109
- ביבליוגרפיה 111-110
- מראי מקומות 111

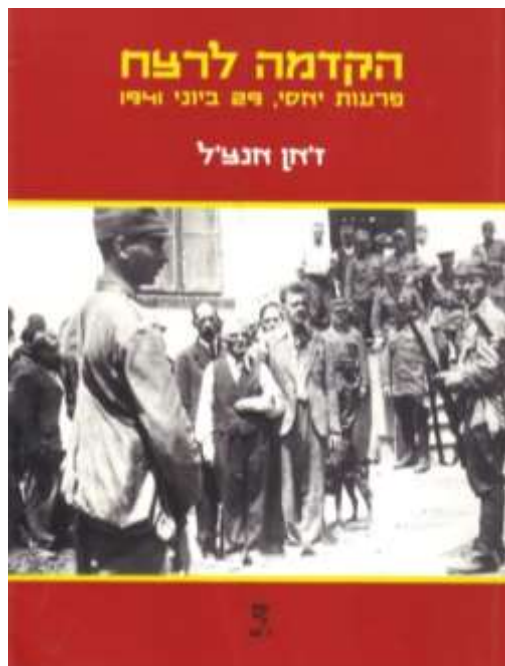

פתח - דבר

השואה ברומניה החלה ב-29 ביוני 1941 בעיר יאסי. מעשי הרצח והפרעות היו פרי יוזמתו של המשטר הפאשיסטי הרומני בסיוע הצבא הגרמני. **ביאסי נרצחו כ-15,000 יהודים – כשליש מיהודי יאסי.** מרביתם נרצחו במשך יומיים ב-29 וב-30 ביוני. אסון כבד מאד.

רצח יהודי יאסי נעשו באכזריות רבה מלווה בפרעות, שבאו לידי ביטוי במעשי ביזה בבתי יהודים, בעסקיהם ובמוסדותיהם וכן, יהודים רבים הוכו, עונו והושפלו. היסטוריונים רבים, כינו אירוע זה גם בשם "פרעות יאסי". רצח המוני כה גדול, הניע אותי לכתוב בכותרת הביטאון את השם "**רצח יהודי יאסי**" ולא "פרעות יאסי".

בפתח דברי, אני מסב את תשומת ליבכם כי נכתב ספר מחקר היסטורי חשוב ע"י פרופ' ז'אן אנצ'ל הנקרא בשם: "**הקדמה לרצח – פרעות יאסי, 29 ביוני 1941**", הוצאת "יד ושם", תשס"ג – 2003.

גדעון רפאל בן-מיכאל [עורך]: רצח יהודי יאסי
המכון ללימודי השואה ע"ש ח.אייבשיץ - חיפה

מחקרו של ז'אן אנצ'ל מבוסס על תיעוד עשיר, המאפשר לשחזר את האירועים מנקודת מבט יהודית.

במשך 50 שנה **הוסתר התיעוד** על הפרעות ומעשי הרצח ע"י הממשלות הרומניות. הפרוטוקולים מהחקירות ומהמשפט שנוהל ברומניה נגד פושעי יאסי בשנים 1944-1948 לא נחשף עד ששערי המדינות שהיו תחת שלטון ברית המועצות פתחו את שעריהן ואפשרו לחוקרים לגשת אל התיעוד הרב ולחשוף אותו.

בביטאון מובאים גם פרקי עדות, המשמשים כמקור היסטורי לרצח יהודי יאסי.

* * * * *

בוודאי ישאלו הקוראים, מדוע בחרתי את הנושא: רצח יהודי יאסי?

שלוש סיבות עיקריות לבחירה זו:

א. כאשר אני פונה לאנשים בציבור הרחב בנושא השואה ושואל אותם, מה הם יודעים על רצח יהודי יאסי? מעטים יודעים להשיב. יוצאי רומניה וצאצאיהם, רובם מכירים אירוע קשה זה וכן אנשים הבקיאים בקורות השואה. בגלל דלות הידיעה בקרב הציבור, חשבתי שמן הראוי, שהפעם הביטאון יעסוק בנושא זה.

ב. רצח יהודי יאסי מסמן את תחילתה של ההשמדה ההמונית של יהדות אירופה. מעשי הרצח ביאסי קדמו לרציחות ההמוניות שבוצעו ע"י הנאצים בפלישתם לברית המועצות.

ג. מעשי הרצח והפרעות בוצעו בגלל החלטתו של ממשל אנטונסקו הרומני להשמיד מספר יהודים רב ביאסי. יהודי העיר סימלו לרומנים את הקיום היהודי ברומניה.

הרצח והפרעות היו תכנון רומני נטו, כמובן, בתמיכתם המלאה של הגרמנים.

הרצח ביאסי מוכיח על שיתוף הפעולה של האוכלוסייה המקומית בהשמדת היהודים. כך היה גם בליטא, אוקראינה, הונגריה ועוד.

נשאלת השאלה מדוע התרחש הטבח הגדול הראשון דווקא ביאסי?

על כך משיב ראדו פלוריאן במאמרו: **"הטבח ביאסי ב-29-30 ביוני 1941: אירוע מוקדם של רצח עם ביהודים"**, בתוך: "בשביל הזיכרון", 38, תש"ס - 2000, עמ' 12-22.

"פרט ליסוד המקריות, דומה שהעיר יאסי התאימה עצמה לאפשרות מעין זו, בשל המנטליות שרווחה בקרב פלח מסוים באוכלוסייתה, ומשום שמבחינה דמוגרפית הייתה לה חשיבות אסטרטגית. למרות זאת, גם חודשים מספר לפני שהתרחש הטבח לא היה איש יכול לצפות מעשה מפלצתי מעין זה.

על-פי הסטטיסטיקות הקיימות, הייתה כמעט מחצית מאוכלוסיית העיר - יהודית. **בשלהי יוני 1940, בעקבות האולטימטום הסובייטי בנוגע לבוקובינה הצפונית ולבסרביה, הפכה יאסי לעיר ספר הגובלת בברית המועצות, וביוני 1941 הפכה לעיר חזית, המרוחקת רק 16-18 קילומטרים מקו הקרבות.** העובדה הזאת הפכה אותה למקום הולם להחלת טקטיקת הסחה שעל-פיה הוצגו היהודים, שהיוו חלק נכבד מאוכלוסיית העיר, כסוכני אויב, כסוכני הבולשביזם; במילים אחרות, היהודים הוצגו כאנטי-רומנים. טבח מתוכנן בשטחה של מדינה המכריזה על עצמה כעל אומה עצמאית, זקוק לאמתלה, וזו הייתה האמתלה שנמצאה.

יאסי הייתה עיר שבה חיו יהודים, רומנים ונוצרים אורתודוקסים בכפיפה אחת ובשלום לאורך זמן. בעיר התפתח פולקלור ססגוני ותוסס, שכלל מסורת תיאטרלית יהודית רוויה בפולקלור זה. כמו כן, שימשה העיר מרכז תרבותי שבו פעלו אינטלקטואלים ידועים רבים ואלה יצאו בעוז נגד האנטישמיות והגזענות, והגנו בהתמדה על רעיון הדו-קיום של הקהילות השונות.

עם זאת, הייתה יאסי מקום שבו הופיעו בגלוי כמה מראשי הפוליטיקאים ואישי הציבור האנטישמים ברומניה. עמם נמנו א"ק קוזה, אחד האנטישמים הידועים לשמצה במדינה, וקורנליו קודריאנו, מנהיג לגיונות "משמר הברזל" הפשיסטיים.

בתנאים שבהם מצאה עצמה המדינה בהשפעת גרמניה הנאצית, הוחרפה האנטישמיות הסמויה בקרב פלג מסוים מאוכלוסיית העיר והפכה אלימה יותר. מארגני הטבח ידעו כי יוכלו לתמרן בבטחה את פלח האוכלוסייה הזה ולהסתמך על פרץ פנטיות ושנאה בקרב קבוצות מוסתות מסוימות. עד לנקודה מסוימת הם אכן הצליחו, ומשכו לגיונרים רבים ואלמנטים מוסתים, ובד בבד ניצלו את היתרון הגלום באדישות הדוממת של רוב האוכלוסייה".

* * * * *

ב-28 ביוני 1941 הורה שליט רומניה, יון אנטונסקו, לפנות את כל האוכלוסייה היהודית מהעיר יאסי. באותו יום יצאו למבצע הפינוי כוחות צבא ומשטרה רומניים יחד עם פורעים רומנים אנטישמיים, בסיוע כוחות צבא גרמניים ששהו באותה תקופה ביאסי.

* * * * *

בפרעות יאסי נהרגו יהודים רבים, יותר ממחציתם בעיר עצמה והיתר ברכבות המוות. **מפקד חשאי של הקהילה היהודית יצר רשימה שמית של כ-15,000 הרוגים. לפי דיווח של "שירות המודיעין המיוחד" (SSI) שעקב אחר האזכרות לקורבנות בבתי הכנסת היו 13,266 הרוגים, בכללם 40 נשים ו-180 ילדים.** לשכות הגיוס לעבודות כפייה דיווחו על היעדרותם של 13,868 יהודים שלא ניתן לאתרם. מועצת השרים של רומניה פרסמה הודעה על הוצאתם להורג של 500 יודאו-קומוניסטים. קרבנות הטבח נקברו בקבר אחים גדול בבית הקברות היהודי ביאסי, העשוי בצורת קרונות רכבת.

מיקומה הגיאוגרפי של יאסי [2]

טבלת זיכרון בבית הקברות ביאסי לנרצחי הפוגרום [3]

גדעון רפאל בן-מיכאל [עורך]: רצח יהודי יאסי
המכון ללימודי השואה ע"ש ח.אייבשיץ - חיפה

הרקע לפרעות ומעשי הרצח

לאחר מלחמת העולם הראשונה, על פי חוזה טריאנון והסכם פריז, צורפו לרומניה מחוזות רבים, צעד שהפך אותה ל"רומניה הגדולה", אך לצירוף מחוזות אלו נלווה תנאי של מתן זכויות למיעוטים. הרומנים צייתו לתנאי תוך התמרמרות רבה בקרב כל שכבות האוכלוסייה, ובמיוחד התמרמרות כנגד מתן זכויות ליהודים. **המחוזות שצורפו לרומניה, במיוחד בסרביה ובוקובינה, כללו מספר גדול של יהודים, שנוכחותם בלטה, גם בגלל לבושם, מנהגיהם ושפתם השונים מאלה המקובלים ברומניה. מסע אנטישמי, שהונהג על ידי חוגי אינטליגנציה, קשת רחבה של מפלגות וחוגי כמורה, מצא עידוד במתרחש בגרמניה הנאצית.**

הסכם ריבנטרופ-מולוטוב ולאחר מכן תכתיב וינה של גרמניה ואיטליה בנושא הסכסוך של רומניה עם הונגריה על טרנסילבניה ועם בולגריה על דוברוג'ה, הביאו לקריעת חבלים נרחבים מרומניה והעברתם לברית המועצות, להונגריה ולבולגריה.

העם הרומני, שעבר טראומה כשנאלץ לוותר על חבלים אלה ללא מלחמה, **חיפש שער לעזאזל ומצא אותו ביהודים.**

במהלך נסיגת הצבא הרומני מחבל בסרביה היו תושבים מקומיים, שאינם רומנים, שהפגינו את שמחתם ואף פגעו בחיילים הנסוגים. הדיווחים העדיפו להגדיר את כל אלה כ"יהודים", למרות שהיו בהם אוקראינים, רוסים, בעלי השקפות אוהדות לקומוניזם וגם פושעים ששחררו מבתי הסוהר. סביר להניח שגם חלק מהיהודים, שסבלו מהאנטישמיות הרומנית, שמחו לקראת שינוי השלטון, אך היו גם יהודים שחששו מכך ואפילו עזבו את החבלים האלה, כדי שלא לחיות תחת משטר קומוניסטי.

גדעון רפאל בן-מיכאל [עורך]: רצח יהודי יאסי
המכון ללימודי השואה ע"ש ח.אייבשיץ - חיפה

החקיקה האנטישמית, שהחלה עם תקנון היהודים וכניסת רומניה למלחמת העולם השנייה לצד גרמניה (בתקווה לזכות מחדש בחבלים האבודים), יצרו מצב נוח לקולות שקראו לסילוק כל היהודים מרומניה.

לאחר כיבוש מולדובה נקט אנטונסקו במדיניות של גירושים המוניים של יהודים לחבל **טרנסניסטריה**, תוך פיזור הבטחות, ש"טיהור" השטחים הכבושים מיהודים, אינו נוגע ליהודי **הרגאט** (=כינוי לשטחי רומניה "הקטנה", מלפני מלחמת העולם הראשונה).

חקיקה נוספת, שהופנתה כלפי כל היהודים ברומניה, אסרה עליהם להתגורר ולנהל עסקים בחבלים הכפריים. כתוצאה ישירה מכך, גורשו יהודים רבים ממקום מושבם (תוך גזילת רכושם והרס פרנסתם) ונאלצו לעבור אל הערים. כך היה גם באזור יאסי - יהודי הסביבה, שגורשו ממקום מושבם, עברו אל יאסי והגדילו את האוכלוסייה היהודית במקום.

תכנון הפרעות ומעשי הרצח

למרות דברי ההרגעה השקריים של אנטונסקו לראשי הקהילה היהודית, שהגירוש לא יפגע ביהודי הרגאט, תכנן אנטונסקו לגרש את כל יהודי רומניה ואף נקט צעדים לשם כך.

צעד ראשון לקראת ביצוע תוכניתו ל"פתרון סופי של בעיית היהודים ברומניה" ננקט בהוראה שהופנתה אל גנרל איליה שטפליה, ראש המטה הכללי, הוראה שדרשה "לזהות את כל היהודונים, לפי מחזות (במולדובה), לאסור את חופש התנועה שלהם ולהיות מסוגל לעשות בהם כל שיצווה ברגע המתאים".

השלב הבא היה סילוק יהודי הכפרים וערי השדה ממקום מושבם ואילוצם להתרכז בערים הגדולות. חלק מיהודים אלה נכלאו במחנה הריכוז טרגו ז'יו.

ב-24 ביוני הופצה יאסי לראשונה על ידי מטוסי ברית המועצות, ויומיים לאחר מכן הופצה שוב. אף-על-פי שבהפצות אלה נהרגו גם 38 יהודים, האשימו השלטונות את יהודי יאסי באחריות להפצות הסובייטיות על העיר ובאיתנותם למפציצים. ב-27 ביוני נערך כנס של ראשי השלטון המקומי של יאסי ושם נעשו תיאומים אחרונים לקראת הפוגרום.

כדי לתת בידי מגרשי היהודים את האמתלה לשימוש באמצעים חריפים, ב-27 ביוני 1941 שלחה מפקדת הסיגורנצה (משטרת הביטחון הרומנית) למשטרת העיר יאסי הוראה בזו הלשון:

"מאחר שלמפקדת הסיגורנצה נודע כי יהודים מסוימים הסתירו כלי נשק ותחמושת, הננו מבקשים שתואילו לערוך חיפושים מפורטים וקפדניים בדירות של האוכלוסייה היהודית, כדי לבדוק שמא אנו עומדים בפני פעולת התחמשות של האוכלוסייה היהודית. נא לדווח מיידית על התוצאות, תוך ציון הצעדים שנקטתם".

לקראת הפרעות נערכו תיאומי הכנות בין השלטונות הרומנים ובין אנשי הצירות הגרמנית בבוקרשט ומפקד הקורפוס הגרמני ששכן ביאסי. שבוע לפני הפוגרום גויסו בכפייה צעירים יהודים רבים לחפירת בורות גדולים מאוד בבית הקברות היהודי. בימים האחרונים הוגברה מאוד ההסתה האנטישמית בעיתונות הרומנית, בתי הנוצרים סומנו בצלב באמצעות צבע או סיד. בעקבות התרעות ושמעות לא ברורות, רבים מאנשי האינטליגנציה המקומית (הרומנית) של יאסי עזבו את העיר.

ב-28 ביוני בערב, בשעה 21:00 הושמעה ביאסי אזעקה. מטוסים גרמנים טסו מעל העיר ואחד מהם ירה רקטה כחולה שהיוותה אות לתחילת המבצע. יחידות צבא, שכללו חיילים בחגור מלא, צעדו ברחובות המרכזיים ומכל מקום נשמעו יריות, כולל יריות מנשק אוטומטי. **החיילים ואזרחים רומנים רבים, שחומשו או התחמשו בכוחות עצמם, התחילו להרוג יהודים ולבזוז את רכושם. חיילים שהוכוונו על ידי יחידות של "שירות המיוחד" (SSI) נכנסו לבתי יהודים עשירים, שדדו אותם והרגו ביריות משפחות שלמות כולל ילדים קטנים.**

גדעון רפאל בן-מיכאל [עורך]: רצח יהודי יאסי
המכון ללימודי השואה ע"ש ח.אייבשיץ - חיפה

רבים מקרב האוכלוסייה הרומנית הנוצרית, המשתייכים לכל סוגי האוכלוסייה המקומית, לקחו חלק בפגיעה ביהודים ובזיזת רכושם. עם המשתתפים נמנו שכני היהודים, נערים ונערות ואף פנסיונרים ונשים מבוגרות. **חלק מהפורעים התחמשו בגרזנים ובאלות ובעזרתם ניפצו ראשי יהודים.** רבים אחרים לקחו חלק בחיפוש אחר היהודים שהסתתרו והסגרתם לידי הפורעים. הפורעים חיטטו בכיסי היהודים, הפשיטו בגדים מעליהם ואף בזזו את נעליהם. איש מבין תושבי יאסי הנוצרים לא מחה כנגד המעשים, לא בשעת ביצועם ולא לאחר מכן והמעטים מאוד שניסו לעזור ליהודים, עשו זאת בהיחבא.

מעצר יהודים בעת פוגרום יאסי - 1941 [4]

ריכוז היהודים והטבח בבנין ה"קסטורה" (בנין המשטרה ביאסי)

על פי ההוראות לפינוי כל היהודים מיאסי, היה צורך לרכז אותם בשלב ראשון בחצר בנין ה"קסטורה". בכניסה לחצר נשדדו היהודים בידי שוטרים שחיטטו בכיסיהם ותלשו מהם תכשיטים ושעונים. פקידי העירייה (ששכנה בסמוך לבניין הקסטורה) אף לקחו מהיהודים את הבגדים שלבשו והנעליים שנעלו. בתוך הבניין המשטרתי יהודים הוכו במוטות ובאלות, חלקם הוכו למוות.

גדעון רפאל בן-מיכאל [עורך]: רצח יהודי יאסי
המכון ללימודי השואה ע"ש ח.אייבשיץ - חיפה

כשהשלטונות הרומנים הבינו שמספר היהודים גדול בהרבה מכפי שחשבו ומשימת הפינוי קשה מדי, שינו את הוראת הפינוי הכללית של היהודים לפינוי כל הגברים היהודים, וניתנה פקודה לשחרר את הנשים ואת הילדים. למרות זאת, לא כל הנשים שוחררו - חלקן נרתע מלהתקרב לשער, שם היו ערמות של גוויות, ואחרות סירבו להיפרד מילדיהן, כפי שניסו להפריד השוטרים לפני שחרורן.

הכאת היהודים בבניין הקסטורה נמשכה בידי כחמישים גרמנים מיחידה מיוחדת ובידי השוטרים הרומנים עד השעה 15:00, **אז נסגר השער והחל טבח בעזרת מכונות ירייה. הטבח נמשך עד שעה 19:30 בערב.** חלק מהיהודים הצליחו לפרוץ את החומות ואת הגדר ונמלטו לרחובות הסמוכים, שם רדפו אחריהם השוטרים המקומיים והחיילים. לפי הערכות מאוחרות **בתוך בניין קסטורה נרצחו כחמשת אלפים יהודים וברחובות הסמוכים עוד כמה אלפי יהודים.**

התייחסות השלטון לחלקו בפרעות הייתה תחת אמתלה של פעילות מדינית "לגיטימית". בדיעבד דווחו פעולות אלו כפעולות עונשין נגד יהודים-קומוניסטים וטייסי הכוחות הסובייטים שהפציצו את הרומנים קודם לכן.

קפטרו, ששימש כ"פרפקט" המקומי (תפקיד שלטוני מקומי) ולא היה בסוד ההכנות, דיווח באובייקטיביות על המתרחש וכתב לממונים עליו, שלפי הממצאים שנאספו הוכח שהתקריות אורגנו על ידי מי שרוצים להסית את הצבא הרומני והצבא הגרמני והאוכלוסייה הנוצרית כנגד היהודים במטרה לגרום לרצח המוני. בישיבות הממשלה הרומנית שהתנהלו באותה תקופה כונו הפרעות של יאסי בשם "משימה לדילול יאסי מיהודיה".

בטבח שהתחולל בחצר הקסטורה השתתפו גרמנים והשוטרים הרומנים. לפי **עדותו של מרקו כ"ץ**, היריות נמשכו עד 7:30 בבוקר. ערימת המתים גדלה מאוד. השוטרים הפסיקו לזרוק על הערימה מתים נוספים. הם לא יכלו לעמוד בעומס פינוי הנרצחים.

גדעון רפאל בן-מיכאל [עורך]: רצח יהודי יאסי
המכון ללימודי השואה ע"ש ח.אייבשיץ - חיפה

הירי הקטלני הגיע מן הגגות, מהחצר, ממרתף המשטרה, מבנין הכנסיה הסמוכה [איליה הקדוש] ומכל מקום שניתן לכוון את הירי כלפי היהודים. הירי כוון גם אל היהודים שניסו לברוח.

בתכנון הרצח לקחו הרומנים בחשבון את האפשרות שהיהודים יברחו מהחצר, ולכן חיילים רומנים הקיפו מבעוד-מועד את הרחובות הסמוכים למשטרה. היהודים שהצליחו להימלט נרדפו עד למקומות המסתור שלהם וכך נמשכו מקרי הרצח.

יהודים שלא נפגעו מהירי נאלצו לפנות את הגוויזות. **הרשקו בנציון, עגלון בן 43**, תיאר את המראות מרחוב אלכסנדרי 5, כאשר הובא בתוך שיירה שכללה 700-800 יהודים לבנין המשטרה, והנה קטע מעדותו:

"... כשהגיעו לרחוב אלכסנדרי בשעה 5, היו גוויזות על הרחוב ודם ברחובות, ודרכתי על המתים. קצין גרמני נעץ כידון בצלעותיי, וזה חדר עד לרגל. נפלתי בתוך אגם של דם ואיבדתי את התחשה. גרמני אחר, נמוך קומה, הכה בפניי במוט ברזל. השיניים נפלו לי מהפה. הוא גנב את טבעת הנישואים שלי ואת ארנקי".^[5]

למרות המצב הקשה, המשיכו הרומנים להביא שיירות שנעו באיטיות בגלל בעיית ויסות בכניסה לחצר, שנסתמה בערימות של גוויזות. גם החיילים הגרמנים, ירו בלי הבחנה בשיירות וביהודים שרוכזו ליד הבתים ובתוכם.

המהנדס ישראל שלייר, מוועד הקהילה, היה בתוך שיירה שהגיעה לתחנת המשטרה בערך בשעה 6. למרות שהיה בידו אישור [פתק] חופשי, נעצר והובל בשיירה. וכך הוא מעיד:

"... הדרך הזאת עברה בעינויים איומים ביותר, כשידינו מורמות לאורך כל המסלול. [מדי פעם] נצטוונו לשכב על הקרקע כשפנינו דבוקות למרצפת. ירו בנו ועלינו. מי שהוריד את הידיים בגלל עייפות או מי שלא השטתח טוב ומהר על המרצפת – נורה מיד. לאורך כל הדרך ראיתי מימיני ומשמאלי גוויזות רוויות בדמן הן ושמעתי זעקות אימים של פצועים רבים שקרו לעזרה. כשעברנו מול בתי היהודים צעקו הגרמנים 'יהודים החוצה', ובאותו רגע ירו לתוך הבתים.

גדעון רפאל בן-מיכאל [עורך]: רצח יהודי יאסי המכון ללימודי השואה ע"ש ח.אייבשיץ - חיפה

בשער הקסטורה היו חיילים רומנים, חיילים גרמנים ואזרחים חמושים ברובים ובמוטות ברזל בשרשרת. קודם כל נטלו מאתנו כל דבר בעל ערך שהיה עלינו – שעונים, טבעות נישואים, עטים נובעים וכיוצא באלה, ואחר-כך החלו לחבוט במוטות הברזל, לדקור בכידונים בראש ובכל מקום שיצא להם בפראות שאינה ניתנת לתיאור. כידונים ננעצו באנשים, ומאחר שהשרשרת הייתה מורכבת מכמה שורות, נתקלנו [כל פעם] בפושעים אחרים. רבים [מבנינו] נפלו מתים במקום, והשאר נכנסו לחצר הקסטורה... על רציף הכניסה לקסטורה עמדו ביחד קצינים גרמנים, הצוות של הקסטורה ושוטרים וצפו בהצג בשוויון נפש".^[5]

לקראת ערב יצאה שיירה מבית הספר היהודי ל'ונימיה ובה כ-400 יהודים לעבר הקסטורה. בכניסה לחצר נתקלה השיירה באנשי ארגון טוט. בתוך החצר רצחו קציני משטרה רומנים ממשטרת יאסי יהודים "באופן ידני", והם זוהו בידי היהודים שנותרו בחיים.

מרקו סמדיק העיד:

"... בין קציני המשטרה שיכולתי לזהות בחצר הקסטורה היה הקומיסר אמברוזי. ראיתי אותו מכה אנשים פצועים במקל ודוחף אותם ברגלו הצידה. עוד ראיתי את מבקר המשטרה, רוטרו, ממשטרת יאסי שיה בהמון".^[5]

היהודים שהגיעו לקסטורה, **הבינו מיד שהם נועדו להשמדה**. הגוויות ברחובות, הירי בשיירות, שלוליות הדם, היוו סימנים ברורים לכוונות ההשמדה.

סמואל בוגין מעיד:

"... בשער הקסטורה הבנו שמובילים אותנו לטבח, מפני שעל הסף השער הבחנתי במאות תעודות זהות, שבעיני השלטונות נחשבו עד אז למקודשות, והיו משמידים אותן רק במקרה של נידון למוות. בחצר נגלה לעינינו מראה מחריד. מאות יהודים, ביניהם אנשים מוכרים בעלי שם ידוע זה שנים, שכבו באגם של דם וגניחותיהם ונחרות הגוססים טרפו את דעתנו בגלל שאונן מבשר מוות".^[5]

ליאון חיימוביץ מוסיף על עדות זו וגם מוסר תצהיר עדות:

"... הם המשיכו לדחוף יהודים בבית המטבחיים המאולתר הזה. הרוצחים לא גילו כל סימני עיפות. די מהר מנעה ערמה גדולה מאד [גוויות] את הכניסה לחצר הקסטורה ואת היציאה ממנה. בערך בשעה 6 בערב גילו הרוצחים סימני עיפות, היה קשה מדי להרוג כל כך הרבה אנשים באלות, ולכן ציוו

גדעון רפאל בן-מיכאל [עורך]: רצח יהודי יאסי
המכון ללימודי השואה ע"ש ח.אייבשיץ - חיפה

עלינו לשכב כשהפנים אל הקרקע, ומיד אחר כך הוציאו מקלעים למרפסת ולחלונות. חיכנו למוות, אך זה איחר לבוא. כיסיתי את בני בגופי וחיבקתי אותו בזרועותיי".^[5]

העברת היהודים ששרדו לרכבות המוות

עם סיום הטבח הנתעב בקסטורה, דמה המקום לבית מטבחים. היהודים שנשארו הובלו למסע מוות. הרומנים התחילו לרמות את היהודים. אמרו להם להסתדר בשורות כדי שיחזרו לבתיהם. למעשה היה זה מעשה הונאה. **היהודים הסתדרו בשורות ולמעשה, הועברו לתחנת הרכבת.**

היהודים הבינו כי הפרעות והמוות לא תמו. בדרכם לתחנת הרכבת, ראו אנשי השיירה, שהדרך מלאה בגוויות של ילדים נשים וגברים. היו גוויות גם באמצע הדרך והצועדים נאלצו לדרך עליהם.

ז'אן חיימוביץ' מעיד:

"... ראיתי רק גוויות על הרחובות, ילדים, נשים עם תינוקות בידיהן שכבו ברחובות ואנו דרכנו עליהם".

מי שלא הלך בקצה הדרוש בשיירה נורה. לאורך כל מסלול ההליכה חיכו המוני רומנים ופגעו באנשי השיירה, הכו והשפילו אותם.

הרוקח הירשצילה כתב יומן, וכך כתב ביומנו:

"... כשיצאנו מהחצר נתקלנו במבול של צעקות, צווחות קללות ואיומים מצבא של בני בלייעל שהצטופפו לאורך הרחוב... ברחוב שהוביל לתחנת הרכבת לא יכול היה ההמון להתאפק עוד, וחמושים במה שנפל לידיהם – קרשים, מקל מטאטא, לוח של חבית או ענפי עץ פשוטים – החלו לחבוט בנו. כובעו של חמי עף, ראשו הוצף בדם וברכיו מוט אבל [ברגע האחרון] התיישר, והמשכנו בריצה עד לעיגול הפרחים שממול לתחנת הרכבת. כאן פעל "המכס"... ז'נדרמים וחיילים פשפשו בכיסינו, עבדו בתשומת לב וביסודיות, כדי ששום דבר לא יימלט מעיניהם... הם לקחו ממני את ארנקי ואת מסמכי, 8,000 ל"י, את שעוני, עט נובע ושתי ממחטות. מפנקסי הצבאי הבחינו שאני לויטננט במילואים, וקרעו אותו לחתיכות. נאספו שם חפצי

גדעון רפאל בן-מיכאל [עורך]: רצח יהודי יאסי
המכון ללימודי השואה ע"ש ח.אייבשיץ - חיפה

ערך רבים ומגוונים וסכומי כסף גדולים. אחר כך החל השלב השני של התופת: הדחיפה אל הרכבת... נוסף לחיות הטרף האזרחיות החלו עכשיו גם החיילים לחבוט ברוביהם".^[6]

* * * * *

לפינוי כל יהודי יאסי, הוזמנו רכבות, והיה צורך להעביר את היהודים שנתרו בחיים בחצר הקסטורה אל תחנת הרכבת. בחצר הקסטורה נותרו בחיים 5,000 עד 8,000 יהודים. הם הובלו משם אל תחנת הרכבת, תוך הכאתם בדרך על ידי ההמון וחיפוש נוסף שנעשה בכיסיהם ועל גופם, כדי לשדוד כל מה שנותר.

בתחנת הרכבת הצטוו לשכב על הרצפה ולאחר הגעת הרכבת, נדחסו לקרנות שנועדו להובלת כימיקלים או להובלת בהמות. בקרנות מהסוג הראשון לא היו חלונות כלל ובקרנות מהסוג השני היו מעט חלונות עם סורגי ברזל. עובדי הרכבת אטמו את החלונות בלוחות עץ מחוברים במסמרים וזאת תוך כדי ואחרי העמסת היהודים. ליהודים שצופפו בכוח לא היה אוויר לנשימה, אך הניסיונות שנעשו לפרוץ פתח בקרנות הובילו לירי והרג המנסים. כדי לחסוך בקרנות צופפו את היהודים לתוך קרנות בהם יכלו לעמוד 40 איש, נדחסו 120-150 יהודים.

הפינוי בוצע בשתי רכבות שיצאו בשעות שונות אל יעדים שונים.

הרכבת הראשונה יצאה מיאסי לטרגו-פרומוס ב-30 ביוני 1941, שעה 2:00 בלילה. היא נסעה מספר קילומטרים, עצרה וחזרה ליאסי ולבסוף עזבה את העיר בשעה 4:00. הרכבת הזאת נועדה להוביל את היהודים למחנה הריכוז טרגו-פורמוס, שם נכלאו יהודים שפוננו מעיירות השדה, אך משהסתבר שלא היה שם מקום לאלפי יהודים נוספים, שונה יעדה.

בשעות הבוקר ובשעות הצהרים נפתחו לזמן קצר מרבית הקרנות (לא כולם) לצורכי איוורור. ברכבת היו כ-50 קרנות ובהם כ-5,000 יהודים וחיילי משמר. **רבים מנוסעי הרכבת מתו כתוצאה ישירה של חנק מחוסר חמצן. מי שניסה לברוח נורה. בתחנות הרכבת, דרכן עברה הרכבת, היו**

גדעון רפאל בן-מיכאל [עורך]: רצח יהודי יאסי
המכון ללימודי השואה ע"ש ח.אייבשיץ - חיפה

ניסיונות מחודשים לשדוד את היהודים על ידי רומנים שלא ידעו שכבר לא נשאר מה לשדוד, ותוך כדי כך נרצחו עוד יהודים.

הרכבת השנייה, שיצאה אל פודול-אילואיי, נשאה כ-2,500 יהודים וכללה בנוסף ליתרת הגברים, גם את הנשים והילדים שלא יצאו מחצר הקסטורה וגם את היהודים שנכלאו במרתפי הקסטורה לפני הפוגרום.

הרכבת הייתה מוכנה ליציאה (כל הקרונות אטומים) בשעה 6:00 בבוקר, 30 ביוני, אך המתינה עד שנאספו מהתחנה עוד 80 גוויות, של יהודים שנורו או הוכו עד מוות בידי פועלי הרכבת והועמסו על קרון נוסף.

יהודים נוספים, שנאספו ברחובות יאסי, הובאו במשאיות. גם ברכבת זו צופפו את היהודים, ובכל קרון היו 120-150 יהודים. הרכבת כללה 20 קרונות עם יהודים, 5 קרונות עם חיילים ועוד 52 קרונות שנועדו ליעדים אחרים. הרכבת הגיעה לפודול-אילואיי (במרחק 20 ק"מ מיאסי) בשעה 13:00 אך הקרונות נפתחו רק אחרי השעה 16:00.

היהודים המעטים שנותרו בחיים וירדו מהרכבת היו עירומים או כמעט עירומים ובמצב גופני ירוד ביותר. המתים פונו מהרכבת על ידי יהודים שנכלאו עוד קודם לכן במחנה זה.

כאלפיים גוויות פונו מהרכבת. קבוצות של צוענים ושל איכרים פשטו על הגוויות, כדי לגנוב מהם את שארית הבגדים ואת שיני הזהב. לא רק ביאסי, אלא גם ברכבות ובתחנות לאורך הדרך היחס התאפיין ברצחנות, תאוות בצע ורשעות.

ד"ר פלדמן, אחד מניצולי הרכבת לפודול-אילואיי, מספר שבאחת התחנות הצליח לשחד, תמורת שעון היד שלו, את אחד השומרים, כדי שייתן לו בקבוק מים. עם קבלת הבקבוק, פלדמן המיובש מיהר לשתות, אך חש צריבה נוראה - בבקבוק היה נפט.

גדעון רפאל בן-מיכאל [עורך]: רצח יהודי יאסי
המכון ללימודי השואה ע"ש ח.אייבשיץ - חיפה

הסבל בקרונות הרכבת היה רב, בקרונות מסוימים הוכנסו יהודים פצועים וגוססים והם מתו עוד לפני תזוזת הרכבת. בקרונות שבהם היו יהודים "שלמים" התנהל מאבק על כל טיפת אוויר.

ישראל שלייר שהעיד במשפט כנגד פושעי רצח יהודי יאסי תיאר את הייסורים הנוראיים שהתחוללו בקרונות הרכבת:

"... הוכנסו מעל למאה איש בקרון... הפצועים שדמם שתת, ואלה הרוב, נפלו על הרצפה. היתר, מחוסר מקום, דרכו על הפצועים. החזקים ביותר התנפלו על החלונות הקטנים, דבר שגרם להתכתשויות. לאסוננו היו רק שני חלונות קטנים סגורים בסורגים ובתריסים. כשיצאנו, מוסמרו התריסים. בעת הנסיעה התריסים נשברו. המשמר הבחין בדבר, וירה ירי ישיר בלי הבחנה [לתוך הקרון] בתחנה השנייה. באווירה כזו, בלי אוויר ואור, צעקות אימים של הפצועים שזעקו לעזרה, רבים מבינינו השתגעו והתחילו לחבוט זה בזה".^[7]

הרכבת הייתה למעשה בית קברות הנע על גלגלים, והמטרה הייתה לחסל אותם בדרך זו. רבים נשברו, לא הייתה כל דרך להיאבק בחום הנורא, במחנק ובצמא.

סמואל בוגן מצהיר בעדותו:

"... חבריי לנסיעה, שרבים מהם היו מותשים ממכות ומהייסורים שסבלו במשך היום הטרגי של ה-29 ביוני התמוטטו על רצפת הקרון במקום שעמדו בו, ורבים מביניהם לא קמו עוד. הם נחנקו בגלל הצפיפות ובגלל החום הנורא בשרב של חודש יולי. עד יום מותי לא אשכח את ההמייה הנוגה של הגוססים שביקשו אוויר ומים... לבלי הועיל... הקרונות נעצרו בעצירות בלתי נורמליות, ובגללן נפלנו זה על זה ונחבלנו. הרכבת רק עברה דרך כמה תחנות כדי שנחזור אחר זמן מה למקום שממנו יצאנו... הבנתי כי נסיעתנו היא מסע אל המוות, מפני שהחום בקרונות, ריח הגוויות והמחסור באוויר ובמים מחסלים אותם".^[7]

הסופר האיטלקי הנודע מאלפארטה שהגיע לרכבת-המוות השנייה יחד עם הקונסול האיטלקי, סארטורי מתאר את ביקורו:

גדעון רפאל בן-מיכאל [עורך]: רצח יהודי יאסי
המכון ללימודי השואה ע"ש ח.אייבשיץ - חיפה

"המתים נסו מן הרכבת. הם צנחו בהמוניהם – אגב חבטות עמומות כפסלי בטון... החיילים טיפסו אל תוך הקרון והחלו להטיל החוצה את הגופות בזו אחר זו. היו שם מאה שבעים ותשע – כולן חנוקות, ראשי כולם היו תפוחים ופרצופיהם כחלחלים... הזבובים זמזמו בזעף. מספר המתים הערוכים לאורך רציף המסילה הגיע לכדי אלפיים. אלפיים גופות שרועות בשמש הן מספר רב – רב מדי. תינוק בן כמה חודשים היה לחוץ, חי, בן ברכי אמו. הוא התעלף, אך עוד נשם. אחת מזרועותיו נשברה". [15]

בהמשך הוא מספר שכנופיות של צוענים ואיכרים עטו על החללים והפשיטו את בגדיהם ואף עקרו את שיני הזהב. מאלאפארטה מוסיף:

"סארטורי ניסה למחות, אך הרב הניח ידו על זרועו. 'אין מה לעשות', אמר, 'זהו מנהג', והוסיף בלחש, אגב חיוך נוגה 'הם יבואו מחר למכור לנו את הבגדים הגנובים מן המתים ואנו ניאלץ לקנותם וכי מה אנו יכולים לעשות?'". [15]

הסתרת מסמכים המרשיעים את הרומנים

פעמיים, באוגוסט 1941 ובתחילת 1944, ניסה ממשל אנטונסקו לזייף מסמכים העוסקים בפרעות יאסי. ההיסטוריון פרופ' ז'אן אנצ'ל נתקל במסמכים המזויפים במהלך מחקרו, והעיר על כך: "שני מבצעי הזיוף יצרו מצב משונה מאוד: מסמכים שונים מצויים בשתי גרסאות (ולפעמים אפילו שלוש) הנושאות אותו תאריך, אותו מספר רישום ואותה חתימה, אבל בעלות תכנים שונים. השוואת התכנים חושפת את כוונותיהם של הזייפנים, שאינם אלא רשויות השלטון עצמן".

בשנת 1945 נערכה חקירה על ידי השלטונות החדשים. כל השוטרים שליוו את היהודים לרכבות אותרו ונחקרו ואף לא אחד מהם זכר את ההתרחשויות. במשך שנים המשטר הקומוניסטי ברומניה ניסה למזער את החלק הרומני ולהטיל את האשמה על הכוחות הגרמנים ששהו ביאסי, אך מסמכים, שנחשפו לאחר נפילת המשטר הקומוניסטי, מוכיחים ללא ספק שהאירועים היו ביוזמת הרודן יון אנטונסקו, לקחו בהם חלק בעיקר רומנים מכל רובדי האוכלוסייה, והגרמנים רק סייעו לטבח שנוהל על ידי הרומנים.

גדעון רפאל בן-מיכאל [עורך]: רצח יהודי יאסי
המכון ללימודי השואה ע"ש ח.אייבשיץ - חיפה

ב-1948 הובאו חלק מהרוצחים לדין ונידונו לתקופות מאסר ממושכות עד מאסר עולם.

חשיפת קברי הנרצחים

בסוף אוקטובר 2010, באזור פופריקאן (Popricani), בלב היער המקומי, במרחק 10 קילומטרים מיאסי, חפרו ארכאולוגים וחשפו קבר המוני המתוארך לקיץ 1941. החפירה התחילה לאחר שהצטברו עדויות של תושבים מקומיים על קיומם של קברים כאלה באזור.

תושבים זקנים שונים סיפרו על כך שבקיץ 1941, בתקופת פרעות יאסי, הובלו קבוצות רבות של יהודים לאזור היערות. העדים סיפרו שהקבוצות, שכללו כ-50 גברים נשים וילדים בכל קבוצה, הובלו על ידי חיילים וז'נדרמים רומנים, שנעזרו במורי דרך מקומיים. היהודים הובלו אל מרכז היער, שם אולצו לחפור בורות גדולים ועמוקים ולאחר מכן אולצו להיכנס לתוכם ושם נורו. על הגופות שפכו סיד וכיסו אותן באדמה. מי שלבשו בגדים טובים, דאגו להפשיטם ולקחת את בגדיהם.

אחד העדים, מי שהיה נער רועה בקר באותה תקופה, ראה את כל התהליך ונתפס על ידי החיילים הרומנים, שחשדו בו על היותו נער יהודי שמנסה להימלט. הוא שוחרר רק לאחר שכמה נשים מהכפר זיהו אותו כרומני נוצרי. עד זה הוביל את החוקרים למקום המדויק בו נחפר הקבר.

עדים נוספים מהסביבה סיפרו על טורי היהודים המובלים אל עובי היער, על היריות שנשמעו לאחר מכן ועל יציאת החיילים מהיער ללא יהודים. העדים גם סיפרו על גופות של יהודים שנעזבו לצידי הדרך וגם על מעשי זוועה שנעשו בנשים עם ילדים ונשים בהריון.

בקבר החפור, אותרו ממצאים המוכיחים שנקברה שם אוכלוסייה אזרחית ושהקבורים נורו בתחמושת שהייתה בשימוש הצבא הרומני באותה תקופה.

גדעון רפאל בן-מיכאל [עורך]: רצח יהודי יאסי
המכון ללימודי השואה ע"ש ח.אייבשיץ - חיפה

שרידי הגופות נמצאים במצב רע מאוד, אך נקבע שמדובר בעשרות עד מאות גופות בבור זה.

* * * * *

לסיום "פתח דבר", ברצוני לציין: לא שיניתי את הניסוחים, התחביר והפיסוק כפי שנכתבו ע"י הכותבים וזאת כדי לשמור על אוטנטיות הדברים.

נזכור ולא נשכח!

גדעון רפאל בן-מיכאל

עורך הביטאון

יצחק רולר

הפוגרום ביאסי

בעת חיפושי אחר מקורות לביטאון, מצאתי עבודה על הפוגרום ביאסי שחיבר התלמיד **יצחק רולר** כעבודת חקר לבחינת הבגרת בהיסטוריה. כל המעריכים החיצוניים של עבודה זו כולל פרופסורים באוניברסיטה, שיבחו את רמתה המקצועית, ולכן, חשבתי שמן הראוי שאביא קטעים מעבודה זו.

יצחק נפל בקרב במלחמת ששת הימים.

בדפי ההנצחה באתר "זכור" של חללי צה"ל

נמצא דף לזכר של יצחק רולר.

להנצחת שמו, אני מביא את קורות חייו כפי שהובאו בדף ההנצחה.

יצחק (ישמר) רולר בן אסתר ובן-ציון
נפל ביום כ"ו באייר תשכ"ז (05.06.1967).
בן 24 בנופלו
מקום מנוחתו: בית העלמין הצבאי הר הרצל

בן-זקונים של הרב בן-ציון ואסתר. האב היה רב בעיירה בוהוש אשר ברומניה, מן החשובים בין ציוני המקום ומחבר כמה ספרים במקצועות התורה והיהדות. נודע כאחד מראשוני הלוחמים לרעיון הגאולה. משפחת יצחק הייתה משפחת רבנים גדולים בתורה מזה מאה וחמישים שנה.

יצחק נולד ביום כ"ג באלול תש"ג (23.9.1943) בעיירה בוהוש בעיצומה של מלחמת-העולם השנייה. בן שבע היה כשאביו נפטר, ושנה לאחר-מכן, בשנת 1951, עלה עם אמו לארץ. חבלי-קליטתם היו קשים. בתחילה גרו בדירת-עוני בשכונת מאה שערים בירושלים, אשר בה סיים את בית-הספר היסודי "מוריה" והמשיך בישיבה התיכונית "נתיב מאיר" של בני עקיבא

הצטיין בכישרונותיו ובכל זאת היה עניו, שקט ונחבא אל הכלים. מעשי-צדקה שלו - של משלוח חבילות, מתן בסתר, סעד לחשוכי מרפא ומתן שיעורים חנם לילדי עניים - אלה לא נודעו כלל בחייו לחבריו. השתייך לתנועת "בני-עקיבא".

נטה לספרות ובבית-הספר התיכון כתב עבודה על "הפוגרום ביאסי" כחיבור שנתי במקום בחינת-בגרות. את כל מרצו השקיע יצחק בכתיבת עבודה זו.

הוא רצה לספר את זוועות הטבח ביהודי יאסי שביניהם נפלו גם מבני-משפחתו. לצורך עבודה זו נעזר על-ידי שיחות עם אישים מתושבי יאסי באותה תקופה.

לאחר זמן המליצו עליה לשם פירסומה הפרופסורים בן-ששון ואטינגר אשר עברו עליה ובדקוה. בהרצאתו נתגלתה ההבנה ההיסטורית שלו, שכן הוא לא הסתפק בתיאור המאורעות עצמן אלא שפנה בהרבה אל מה שקדם להם והעלה את שורשי האימה והמשטמה ואת הרקע של האווירה הכללית ששררה בימים ההם ביחס ליהודי-המקום.

בנו של פרופסור בן-ששון היה חברו של יצחק בישיבת "נתיב מאיר" והוא ששמר על כתב-היד - ותודות לו נתאפשר פירסומו בשנת תשכ"ח - אך יצחק לא זכה לראותה במו עיניו. (העבודה הוצאה לאור על-ידי "יד ושם" בסיוע המחלקה להנצחת החייל במשרד הביטחון וישיבת "נתיב מאיר").

למרות היותו בן יחיד ותומך באמו החולנית והקשישה לא רצה לפטור עצמו מהשירות בצבא ולכן אמר לאמו: "כאן כל אחד חייב להגן על ארצו ועל ביתו" - ובאוגוסט 1962 גויס לצה"ל ושירת בחיל-הקשר.

לאחר שסיים את השירות התחיל ללמוד באוניברסיטה העברית בירושלים, בפקולטה למתימטיקה ופיסיקה. בשתי השנים שהספיק ללמוד באוניברסיטה היה נותן שיעורים, ומתלמידים מחוסרי-אמצעים לא היה מקבל תשלום ולא הסתפק בכך כי היה נותן גם ארוחת-הצהריים לנזקקים האלה.

מהכנסותיו בהדרכת תלמידים היה משלם שכר-לימוד באוניברסיטה וגם תומך באמו - ואפילו הקציב מהן לחולים מאושפזים. אחרי שתי שנות לימודיו נקרא למלחמת ששת הימים ובה נפל בקרב שנערך דרומית לצומת רפיח ביום הראשון לקרבות, הוא כ"ו באייר תשכ"ז (5.6.1967). הובא למנוחת-עולמים בבית-הקברות הצבאי שעל הר-הרצל בירושלים.

מהלך המאורעות ערב הפוגרום התקפות האוויר הרוסיות והשפעתן

**יום שלישי 24.6.1941, הנזק שגרמה ההתקפה הראשונה,
ותוצאותיה לגבי היהודים**

ב- 21 ביוני 1941 פלשו הצבאות הגרמניים – רומניים לבריה"מ. האווירה המתוחה לגבי היהודים התחילה זמן רב לפני כן. ביאסי בפרט הורגשה הסכנה מנוכחותן של פלוגות הצבא הגרמניות והרומניות שהיו בדרכן לחזית, מאחר ויאסי הייתה מרוחקת משדה הקרב רק כ-15 ק"מ. אולם במהרה החלו להרגיש במלחמה עם גבור ההתקפות האוויר הרוסיות.

ההתקפה הראשונה נערכה ב-24 ביוני, והסבה נזק מועט. כמה פצצות נזרקו בראפאה גלבנא (Rapa galbena) ובתחנת הרכבת. השלטונות הרומניים וחוגי "משמר הברזל" החלו מפיצים שמועות, שהיהודים מיאסי - כל היהודים – מאותתים לטייסים הרוסים ומציינים להם את מקומות הפגיעה החשובים. יש לציין, שלשמועה זו היו מהלכים עוד כיומיים לפני פרוץ המלחמה נגד רוסיה.

הנה הוראה מה-20 ביוני 1941 (ע"פ ספרו הנ"ל של לודו, עמ' 59-60), שנשלחה למשטרת יאסי, ונחתמה ע"י המודיע בוקור:

"בהתאם להודעה מ-18 ביוני שנה זו, אני חוזר שוב ש.. ברגע האחרון נודע לי, כי אצל מספר בעלי בתים יהודיים מוכשרות עליות הגג להאיר מתוכן, על מנת לאותת בהן בזמן הלילה".

והנה בתשובת המשטרה על האמצעים הנרחבים, שננקטו לברר אמיתות ההוראה, שבוודאי שימשו כאמצעי היעיל ביותר להפצת אותן שמועות.

התשובה ניתנה ב-21 ביוני 1941:

"יש לנו הכבוד להודיעכם, מתוך הידיעות שבידינו, כי היהודים היושבים בתוך גבולות העיר יאסי מיקמו על ארובות של בתיהם מנורות אדומות, בהן הם מאותתים. על מנת לברר אותה מידיעה, נקטנו באמצעים בעזרת כל צוות המשורה המקומית, וגם בעזרת על ממוני הגליל כולו, כולל פלוגת הז'נדרמים. באותו אופן פנינו ל"גדוד מכבי האש" יאסי, כדי שבהזדמנות בדיקת עליות הגג של הבתים, יבדקו גם את הארובות בבתי היהודים".

גדעון רפאל בן-מיכאל [עורך]: רצח יהודי יאסי
המכון ללימודי השואה ע"ש ח.אייבשיץ - חיפה

בהמשך בא ציטוט הפקודה, שניתנה ל"גדוד מכבי האש" יאסי.

החוגים אשר דאגו להפיץ את השמועות על האיתותים, מצאו עם ההתקפה הראשונה קרקע פורייה לתעמולתם. היא התפשטה במהירות בעיר, והייתה גורם עיקרי ליצירת אווירה בלתי נסבלת כלפי היהודים. על אותה אווירה מעיד פקיד משטרת, גרטיאן ספיניאנו (ע"פ הפרוטוקול של המשפט לרוצחי יאסי ב-1948, מצוטט בספרו של קארפ "הפוגרום ביאסי", ע"מ 67):

"... ביום השני שלאחר הכרזת המלחמה, כלומר 22 ביוני 1941 שמתי לב, שבעיר שוררת אטמוספירה טעונת חומר נפץ נגד הציבור היהודי".

ביתר פרוט מספר לנו לודו בספרו "בפקודת מי?" על הימים, שבין המלחמה נגד רוסיה והפוגרום. בין השאר הוא מספר על הכאות, השלכות מהחשמליות, ושאר מיני עינויים (בעיקר בעמ' 67).

יום חמישי, 26.6.1941. הנזק שגרמה התקפת האוויר השנייה, ותוצאותיה לגבי היהודים

ההתקפה השנייה ביתר הצלחה, ופגעה במפקדת הדיוויזיה ה-14, במרכז הטלפונים הראשית, בבית החולים ספ. ספירידון היו הרוגים רבים, ביניהם גם יהודים. הפצצה זו גרמה לבהלה בקרב התושבים, מתוך שנוכחו בממדי ההפצצות. הסיבה לפגיעות הרבות הייתה חסרון בהגנה אנטי-אווירית. השלטונות, שרצו להסיח דעת האוכלוסייה מהסיבה האמיתית, החלו להפיץ שמועות ביתר שאת. בהסתה זו השתתפו גם חוגים מאנשי "משמר הברזל".

השלטונות מחזקים ומבטאים אותן שמועות בבקשה מהאוכלוסייה לתפוס את האויבים מבפנים. בקשה זו מובאת במאמר מיוחד, שכתב מפקד הדיוויזיה הגנרל סטאוורסקו בעתון "פרוטול" המופיע ביאסי. למרות שהעיתון הופיע ב-27 ביוני, הרי שלפי דרכי ההוצאה לאור, ברור שהמאמר נכתב כבר ב-26 ביוני, יום ההתקפה השנייה. בין שאר דבריו "רומז" הגנרל סטאוורסקו לתושבי העיר על מה שיקרה לאויבי האומה (ע"פ כתב התביעה במשפט שנערך לרוצחי יאסי ב-1948):

גדעון רפאל בן-מיכאל [עורך]: רצח יהודי יאסי
המכון ללימודי השואה ע"ש ח.אייבשיץ - חיפה

"...אלה שבשרות האויב יקבלו את העונש של כריתת הראש".

מי הם "אלה שבשרות האויב" לדעתו של גנרל סטאוורסקו מוכח ממברק, שנשלח על ידו ב-29 ביוני – יום הפוגרום- (ע"פ כתב התביעה במשפט הנ"ל):

"מפקד הדיוויזיה ה-14 מדווח במברק, שמספרו 3313: בין הטייסים הסובייטיים שצנחו ונתפסו ישנם ארבעה, הנמצאים בבית החולים. ביניהם נמצא אופה לשעבר מיאסי וסטודנטית מהאוניברסיטה המקומית. אין ספק כי מ-40 המטוסים שהופלו באותו שבוע, ישנם גם טייסים ניצולים אחרים, שלא יכלו להיתפס עד עתה, ואשר יש להם גם קשרים עם חשודים יהודים-קומוניסטים מיאסי..."

מקור זה מוכיח באיזו קלות טופלים השלטונות האשמות על היהודים, ומרמז על השמועות האחרות, שהיהודים לא רק מאותתים לטייסים סובייטיים, אלא אף משדרים לבריה"מ, ושהם עצמם מטיסים את האווירונים הרוסיים. גם הכתבים הרומנים המקומיים לא טמנו ידם בצלחת. הנה מה שכותב **מריס מירקו בספרו "הפוגרום ביאסי"** על השמועות שהופצו, לאחר התקפת האוויר השנייה. הוא מתאר שיחה בין רומנים באותו זמן:

"... וכיצד שיהרגו הטייסים הסובייטיים משלהם, בה בשעה שהז'ידים הביאום ומראים להם היכן להשליך את הפצצות? הנה הם אומרים גם "במולדובה". הטייסים השבויים עצמם הצהירו שהיהודים מדליקים מנורות אדומות בארובות הבתים, בכדי להראות היכן צריכות ליפול הפצצות..."

בהמשך דבריו מביא מירקו, שהנוצרים החלו חוששים לפרעות, שיעשו בהם כביכול ע"י היהודים, עם נתינת האות על ידי רקטה כחולה (רקטה הייתה למעשה אות להתחלת הפוגרום). האוכלוסייה נמצאה במצב פסיכולוגי של שנאה עזה ליהודים, ופה ושם היא מעורבת בשביבים של פחד מיהודים.

הרצח הראשון של סרג'נט רומני חבר "משמר הברזל"

אזהרה מוחשית למה שעתיד היה לקרות ביאסי ניתנה ע"י סרג'נט רומני, איש "משמר הברזל" בשם מירצ'ה מאנוליו (Mircea Manoliu). אותו סרג'נט אסר שלושה יהודים לאחר הפצצה - אחד מהם היה פצוע בגרונו וברגלו-באשמת איתות למטוסים הרוסיים. היהודים היו יוסוב קוז'וקארו (Cojocaru). לאון שכטורו-וולף הרשקו (Herscu). הם הובאו על-ידי הסרג'ט לפני שני קפיטנים

גדעון רפאל בן-מיכאל [עורך]: רצח יהודי יאסי
המכון ללימודי השואה ע"ש ח.אייבשיץ - חיפה

רומניים, שחקרום ונוכחו לדעת שהם חפים מפשע. שני הקפיטנים שחררום ופקדו על הסרג'נט ללוותם לבתייהם הסרג'נט הובילם בדרכים עקלקלות בסמטאות שקטות ואפלות, ובדרך לשדה התמרונים החל לירות בהם. קוז'וקארו מת במקום, הרשקו נפצע קשה, ורק שכטר נמלט לשדות הסמוכים בלי פגע.

יום שישי, 27.6.1941, הטבח בסקולן הסמוכה, והמסקנות הנובעות

ב-סקולן שהייתה מרוחקת מספר קילומטרים מיאסי, נרצחו ב-27.6.1941 כל יהודי המקום. הגורם העיקרי להתרת הטבח בסקולן הייתה השאיפה לנקום ביהודים, אשר לעגו כביכול לכוחות הרומניים בנסיגתם ב-1940. המפקד שנתן את האישור לטבח לא העלה בדעתו, שיצטרך ליתן את הדין על כך, ואף התפאר במעשיו.

המסקנה הנובעת מטבח זה היא, שהצבא הרומני ידע שדמם של היהודים הפקר.

מכאן שביחס לצבא הרומני פוגרום יאסי היה פוגרום בכוח עוד לפני שהחל. בסקולן יצא הפוגרום ביהודים מן הכוח אל הפועל. באותה מידה הייתה קיימת אפשרות פוטנציאלית, שיתבצע פוגרום כזה ביאסי, במידה ולא יהיו גורמים מונעים, וכאלה לא היו קיימים.

הופעת אנשי ה-ס.ס. וניסיון ראשון כושל לארגון הפוגרום ע"י שני קציני שרות הביטחון

את הופעת אנשי ה-ס.ס. הגרמניים מתאר בספרו "הפוגרום מיאסי" מריוס מירקו, עמ' 8:

"...אזי הם הופיעו..., החולצות החומות. ביום שישי בבוקר (27 ביוני) הופיעו חלוצי ה-S.S. מקצועיים צעירים, צעירים מאוד, גאים לאין שיעור. הם היו לובשים מסכות מיוחדות או שגילו הבנה מצויינת להעוויות (פניהם היו מפחידות): טיפוסים חייתיים במיוחד, שחקו בצורה מפחידה, והראו בצורה חד משמעית שכל יהודי העומד בדרכם ייקבר באדמה מיד..."

גדעון רפאל בן-מיכאל [עורך]: רצח יהודי יאסי
המכון ללימודי השואה ע"ש ח.אייבשיץ - חיפה

קרוב לוודאי, שאותם אנשי ס.ס. הם אנשי האיינזאצגרופה ד', שעברו ביאסי באותם ימים. הנחה זו נתמכת ע"י הסמוכות הבאות: עדותו של ד"ר לוינשטין במשפט אייכמן (ישיבה 48), וזו לשונו:

"היה פוגרום ביאסי...הרוצחים היו פלוגות של הצבא הגרמני יחד עם החיילים רומניים. אבל יש להניח - מאחר ושם היה המטה של פון זאלמוט-ששם פעלו גם אנשי האיינזאצגרופה ד'..."

מפקדת החיל ה-11 הייתה ביאסי. מפקדה היה פון שוברט, שלפי דברי ההיסטוריון מ. קארפ בספרו "פוגרום ביאסי" הינו אחד מאלה שידעו על ארגון וביצוע הפוגרום ואף סייעו בביצועו.

במשפט שנערך לרוצחי יאסי ב-1948 מספר העד טראיאן בורצ'סקו, שהיה מזכירו של השירות המיוחד למודיעין (ע"פ ספרו של קארפ) כדקלמן:

"מזכירי סילווסטרו ראדו ורנסקו אמר לי, שיחד עם יונל סטאנקו ו-אאוג'ן קריסטסקו הוא היה אצל המרשל אנטונסקו בפיאטרה - ניאמץ ימים מספר לפני הפוגרום ביאסי, ואני חושד, שבאותה הזדמנות דנו והחליטו על פוגרום יאסי..." העד מוסיף: "במה שנוגע להכנות טבח ביאסי, אני יכול לאמור בביטחון שמנהיגי שירות המודיעין מהשירות המיוחד, סוכניו ביאסי - הקפיעו באלוטסקו והמאמיר טולבורה - אשר לפקודתם עמדו לגיונרים ואשר השתתפו עם יחידת המבצעים של ה-ס.ס.י בהכנת וביצוע הפוגרום... בטבח לקחו חלק הפלוגות הבאות מחברי היחידה הנ"ל: פלוגה בפיקודו של גריגורי פטרוביץ' וקפיעו באלוטסקו, אחרת תחת פיקודו של המאמיר טולבורה, פלוגה שהונהגה ע"י גיאורגה קריסטסקו-גיקא, אחיו של אאוג'ן קריסטסקו... אנשי אותן פלוגות פעלו בהנהגת המנהל פלורין בצ'סקו-גיאורג'סקו...בלוטסקו ומזכירו לשעבר סילווסטרו ראדו פ. ורנסקו, אשר סיפר לי שהם לקחו חלק בצורה פעילה בטבח היהודים בימי הפוגרום..."

באותם ימים נמצאו בפיאטרה-ניאמץ אנשי יחידת המבצעים, אנשי האיינזאצגרופה ד' עם מפקדם, ומרשל אנטונסקו. ראש יחידת המבצעים, אאוג'ן קריסטסקו, היה גם הוא בפיאטרה - ניאמץ כאיש סודו הנאמן של אנטונסקו ומונה על ידו לראש ה-ס.ס.י. עובדות אלו מצביעות על קשר מסוים בין הגופים, שיהיו באותו זמן בפיאטרה-ניאמץ.

באותו יום, בו הגיעו אנשי ה-ס.ס. מנסים שני קציני השירות הרומני המיוחד למודיעין (ס.ס.י.) לארגן פוגרום ע"י הסתת האוכלוסייה. הם ארגנו קבוצת אנשי "משמר הברזל" (שהיו תחת פיקודם למשימות מיוחדות) והטילו אימתם על

גדעון רפאל בן-מיכאל [עורך]: רצח יהודי יאסי
המכון ללימודי השואה ע"ש ח.אייבשיץ - חיפה

הציבור בשירים פזמונים לגיונריים אופייניים. הדבר קרה בשכונת פאקורארי (Pacurari). מפקח המשטרה מודיע על כך למפקדת המשטרה. הקולונל לופו (Lupu), מפקד חיל המצב הופיע במקום עם פלוגת חיילים. בבואו ראה כ-30-40 אנשי "משמר הברזל", כולם מזויינים, תחת פיקודם של שני קצינים משרות הריגול של המטה הכללי, שהיו לבושים אזרחית, הם המאיורים אמיל טולבורה וגיאורגה בלוטסקו. בגן ציבורי סמוך נמצאו שני ארגזים מלאים נשק. מפקד חיל המצב הסתפק בגילוי העובדות, לא נקט בשום אמצעים וחזר למקומו.

לאחר כשעה הוא קיבל את התנצלותם של אותם שני קצינים, שהראו לי ייפוי כוח משרות הריגול של המטה הכללי והצהירו שרצו לבצע משהו סודי, אבל לא הצליחו.

אזהרת המפקח קירילוביץ' ליהודים

המפקח קירילוביץ' הזמין את ראש הקהילה היהודית ביאסי, והזהירם בשם מפקד המחוז (כלומר גנרל סטאוורסקו) להפסיק את פעולותיהם הבוגדניות. הם נדרשו על ידו לקבל מיד משמעות החוק, בהדגישו שתמורת כל חייל גרמני או רומני שייהרג – יוצאו להורג 100 יהודים. לבסוף דרש מהם, שכל היהודים יביאו למשטרה את כל המצלמות, והמשקפות שברשותם.

האוכלוסייה הנוצרית החלה להרגיש, שיש דברים בגו. רבים מהאינטלקטואלים הנוצרים עזבו את יאסי, ועמם רבים מבעלי ההון שבעיר. על קירות הבתים וגדרות החצרות הנוצריים הופיעו לבנים וכתבות כגון: **"פה גרים נוצרים, אין דיירים יהודיים בחצר"**.

נוצרים הגונים החלו מאיצים בידידיהם היהודים לעזוב את העיר, ובעיקר הזהירו את הגברים.

28.6.1941, היום האחרון לפני הפוגרום

הנה מה שמספר לנו לודו בספרו "בפקודת מי?" עמ' 70:

"כבר שעות אחר הצהרים של יום חמישי החלו ההכאות הרגילות להתדרדר לדרג פשעים ושדידות, שבוצעו ע"י קבוצות בודדות של חיילים ואזרחים. בניקולינה, קאלאראש, ארון וודא, אבטור – הותקפו היהודים ברחובות ובבתים... ובפעם אחת... החלה המשטרה לבצע, גם ביום החמישי אחרי הצהרים, מאסרים המוניים בשורות היהודים, באשמה שאותתו לאווירונים הסובייטיים..."

נערכה ישיבת התייעצות בעירייה, בהשתתפות ראש העיר הקולונל דומיטרו קפטרו, מפקד המחנה קולונל קונסטנטין לופו, מפקד המשטרה לוט.קול. קונסטנטין קירילוביץ' מפקחי בטחון ג'וסיאנו וקוסמה, התובע הראשי, והאחראי על הסניטאציה בעיר. בישיבה זו הוחלט על תוספת של מחלקת ז'נדרמים מיוחדת לכל סניף משטרתי במקום. הז'נדרמים האלה יהיו תחת פיקודם של קצינים, ויעזרו לסניפים המקומיים לתפוס את אלה, שינסו לירות בחיילים הרומניים.

יש לציין, שעד אז לא ירו שום ירייה חשודה. הקולונל לופו טוען, שהישיבה הנ"ל התקיימה ב-27 ביוני, אבל מציין בביטחון, שהתקיימה ביום ההפצה הרוסית, כלומר ב-26 ביוני. לעומתו הגנרל ליאוביאנו (Leoveanu), המנהל הכללי של "בטחון המדינה" (Siguranta Generala) שנשלח ע"י אנטונסקו ליאסי ב-2 ביולי על מנת לברר את אי הסדר ששרר במקום טוען בביטחון, על סמך הצהרתו של קירילוביץ', שהישיבה התקיימה בבוקר ה-28 ביוני.

אם כן יש להניח שהישיבה התקיימה לכל המאוחר ב-28 ביוני, ועד אז ברור, שלא נורתה שום ירייה חשודה על גרמנים או רומנים.

הנה מה שמספר לנו מירקו בספרו הנ"ל, עמ' 9:

"בשבת... הרשקו מרקו, אופה מרחוב זוגרבי מס' 27, נפגש באותו יום, ברחוב ספ. אנדרי, עם סרג'נט מהמחנה ה-13 של הפרשים, חברו הטוב.

- הולך לבית כנסת?
- לא, אבל מה יש?

גדעון רפאל בן-מיכאל [עורך]: רצח יהודי יאסי
המכון ללימודי השואה ע"ש ח.אייבשיץ - חיפה

- כלום אבל מוטב שתלך הביתה. הישאר מחר בבית, מפני שיש פקודה לירות בכל היהודים..."

מירקו ממשיך ומתאר את אותו יום, ומהמשך התיאור מתברר, שהכוונה לשבת, כלומר 28 ביוני. יש לציין את העובדה, שהסרג'נט אותו פגש מרקו היה מאותו מחנה ממנו היה מירצ'ה מנוליו, שהפסיק לרצוח יהודים עוד ב- 26 ביוני, ושגם אח"כ הראה כוחו בזה.

ליל 27-28.6.1941, הרצח השני שבוצע בידי סרג'נט מירצ'ה מנוליו

קבוצה חדשה של יהודים נאסרה במחנה ה-13 של הפרשים, באשמת ריגול. הם נשלחו למשטרה תחת שמירתו של סרג'נט מירצ'ה מנוליו. אותו סרג'נט רצח יום קודם יהודי ופצע אחר, בהתנקשו בחיי שלושה יהודים, שהיה מתפקידו להחזירם לביתם. בפעם הזו לא חיכה מנוליו לבירור האשמה. הוא הוביל את קרבנותיו בדרכים ארוכות ועקלקלות, שכיוון הכללי פונה לעבר בית המטבחים היהודי. כל ששת היהודים – אולי היו חמישה, כפי שטוען מנוליו – נרצחו על ידי מנוליו ועוזרו, הקורפורל ניקולאה. הוא חזר למחנה ה-13 של הפרשים, וסיפר לממונים עליו, שהיהודים ניסו להימלט, ולכן נורו.

יתכן שמנוליו ביצע את שתי הרציחות ביוזמתו האישית בהשפעת הלך הרוח ששרר ביאסי נגד היהודים. אולם, אם נשים לב לעובדת היותו איש "משמר הברזל", אנטישמי ידוע עוד ממקום הולדתו ביולאר (Bivalari עיירה קטנה בקרבת יאסי), יתכן מאוד – וזה מתיישב גם מבחינה כרונולוגית – שידע על תכנון הפוגרום, והרציחות בוצעו תחת השפעת הידיעה, שדמם של היהודים הפקר.

בהנהגתו של אותו סרג'נט החלו חיילים מהמחנה ה-13 של הפרשים, מה-24 של חיל התותחנים, מהפלוגה ה-14 של חיל החימוש, פלוגה גרמנית ואזרחים מרחוב אאורל ולאיקו (Aurel Vlaicu), לענות ולשדוד יהודים מהשכונה אבטורול. מעשים אלה נעשו במתלה של חיפושי משדרים ואנשים היורים בגרמנים (העילה האחרונה לפי לודו, והראשונה לפי קארפ).

למרות מעשה הרצח שביצע מנוליו, אין מפקד המשטרה מפקד המחנה עם פלוגת חיילים, התובע הכללי ופרטור (מעין שופט צבאי) הדיוויזיה ה-14, נוקטים בשום אמצעים. אף כי הסרג'נט מנוליו נעצר, הוא שוחרר מיד ע"י פרטור הדיוויזיה ה-14, ניקולאה סקריבאן (Scriban). אותו פרטור נענש על מעשהו זה, ע"י הפרטור הראשי באותה תקופה, יון טופור (Topor). במאסר של עשרה ימים.

בסניפי המשטרה היה לכל סניף פלוגת שוטרים נוספת. שעות מספר לאחר מכן, היוו אותם השוטרים את פלוגות החיפושים ההרס, השוד והרצח - בלילה בו החל הטבח הגדול.

השלטונות שהיו צריכים לשמור על הסדר, לא רק שלא מנעו את הפשעים, שנחשבו חמורים במיוחד (בגלל מצב המלחמה), אלה אף עודדו מעשים אלה. תגובתם התבטאה בשתי פעולות :

מפקח המשטרה ג'יאורג'ה לאהו (George Leahu), פקד על כל הקומיסרים המשטרתיים למסור נשקם. מפקודה זו חזר בו באותו יום אחר הצהרים ופקד על השוטרים שלא יתערבו "במה שיעשה הצבא בעיר, בין אם טוב או רע".

גופים של משטרת הביטחון של הפיקוח המשטירתי אסרו יהודים, ביניהם כאלו הידועים באהדתם לשמאל, ואחדים שהיו סתם "חשודים" ביעני המשטרה. הם נכלאו במרתף המשטרה.

בשלב זה של הפוגרום, בו ניתן היה עדיין למנעו, הרי שבאופן מעשי לא נמצא מי שיעזור ליהודים או שימנע את מהלך העניינים, מלבד בודדים שהעזו להזהיר את היהודים.

סיכום הסיבות והמניעים שהביאו לפוגרום ביאסי

עמדנו על הגורמים השונים, שהביאו את האנטישמיות ליאסי, הסברנו את שני שלביה העיקריים:

(1) עד עלית אנטונסקו.

(2) אחרי עלית אנטונסקו

גדעון רפאל בן-מיכאל [עורך]: רצח יהודי יאסי
המכון ללימודי השואה ע"ש ח.אייבשיץ - חיפה

כפי שצויין לעיל, הייתה האידאולוגיה להצדקת הפוגרום מוכנה עוד לפני עליית אנטונסקו ועלייתו, ובעיקר ההתקרבות לגרמניה, הביאו להגשמת אותה אידאולוגיה הלכה למעשה. צוין גם, שהגורם המקדים של הפוגרום היה פרוץ המלחמה בין גרמניה ורומניה נגד בריה"מ.

הימים הראשונים של השבוע, בתחילתו פרצה המלחמה נגד בריה"מ, הגבירו במידה רבה את השנאה ליהודי יאסי, ותרמו לכך בעיקר השמועות שהופצו ע"י השלטונות בדבר עזרת היהודים לרוסים ולהתקפות האוויריה הרוסית על יאסי. את האווירה יצרו גם אלפי הכרוזים, שהאשימו את היהודים בפרוץ המלחמה, כלומר-בסבל שייגרם לרומנים עקב המלחמה, וגירושי היהודים מהכפרים הסמוכים לגבולות בסאראביה וצפון בוקובניה, שחלק מהם הגיע גם ליאסי.

נשאלת השאלה, על מי יש להטיל את האחריות לביצוע הפוגרום? - קשה לענות בביטחון על שאלה זו, מכמה טעמים:

- (1) ברור שהגרמנים היו מעוניינים בחיסולה של יהדות יאסי (עובדה היא, שדרשו את גירוש יהודי יאסי לפני כן) מטעמים אסטרטגיים.
 - (2) ברור, שמפקד הצבא הגבוה ביותר במקום, גנרל סטאוורסקו היה מעונין לחפות על חסרון הגנה אווירית של המקום, בעיקר מפני האזרחים (ואולי גם מפני השלטונות המרכזיים). והטיל את אשמת הצלחות האוויריה הרוסית על היהודים.
 - (3) אנטונסקו היה מעונין בפיקוח חמור על כל יהודי מולדובה שליד הגבול הרוסי, וחשש מפעולות מזיקות מצדם. לכן גירש את היהודים מהכפרים הצפוניים של מולדובה, והטיל פיקוח חמור על יהודי הערים.
- יאסי הייתה העיר הגדולה ביותר במולדובה, בה היה האחו הגבוה ביותר של ריכוז היהודים ברומניה הישנה, והיא הייתה קרובה מאוד לחזית הרוסית של אז.

לפוגרום קדמו הכנות מכמה בחינות. כפי שהוסבר לעיל, ניתנה גושפנקא חוקית לפוגרום ע"י הלוט. קול.קירילוביץ, המפקח הראשי של משטרת יאסי, פקודת הסתר של אנטונסקו למשרד הפנים (כפי שכבר הזכר בשם "מועצת המיניסטרים"), שהעמידה את יהודי מולדובה בפיקוח, שיוכל לעשות בהם "מה

גדעון רפאל בן-מיכאל [עורך]: רצח יהודי יאסי
המכון ללימודי השואה ע"ש ח.אייבשיץ - חיפה

שנרצה ברגע המתאים". כן גם הגיבוי שניתן ע"י גנרל סטאוורסקו, ופקודת המפקח ליאהו, שהורתה לאפשר לצבא לעשות כטוב בעיניו- כל אלה היו ההכנות לפוגרום. ההכנות התעמולתיות כללו מודעות המאשימות את היהודים בפרוץ המלחמה נגד רוסיה, הפרסומים בעיתונות המקומית, ומבצע הלחישות והשמועות, שהופצו על-ידי השלטונות ואנשי "משמר הברזל".

תיאור הפוגרום ליל 28-29.6.1941

בשעה 21:00 בליל 28/29 ביוני 1941 נשמעה אזעקת שווא. הופיעו כמה אווירונים גרמניים, שברגע מסויים ירו זיקוקים, שהאירו את הלילה באור כחול. היה זה האות לפרוץ הסערה. (יש לציין, שמירקו בספרו "פוגרום יאסי" מספר לנו, שעוד לפני הפוגרום הופצו שמועות בין האזרחים, שהיהודים ינסו לכבוש את העיר, ושהאות לכך יינתן ע"י זיקוק כחול), והחלו נשמעות יריות בכל קצווי העיר. בעיקר ירו מ-פאקורארי טומה קוסמה (Cosma), סאראריה (Sararia), ורחוב קארול. כן ירו מעלית הגג של האוניברסיטה, מבית החולים סיפירדון, מארכיון המדינה, שנמצא במגדל גוליה (Goliah), ומעוד מקומות שונים. יריות רבות נורו באוויר, אבל היו מקומות בהם ירו בפלוגות הצבא, שהתקדמו לחזית, ביניהן ירו על פלוגה רומנית, שצעדה ברחוב לסקאר קאטארגיו (Lascar Catargiu), ו-לאפושניאנו (Lapusneanu), וקארול האחרונה התפזרה והסתדרה מחדש נכונה לקרב, והחלו חילופי יריות רציניים, עד כדי שימוש במרגמות בנות 53 מ"מ. למרות כל חילופי היריות, שקיבלו אופי של קרב ממש, לא נהרג או נפצע אף חייל, לא נמצא מי שירה מהבתים ולא נמצא בשום מקום נשק. החיפושים, שנערכו אח"כ הוכיחו, שהיורים היו חיילים גרמנים משוטטים, חיילים רומנים ואנשי "משמר הברזל"- שירו כדורי סרק.

באיזו מידה העריכו הגרמנים את היריות כמסוכנות, מעיד יון מארינסקו (Ion Marinescu), הדיקן של הפקולטה למדעי הרוח באוניברסיטה יאסי לשעבר (העדות נלקחה מפרוטוקול המשפט, שנעשה למבצעי הפוגרום ביאסי ב-1948, על סמך ספרו הנ"ל של קארפ). הדיקן מספר, שהיה באוניברסיטה בליל 28/29

ביוני, שם באאליו קצין גרמני, והם החלו לערוך יחד חיפושים, מהיכן יורים באוניברסיטה:

"...באותו רגע, שהקצין נעמד לידי, נורה מטח של יריות, אבל הכדורים עברו רחוק מעל ראשי, כשהם פוגעים מעל השמשות. הקצין הגרמני עמד ללא פחד, ומתוך כך הסקתי, שהכול לא היה אלא הצגה".

הנה מה שמעיד מנהל "הארכיון המדינה", ג.אונגוריאנו (Ungureanu).
(גם עדות זו נלקחה מפרוטוקול המשפט הנ"ל, לפי ספרו של קארפ). הוא מספר, שהיה באותו לילה במשרד ארכיון המדינה, שם הוא מתגורר, ומישהו מהמשטרה שאלו אם יש לו טלפון, ואם אפשר להשתמש בו במשך הלילה. בין שאר דבריו:

"...בסביבות השעה 11 בלילה בא פטרול, שביקש ממני את המפתחות מגדל גוליה, במטרה לעלות לשם, מפני שעליהם להשיג על משהו... נתתי את המפתחות, והם הלכו למגדל... לאחר זמן קצר התעוררתי מרעש של יריות רבות..."

בהמשך דבריו מעיד העד, ששמע גם מרגמות ותותחים. בעיר החלו נפוצות שמועות, שהיהודים יורים בצבא הגרמני-רומני, שהרוסים הצניחו צנחנים יהודים ומתקיפים ומנסים להשתלט בעזרתם על העיר; שהצבא הגרמני-רומני נהדף מהפרוט והרוסים לוחמים בעזרת היהודים במבואות העיר, ועוד כהנה וכהנה. ההמון השתכנע באמיתות השמועות, וגם השלטונות השתכנעו, או חפצו להיראות כמשתכנעים. במקום לנקוט באמצעים נגד מפירי הסדר האמיתיים, קיבלו השלטונות את הגירסה, שהיהודים הם מפירי הסדר ושיש לרסנם. שלא מנעו, את הטבח.

עם היריות, שנמשכו כל הלילה, הקיפו פלוגות צבא גרמניות ורומניות את העיר, ופשטו על בתי יהודים – רק על בתי יהודים. הפשיטות נעשו בנימוק של חיפושים, ובחסותו הותר להם לאסור, לענות, לשדוד ולרצוח.

הנה לדוגמא חלק מעדותו של מפקד המשטרה (הקסטור) ליאהו (G.Leahu) מיום 7.7.1941 (ע"פ ספרו הנ"ל של קארפ, עמ' 111):

"... בליל 28 ביוני שנה זו... בשעה 3 לפנות בוקר... שלח האדון הלוט. קול. קירילוביץ' את מזכיר המשטרה, האדון ג.סטאניקולסקו, עם קבוצת סוכנים ושוטרים להצטרף אל הלוט. קול. ניקולסקו, שנשלח ע"י מפקדת הז'נדרמים, לפלוגה צבאית רומנית על מנת לברר מהיכן יורים על הפלוגות הרומניות, שעברו דרך העיר. במרחק של 20 מ' מבית הקפה קורסו, הותקפו באש כבדה של אקדחים, נשק אוטומטי ורימונים. הפלוגה התפזרה והחלו חילופי יריות. האדון המזכיר בא ודיווח לאדון הלוט. קול. קירילוביץ' ואזי הרכיבו פלוגות לחיפושים בכל הבתים מהגוש ממנו ירו, אליהן הצטרפו גם גרמנים, שהוכיחו עצמם נאמנים מאוד ונכונים לעזור. כל השכונות הוקפו ע"י פלוגות גרמניות, הגדוד ה-14 של המשטרה, וסתם שוטרים, אך התוצאות היו שליליות, לא נמצאו כל אנשים חמושים".

רבים היו גם חיילים, שהצטרפו ל"מחפשים" בפקודת מפקדיהם, רבים - ללא כל פקודה, וכן היו ביניהם אנשי "משמר הברזל".

הסריקות העיקריות נערכו בפקודת הגנרל סטאוורסקו, מפקד העיר. במקומות בהם לא ישבו היהודים בבתיהם, אלא נכנסו למקלטים בגלל האזעקה, הוציאו את המסתתרים משם ו"טיפלו" בהם כבאלה שהיו בבתיים (כלומר הרגו, רצחו ושידדו).

הנה כמה מ"מפעליו" של קצין ס.ס. גרמני, שנעזר ברומנים אחרים. (המקור הוא בספרו של מירקו "פוגרום יאסי" ע"מ 12):

"...פטרול רומני ערך חיפושים בכמה מקלטים, ביניהם גם מקלט במרכז העיר. אליהם נלווה גם קצין ס.ס. שנכנס לבדו, האיר בפנסו את פני היושבים במקלט. אזי קרא:

הנכם יהודים החוצה! (בגרמנית)

...היו שם כ-20 יהודים... היהודים יצאו, אבל בגלל החושך הם נעו לאט. כדי לזרום, ואת פניהם קיבל הקפיטן הרומני, נוכח הקפיטן כי אחד היהודים שתוי כביכול: אותם שני הכדורים שנורו, פגעו בו. (יהודי זה נפטר לאחר מכן מת מפצעיו ואילו בנו ניצל).

מי ירה? צווח הקפיטן.

אבל האישה-ס.ס. כבר היה מתרוצץ להושיט יד עוזרת במקלטים אחרים.

הקפיטן ערך חיפוש אצל היהודים. לא יכלו למצוא שום כלי נשק.

שום פנס... לאחר שנשמעה האזעקה הם הוכנסו חזרה למקלט.

אבל נשמעה הארגעה, אדון קפיטן?

עבורכם לא. שישמעו בקול, הישארו שם!

הם שמעו בקולו. הם ניצלו".

גדעון רפאל בן-מיכאל [עורך]: רצח יהודי יאסי
המכון ללימודי השואה ע"ש ח.אייבשיץ - חיפה

סיפור זה הוא אופייני למדי, ומראה כיצד הסיתו המארגנים צד הגרמנים את הצבא, בה בשעה שאת הסתת האוכלוסייה ביצעו אנשי ה-ס.ס.י. הרומני, מלבד זה שהשתתפו בעצמם ברציחות ובטבח.

כדי להראות עד כמה "התרגשו" אנשים אלה ממעשי רצח, הנה עדותו של לוט. קול. קונסטאנטין ראדולסקו (מפרוטוקול המשפט שנערך לרוצחי יאסי ב-1948, ע"פ ספרו של קארפ): העד מספר כי בשעת סעודה שנערכה לחברי ה-ס.ס.י. לכבוד יום הולדתו של מנהיגם, אאוג'ן קריסטסקו, הוא אמר בין השאר:

"... בשבתי בסעודה ליד הקפיטן סטרנסקי, שמעתי את יונסקו מי-קאנדרו-בשיחה שנסבה על היהודים- אומר: הניחו, אנו נגמור עם היהודים, כפי שעשינו ביאסי בעזרת ה-ס.ס.י.; משעייפו אחדים, לקחו אחרים את מקומם, לא כן סנדולה? (סנדו הוא קפיטן פון סטראנסקי)".

זוהי דוגמא ליחסם ליהודים של אנשי ה-ס.ס.י. ויחידת המבצעים. בסעודת יום הולדת הם מספרים על מעלליהם ומתפארים בהם.

29.6.1941: קורותיו של "יום הראשון הידוע" השלב הראשון של הטבח

משהפציע השחר נמשכו היריות בכל קצווי העיר, אולם כעת הן נורו מנשק חם ובאנשים חיים. ירו ברחובות, בחצרות ובמקלטים היהודיים מתוך אקדחים, רובים ואפילו ארטילריה. הנה חלק מעדותו של מפקד המשטרה ליאהו מ-7.7.1941 (ע"פ ספרו של קארפ, עמ' 111):

"... מן הקשר שבין הפלוגות הגרמניות והרומניות נולדה אווירה של שנאה כנגד היהודים: החלו להוציאם מן המקלטים ולהביאם למשטרה, או שירו בהם בעודם ברחובות..."

רבים מן היהודים הובלו קבוצות קבוצות, שכיוון הכללי למרכז העיר. בדרך כלל הובילו גברים, אבל היו גם נשים וילדים. רבים היו הפצועים. הנה עוד עדות על

גדעון רפאל בן-מיכאל [עורך]: רצח יהודי יאסי
המכון ללימודי השואה ע"ש ח.אייבשיץ - חיפה

מתן הוראות לחיפושים, על מספר היהודים שהובאו למשטרה ועל התנהגות הגרמנים והרומנים. העדות הנה חלק משיחה טלפונית בין מפקח מחוזי ג'וסיאנו לבין מפקדת המשטרה, ב-29.6.1941 (ספרו של קארפ, עמ' 70):

"... בהתאם לפקודת האדון המפקד של הדיוויזיה (סטאוורסקו), החלו השכם בבוקר חיפושים נרחבים אחר נשק אצל היהודים, אולם ללא תוצאות כלשהן. כ-2,500 יהודים נלקחו עת עתה ונמצאים במשטרה ... זמן מה לפני כן נודע, כי מתבצעות גניבות ושדירות ע"י חיילים מסויימים מן הצבא הרומני וכן ע"י גרמנים, ההורגים יהודים רבים ברחובות ואפילו בתוך המשטרה..."

היהודים צעדו למשטרה בידיים מורמות, כשהם צפויים למוות על כל לחש או חוסר ציות קל שבקלים. הם לוו בשאגות ומכות מד ההמון, שעמד בצידי הדרך והיה נתון באכססאזה של אכזריות המחזה שלפניו תוך יריקות, קללות ומכות ביהודים.

רבים הצטלמו באותו יום, כשרקע התמונות הוא החללים היהודיים (עיין תמונות מס' 2, 4 מספרו של קארפ, עמ' 80). בדרך כלל הצטלמו חיילים גרמנים ורומנים (ע"ס מירקו).

היה זה יום נקם ביהודים, שניתן לחיילים הגרמנים והרומנים ולאוכלוסייה המקומית, בסיוע ובעזרת השלטונות. מכוניות גרמניות הסתובבו בעיר והשמיעו ואלסים עליזים, ששימשו רקע ליריות. מדי פעם בפעם עברו שיירות יהודים מ-פאקוראר, טאטאראש, סאראריה, ניקולינה ועוד. הן עברו בין גופות המתים, המוטלות ברחובות ובצידי הדרכים.

את האכססאזה של האוכלוסייה מרגישים גם ילדי הנוצרים, השרים (ע"ס ספרו של מירקו, עמ' 24): "חמשה שקלים... עשרה שקלים ערמה של יהודונים".

ואילו המבוגרים צעקו (ספרו הנ"ל של מירקו, עמ' 30):

"לבית המטבחיים של השוחט!
יריתם ב-11 גרמנים! כתרו זעיר
ונראה לכם!"

גדעון רפאל בן-מיכאל [עורך]: רצח יהודי יאסי
המכון ללימודי השואה ע"ש ח.אייבשיץ - חיפה

במקרה מסוים אספו קבוצה גדולה של יהודים, וההתנהגות כלפיהם הצטיינה באכזריותה. ביניהם הסתובבו פושעים, וצוענים, חיילים, ושוטרים והיכו ללא רחם. הם הטביעו את הרבי מ-בוטושאן, ורק בזכות המפקח קירילוביץ', שהזדמן למקום, ניצל.

כמעט כל השיירות של היהודים הובאו למשטרה, אחדות מהן נעצרו ב"תיכון הלאומי" (בית ספר תיכון נוצרי שברחוב הרכבת), במחנה ה-13 של הפרשים, בבית הספר על שם וכתל (Wachtel, ב"ס יהודי ברחוב סאראריה) ובפיקוח האזורי על הביטחון. שם ניצלו מאות יהודים ע"י המפקח, שלא נתן להם לצאת עד למחרת היום. אולם מקומות אלה שימשו רק כתחנות ביניים, ושם הובאו היהודים לחצר המשטרה.

בחצר המשטרה החלו להצטופף אלפי אנשים. החצר הייתה צרה מהכיל אותם. המסמכים הרשמיים מספרים על 1,800-2,000 אנשים בסביבות השעה 9.00 בבוקר, ועל 3,500-4,000 ואפילו 5,000 בשעות אחה"צ. עדי ראייה מספרים על למעלה מ-6,000. אותם אלפים נפחדים מחכים לגזר דינם, שיחתך ע"י אחד מבעלי השררה, שנמצאו שם. המפקד בעל הסמכויות הנרחבות ביותר שהיה במקום היה הגנרל סטאוורסקו, מפקד הדיוויזיה ה-14 של חיל הרגלים.

חלקם של השלטונות במאורעות

הגנרל סטאוורסקו הזהר על העומד להתרחש הן ע"י מפקד משטרת הדיוויזיה ה-14 של חיל הרגלים, הקפיטן דאריה (Darie) והן ע"י המשטרה, עוד בליל 28-29 ביוני, אלא שהוא אינו נוקט בשום אמצעים, איננו מדווח הלאה לממונים עליו, ופוקד על סריקות שיש לערוך בבתי יהודים. הוא יודע שהורגים יהודים, ואף נותן את חסותו לטבח של ליל ה-29-28 ביוני.

בדו"ח של סטאוורסקו על מה שאירע בליל ה-28/29 ביוני (ע"ס ספרו של קארפ), הוא מזכיר את האשמים, והם: "החשודים היהודים-קומוניסטים". וגם מה שנעשה בהם הוא יודע. הוא עצמו מדווח (ע"ס ספרו של קארפ):
"... אותם שנמצאו אשמים נהרגו בו במקום ע"י הפלוגות הגרמניות-רומניות".

הנה מה שמספר לנו לודו בספרו "בפקודת מי?", עמ' 81, על תגובתו של הגנרל סטאוורסקו ובעל שררה אחר: ב"יום הראשון הידוע" מופיעים גנרל סטאוורסקו ועמו מפקח כללי מ"שרות הבטחון הכללי של המשטרה", שהגיע באותו יום מבוקארשט לחצר המשטרה ביאסי. המפקח הנ"ל מבוקארשט מבקש שקט ואומר:

"... נמצאו בבית השימוש של המשטרה סמרטוט אדום ופנס, שהושלכו ע"י אחד מכם. מוטב שהאשם יצהיר על כך, מאחר והודאה באשמה היא חצי סליחה".

לאחר שאף אחד לא הגיב על דבריו, אמר: "ראו כי הזהרתיכם!"
לאחר מכן נתן פקודה לשחרר את הזקנים, הנשים והילדים. אחריו נשא את דבריו הגנרל סטאוורסקו. הוא דיבר על סאבוטאז', על התקפות הקומוניסטים על הצבא, וסיים באומרו:

"עמדו בשקט! תערך חקירה ודרישה. לאנשים הישרים אין ממה לפחד. התאזרו בסבלנות, מי שימצא נקי- ישוחרר. הקומוניסטים..."

יותר אי אפשר היה לקלוט. למעשה מה שניסה לעשות היה, להשקיט את היהודים. מדברים אלה אנו רואים, שהוא מבטיח בירור והענשתם של האשמים ושיחרורם של הנקיים. אבל דבריו אלה של הגנרל סטאוורסקו היו הבטחה בעלמא, ולמעשה ניסיון להפיל את היהודים בפח שנטמן להם. לאחר שהסתלק סטאוורסקו, ואולי בפקודתו, קיבלו "הנקיים", כ-200 יהודים, רובם זקנים, פתקים לבנים שעליהם היה כתוב "ליבר", כלומר "משוחרר", עם חתימת המשטרה. השמועה, ורבים מן היהודים החלו לבוא מרצונם הטוב למשטרה, על מנת לקבל את פתקי ה"משוחרר". אלה שהגיעו לשם נכנסו מבלי כל אפשרות לצאת.

את מעשיית פתקי השחרור פרסמו לא רק יהודים אלא גם קצינים רומניים. רמקול מיוחד הורכב על גבי מכונית והיה עובר ברחובות העיר ומכריז בטון אבהי (ע"ס ספרו של מירקו, עמ' 18):

"על כל היהודים ללכת למשטרה, לקבלי פתקי "משוחרר". הדבר הוא לטובתם, אחרת לא יוכלו לנוע ברחוב". אולם גם זו הייתה תרמית נוספת, שמטרתה לסובב את היהודים בכחש, כמו שמספר מירקו בספר הנ"ל, עמ' 23-24:

"... בעגלת המשא ישב יהודי ישיש, בעל זקן, שהוכה מכות נמרצות. החיילים הורידוהו. היה לו כרטיס "משוחרר" מן המשטרה. לאחר מכן ריחם עליו גרמני אחד וירה בו".

פה ושם אנו רואים מידת מה של פורמליות מצד אנשי השלטונות. כשמעירים להם על הנעשה, הם מגיבים הנה לדוגמא תגובתו של קירילוביץ', המובאת בספרו של מירקו, עמ' 29, 30:

"בשעה עשר בבוקר בערך עבר במכונית השוטר מאנוצא קונסטנטין, נהג משטרת יאסי. הוא ראה את המתרחש בחוף הבחלוי והודיע לקולונל קירילוביץ' מפקד משטרת יאסי. הקולונל, יחד עם קצין גבוה אחרף בא במהירות במכונית. הוא היה לבוש אזרחית. בעברו ברחוב פלט, פגש בשיירה של יהודים. הוא שלחם הביתה.

בהגיעו לגשר הבחלוי, שאלח הקולונל את הסרג'נט הרומני, שפקד את קבוצת הארטילריה, ושהתכוון להפגיו:

- מי נתן לכם פקודה?

- האדון הקולונל קירילוביץ', המפקח.

- אני הוא הקולונל קירילוביץ'!

הסרג'נט התבלבל לרגע, אולם התעשת כהרף עין:

- המ, חשבנו לעשות לעצמנו צדק!

הקולונל שלח הביתה את כל היהודים, שנאספו שם כשהם מעונים, שותתים דם, ורובם יכלו לזוז רק בקושי... כן שיחרר הקולונל קירילוביץ' רבים מאלה שהובאו למשטרה ע"י גרמנים..."

אם להתחשב בכוחות שעמדו לרשות השלטונות הרומניים, אין ספק שהללו יכלו להגיב באופן מעשי ותקיף, ולא בתגובות בודדות ופורמליות (שיתכן שבאו רק כדי להוריד אחריות הטבח משכמי השלטונות). אמנם הגנרל סטאוורסקו טען אח"כ, שהגרמנים השתלטו כביכול על המשטרה. עובדה זו איננה נכונה, מפני

גדעון רפאל בן-מיכאל [עורך]: רצח יהודי יאסי
המכון ללימודי השואה ע"ש ח.אייבשיץ - חיפה

שאף מסמך מהתקופה ההיא איננו מזכיר אותה, למרות המסמכים הרבים המדווחים על אותו יום. למעשה מעיד הגנרל סטאוורסקו עצמו, כי משפקד על סגן משנה גרמני להפסיק לירות, הפסיק הלה וזו הצידה (בספרו של קארפ, על סמך פרוטוקול המשפט ב-1948).

אנשי ס.ס ואנשי ארגון "טוט" (TODT) הידוע לשמצה, יחד עם לגיו-יונרים ואנשי העולם התחתון, יצרו שתי שורות שביניהן צריכים היו היהודים לעבור, כדי להגיע למשטרה. הם היכו באכזריות רבה את היהודים והמטירו על רבים מהלומות מוות. בשעות המוקדמות של אחה"צ הגיעו שיירות חדשות של יהודים. השוללות היצרים האכזרית גברה עד הגיע השעה 15.00, בה החל הטבח הגדול.

נקודת השיא של פוגרום יאסי הייתה הטבח בחצר המשטרה, שהחל בשעה 15.00 והסתיים בשעה 17.00. האות ניתן שוב ע"י אזעקת שוא, ועם האזעקה החלו להמטיר על היהודים שבחצר המשטרה אש מכל המעברים. ירו באקדחים, רובים ומקלעים בציבור צפוף, הנדחק ומנסה להימלט לשווא מן האש הצולבת. על רגע זה עוברים בשתיקה כל המסמכים וה"דו"חות" מאותו יום. המקום היחידי בו מזכר משהו הוא הדו"ח של לוט. קול.קירילוביץ', שאף הוא מסלף את האמת. הוא מספר, שקומוניסטים ירו על החיילים, על מנת לשחרר את היהודים מן המשטרה, והחיילים הנזעמים כילו חמתם ביהודים.

היריות נורו מכל מקום אפשרי: מגג המשטרה, מחלונות הבתים הסמוכים, ומהמרפסות והגגות שמסביב. רבים נמלטו מן החצר, והשיגו "מקלט" בפיאצה אוניריה, אלאה אלקסנדרי וגן בית הקולנוע סידולי. אפשרות זו חזה הצבא מראש ועל כן הקיף את שדה הראיה, שנוצר מהרחובות וסילה אלקסנדרי קוזא וודא (Cuza Voda), בראטיאנו (Bratianu) ו-פיאצה אונירי. החיילים רדפו אחר היהודים שנמלטו לבתים, הוציאו והרגו במקום. חלק מהם הובל לגדוד ה'נדרמים', למול עיני קציניהם. בערב הובלו חזרה למשטרה, שם ציפה להם המוות, שהיה מנת חלקם של שאר היהודים, שנשארו בחיים במשטרה.

ביום ה-29 ביוני, שקיבל בפי העם את השם "יום הראשון ההוא (או הידוע)", נמצאו ביאסי כל בעלי השררה מן הצבא, המשטרה והשלטונות

גדעון רפאל בן-מיכאל [עורך]: רצח יהודי יאסי
המכון ללימודי השואה ע"ש ח.אייבשיץ - חיפה

האזרחיים, והם: גנרל גיאורגה סטאוורסקו, מפקד החטיבה הגדולה ממחנה הדיוויזיה ה-14 של חיל הרגלים; קולונל קונסטנטין לופו, מפקד חיל המצב; קולונל דומיטרו קאפטארו, ראש העיר; לוט. קול. קולונל קונסטנטין קירילוביץ', מפקד המשטרה, המפקח ליאהו, ועוד רבים אחרים.

הנה קטע מדבריו של קולונל לופו, שמונה בליל ה-29/30 ביוני למפקד העיר במקום גנרל סטאוורסקו (ע"ס ספרו של קארפ, עמ' 64):

"...אני אומר בביטחון, שלא כל הכוחות שעמדו לרשות השלטונות נוצלו במטרה לשמור על הסדר, ביניהם שתי פלוגות ז'נדרמים שנשארו ברזרבה, ולא השתמשו בהן למרות שנמצאו בחצר המשטרה..."

על סמך יתר התעודות שנשתמרו מאותו יום אפשר לקבוע בביטחון, שאף אחת מהרשויות שהיו במשטרה לא ניסתה למנוע את הטבח.

בסוף הטבח הואיל בטובו הגנרל סטאוורסקו ללכת אל הגנרל הגרמני פון זאלמוט, מפקד הקורפוס ה-30. שניהם חזרו למשטרה, שם פקד הגנרל הגרמני על חלק מהגרמנים, שנמצאו שם באותה עת, לצאת, והיהודים שנותרו בחיים נשארו תחת משמר רומני-גרמני. עוד באותו יום אחר הצהריים החלה משאית של העיריה לאסוף גוויות היהודים מרחובות העיר.

שעה 2:00-18:00 לפנות בוקר: ההטענה וההובלה ברכבות המוות

בהדרגה שככו הצעקות והוולסים הגרמניים. יאסי הנבוכה החלה חוזרת לסלול חייה הרגיל. הפרטור (מעין שופט צבאי), המאיור סקירבן, קרא ברמקול, שהוצב על גבי מכונית, לכל החיילים המשוטטים לחזור בסיסיהם. במשטרה נותרו כ-2500 יהודים.

קיימת השערה, שסגן ראש הממשלה, מייהי אנטונסקו, הוא שפקד על גירוש היהודים.

לעומת זאת טען קירילוביץ' שהגנרל סטאוורסקו נתן את הפקודה לגירושם, ושאל רכבות מהחיל ה-3 על מנת לבצע הגירוש. אם נניח, שעל הגירוש פקד אחד מן השניים המטרה אחת היא - סילוק היהודים מיאסי מטעמים איסטרטגיים. (כנ"ל הייתה מטרת הגרמנים, שכזכור דרשו גירוש יהודי יאסי). אולם צורת ההובלה, שכמוה כמוות מלא עינויים, מטרתה הייתה להשמיד את כל העדים לפוגרום. בהשמדת אותם עדים היו מעוניינים הן הצבא הרומני והן הגרמני (שסילק אח"כ את גנרל ליוביאנו שבא לחקור במסיבות הפוגרום בשליחות נטונסקו).

הגירוש התבצע במהירות. ב-9 בערב התחיל המסע לתחנת הרכבת, תחת משמר של שוטרים רומניים וגרמנים שנסעו בשני משוריינים ובאופנועים. השיירה נעה לפי מיטב המסורת העינויים, השוד והאכזריות. בעיקר גברו העינויים בשעת ההטענה בכיכר שלפני תחנת הרכבת וברציף. שם היה בעל הסמכויות המאזיר סקריבן פרטור הדיוויזיה ה-14. סופקו 50 קרנות ל-2500 יהודים. אבל 12 מן הקרנות, בקר מאוררים הוחזרו, בעוד שהשאר היו קרנות משא סגורים. נותרו 38 קרנות בלבד, אשר גם מהם הועמסו 2,430 יהודים ב-33 קרנות בלבד. הסיבה הייתה חוסר הסדר והחשבון בחלוקת מספר היהודים לכל קרון. החיילים הטעינו עד שראו כי הקרון התמלא, ורק אז פנו לקרון הבא.

אף כי בקרנות האחרונים מועטים היו המתים עד טארגו-פרומוס (Targu-Frumos), הרי שבקרנות הראשונים מתו כזבובים. היו הקרנות, בהם הוכנסו 150 יהודים, בה בשעה שהתכולה הנורמלית שלהם הייתה 45 אנשים (ע"ס כתב האישום במשפט רוצחי יאסי ב-1948).

רכבת המוות יצאה לדרכה בשתיים בלילה, ונעצרה ב-טארגו - פרומוס למחרת בערב. היא לא נסעה באופן ישיר, אלא עברה את טארגו-פרומוס, ונמשיכה ל-פאשקן (Pascani). משם ל-לספז' (Lepezi). חזרה לפשקאן ומשם לקרבת רומאן וחזרה לטארגו-פרומוס. אח"כ המשיך מסע המוות בדרכו לקאלאראש (Calarasi).

כעבור שלושה ימים הורדו 327 גופות מתים, וכעבור יומיים נוספים - עוד 300 גופות. כעבור חמישה ימי מסע זכו הנוסעים לטיפת המים הראשונה, שגרמה למות רבים מהם עם הלגימה הראשונה.

**סיכום האבידות המסע עד קאלאראש היה 1,350 מתים ו-69 חולים.
ב-קאלאראש עצמה מתו עוד 99 איש.**

גופות של יהודים שנרצחו בפוגרום יאסי 28.6.1941 [4]

30.6.1941: ההובלה וההטענה השנייה

בבוקר בשעה 6:00 לערך, הובאו עוד כ-1902 יהודים לתחנת הרכבת.

היו אלה יהודים שנותרו בחיים מהרחובות הסמוכים למשטרה, ושנמצאו במפקדת הז'נדרמים, וסתם יהודים שבילל ה-29/30 ביוני ובבוקר ה-30 בו הוצאו ממיטותיהם. אחדים נשלחו בתחילה לתחנת המשטרה ואחרים הובאו במכניות ישר לרכבת. שמרו עליהם שוטרים תחת פיקודו של סגן קומיסאר ג'אורג'סקו כשאליהם מצטרפים חיילים גרמניים.

אותם יהודים הועמסו ב-18 קרונות, מתוך 30 הקרונות, שסיפקה תחנת הרכבת ביאסי. כלומר, **בממוצע 106 יהודים בקרון, שתכולתו הייתה 45 איש**. אבל

גדעון רפאל בן-מיכאל [עורך]: רצח יהודי יאסי
המכון ללימודי השואה ע"ש ח.אייבשיץ - חיפה

ההעמסה הבלתי מסודרת גרמה, שהיו קרונות בהם הועמסו 150 יהודים. המתים נשארו צמודים לחיים. היו קרונות בהם מת אדם מדי שתיים - שלוש דקות. היו קרונות, בהם נותרו בסוף המסע 3-4 יהודים חיים, מתוך 100 מתים, לפני צאת הרכבת לדרך הספיקו עוד להטעין כ-80 גופות מכל פינות תחנת הרכבת. את מהלך 20 הק"מ שבין יאסי לפודול-אילואיי (Podul-Iloaei), עשתה הרכבת ב-8 שעות. באותן שעות גוועו 1,194 יהודים מתוך 2,000. אם היו הולכים ברגל אותה דרך, היו מגיעים יותר מוקדם, ולא היו מתים. האחראי על המסע היה כנראה ג'אורג'סקו.

בהגיעם לפודול-אילואיי היו אותם 800 יהודים כמעט כמוזלמנים של מחנות ההשמדה, מבלי יכולת לדבר או לעשות כל דבר אחר.

במשך הלילה שהו בבית הכנסת, אח"כ חולקו בין יהודי המקום. שלושה חודשים של סבל איום גרמה נסיעה 20 ק"מ ברכבת במשך 8 שעות.

הימים שלאחר ה-1941.6.29 ביאסי

המצב ב-30 ביוני היה בערך כזה: **היהודים שנשארו בקסטורה מתו רובם ככולם.** פה ושם נשמעה צעקת פצוע, המוטל בין המתים. כל שירותי הניקיון עסקו בניקוי העיר. ארבע מכוניות משא גדולות, שקיבולה של כל אחת 20-30 גופות, ו-24 עגלות שקיבולה של כל אחת כ-10 גופות, פעלו במשך כל היום. אחת ממכוניות המשא נסעה 8 פעמים! הגופות הובלו לבית הקברות ולמקומות אחרים, שלא צוינו. שם נקברו גם אלה שנהרגו במקום, ביניהם זקן שהתעקש לומר תפילה לעילוי נשמות הנרצחים, ונרצח בעצמו ע"י גרמני. כל אותו זמן ניקו את הדם מן הרחובות בזרמי מים, ויהודים נאסרו במיוחד, על מנת לקרצף מכל אבן ואבן את עיקבות הדם והחטא.

הטבח נמשך בעיר, אם כי בקצב חלש בהרבה - כ-50 הרוגים סך הכול. במשוררין נושא מרגמה היו חיילים רומניים (יש האומרים גרמנים) שטענו כי ירו עליהם מבניין בית המרקחת ברחוב בראטיאנו. הם סקרו את כל הבניין ואספו כ-20 (יש טוענים כ-10) יהודים, הובילום לפיאצה סט. ספירידון, והרגום בפיתחה

של חנות. הדבר אירע בשעה 1:00 בצהריים בערך ובין הנרצחים היו גם נשים וילדים.

הגנרל סטאוורסקו השאיר פקודת עונשים למתפרעים בליל ה- 28/29 ביוני, כולל פיצוץ בתיהם והריגת בני הערובה (שהיו רק יהודים). פקודתו שודרה עוד ב-30 ביוני ע"י המאיוור סקירבן ברמקול נייד.

ב-1.7.1941 ניתנה פקודה ע"י הקולונל קונסטנטין לופו, שמונה למפקד העיר בליל ה-29 ביוני. פקודתו מבטיחה עונש מוות ליורים מן הבתים על החיילים. יש לציין, שפקודתו איננה כוללת אף רמז בקשר להפסקת הטבח ביהודים. מאחר והשלטונות ידעו מי היו היורים האמיתיים (כפי שמוכיח קארפ בספרו), הרי שפקודה זו באה אך רק לאשר, שכביכול היורים הם יהודים. ואמנם, בפרברים המרוחקים עוד היו הורגים יהודים.

אבל מאחר שהיהודים התחבאו, היה הטבח קטן יחסית.

הגנרל ליובייאנו, המפקח הראשי של משטרת הביטחון הממלכתית, בא בשליחות אנטונסקו ליאסי, כדי לחקור מה שקרה. שלוש שעות לאחר הגיעו נדרש ע"י הצבא הגרמני לצאת מן העיר. הוא הוציא את המסקנות הבאות:

(1) אף יהודי לא ירה.

(2) ולכן אף חייל גרמני או רומני לא נפגע.

(3) בפוגרום השתתפו אנשי "משמר הברזל" ואנשי העולם התחתון.

באוגוסט 1941 כתב לוט. קול. קירילוביץ לאנטונסקו בהביעו צער על כך שמה שנעשה, לא נעשה בממדים גדולים יותר. בסיכום. **אם נעיין במהלך הפוגרום, נוכל לדעת שאמנם תכנית מפורטת עמדה מאחוריו, ולא ראשי פרקים. יש להניח שהתכנית הייתה בערך כזו:**

(א) ניסיון לארגן פוגרום ביום שישי, ה-27 ביוני, שנעשה מתוך ההנחה, כי האנטישמיות ששררה ביאסי מאז ומתמיד, ושגברה במיוחד לאור ההתקפות האוויר הרוסיות, תניע את האוכלוסייה לערוך את הפוגרום באותו יום. ניסיון זה נכשל מסיבות שונות, בין השאר גם מחסור תאום מספיק בין הצבא הרומני

גדעון רפאל בן-מיכאל [עורך]: רצח יהודי יאסי
המכון ללימודי השואה ע"ש ח.אייבשיץ - חיפה

והגרמני שבמקום, וכן גם בינם לבין אנשי המשטרה. כתוצאה מכישלון זה תוכנן הפוגרום הבא בצורה מדוקדקת יותר.

(ב) הושג תאום מלא בין הצבא הגרמני והרומני. הוחלט לבצע את הפוגרום ביום ראשון, יום שבוא פנויה האוכלוסייה, כפי שבוצע באמת ב-28/29 ביוני.

בהתאם לאותה תוכנית היו היריות בתאריך הנ"ל מלוות בחיפושים בכל קצוות העיר בבתי יהודים.

יש להניח, שהרומנים התכוונו לרכז את היהודים במידת האפשר במשטרה, להרוג בהם, ולגרש את רובם. ולעומתם רצו הגרמנים כנראה לרצוח את היהודים בו במקום. מאחר והתכנית כללה כנראה את כל יהודי העיר יאסי, וקצב ריכוז היהודים בשעות שלפני הצהריים לא היה בהתאם לתכנית, החלו לחלק את פתקאות ה"שחרור", ובזאת ניסו למשוך את היהודים לצאת ממחבואיהם. **יש לציין, כי תחבולה זו הצליחה במידה רבה ומשכה יהודים רבים למשטרה.** לתכנית היה הטבח צריך להיפתח ע"י אות הצופרים, ואמנם עם נתינת האות נהרגו רבים.

הפתק עם חותמת "חופשי" שחולק ליהודים במהלך הפרעות ביאסי. [13]

חקום הפוגרום בתכנית ההשמדה הכללית של הגרמנים

ב-30 בינואר 1939 אמר היטלר בנאום ברייכסטאג: "אם יהדות הפינאנסים הבינלאומית בתוך אירופה ומחוצה לה, תצליח לסבך את עמי אירופה במלחמת עולם חדשה, אז תהיה התוצאה לא שלטון הבולשביזם על כדור הארץ, וממלא ניצחון ליהדות, אלא השמדת הגזע היהודי באירופה".

תמיד ראה היטלר ביהודים אויביי משטרו. ובהיות היהודי אויב בכוח - נגזר דינו ע"י הנאצים להישמד. זו הוקמו יחידות האיינזאצגרופן, שהתקדמו במסען רב הדמים עם הצבא הגרמני לתוך רוסיה.

פוגרום יאסי שימש פתיחה של תכנית ההשמדה הכללית, היה זה ניסיון ראשון לטבח ע"י הצבא הגרמני, המתקדם לרוסיה, בדרכו להשמדת ששת המיליונים. יש להניח כי פוגרום יאסי הוכיח לגרמנים על נכונותם של אוהדי הנאצים והאספסוף לבצע טבח ביהודים בקנה מידה גדול. ככל הטביחות ההמוניות שבאו אח"כ בשטחי רוסיה, כן גם פוגרום יאסי בוודאי שהמריץ את הגרמנים לבצע את הרצח בצורה יותר יעילה ומושלמת.

ביבליוגרפיה ברומנית ואנגלית שבה השתמש יצחק רולר

- Filderman, W., dr.: Adevărul asupra problemei evreiești din România, in lumina textelor religioase și a statistice, București, 1925.
Mircu, Marius: Pogromul de la Iași din 29 Iunie 1941, București, 1945.
Carp, Matatias: Cartea Neagră, Pogromul de la Iași, vol. II București, 1946.
Ludo, I.: Din ordinul cui ? București, 1947.
Gherner, H.și Wachtel, Beno: Evreii ieșeni in documente și fapte, Iași, 1939.
Waldeck R. G.: Athènè Palace, Hitler's "New order" comes to Roumania, London, 1943.
Wolfson, Leo: The Jews in Roumania, New York, 1911.

**מצבת זיכרון לזכר קורבנות השואה בפוגרום ביאסי רומניה,
תמוז תש"א
בבסיס המצבה כתובת: "ולא מצא איש את קבורותיהם"
המצבה נמצאת בבית העלמין בחוף הכרמל - חיפה**

**בית הכנסת הגדול ביאסי הוא העתיק ביותר ששרד בכל רומניה.
נבנה בשנת 1670 ושוקם לאחר השואה [10]**

גדעון רפאל בן-מיכאל [עורך]: רצח יהודי יאסי
המכון ללימודי השואה ע"ש ח.אייבשיץ - חיפה

אָאָג'ן לוקה

טבח היהודים בבנין ה"קסטורה"

(בנין המשטרה ביאסי)

עדותיו של אָאָג'ן לוקה מובאת מספרו החשוב "יום ראשון ההוא", ספר רב ערך, המשמש כמקור היסטורי. ספר שנכתב ע"י עד ראייה שחזה ברצח יהודי יאסי.

הספר נכתב ברומנית והוא תורגם ונערך ע"י בתו ד"ר רוקסנה רייכמן, מרצה בכירה במכללה האקדמית לחינוך ע"ש "גורדון" בחיפה. באדיבותה, מובאים קטעים מספרו של אביה.

אָאָג'ן לוקה נולד בעיר יאסי. הוא בוגר אוניברסיטת יאסי בשפה ובספרות רומנית וצרפתית ובאסתטיקה. כבר בנעוריו הוא החל לפרסם מאמרים בעיתונות המקומית. אָאָג'ן לוקה היה העורך הראשי של השבועון הספרותי "קוטמפורנול". היה סופר פורה, פרסם חמשה ספרים ואלפי מסות, מאמרים וביקורת ספרותיות בעיתונות הספרותית ברומניה. בארץ זכה בשני פרסים ספרותיים יוקרתיים: פרס ציון (1990) ופרס "מעיינות" (1993).

המעוניינים לרכוש את הספר, יפנו לד"ר רוקסנה רייכמן בדוא"ל: reichmanroxana@hotmail.com או ע"י פנייה לטלפון: 050-2263010.

בקולו הנוקשה פקד עלינו המפקח לפנות במהירה ובצורה מסודרת אל חצר המשטרה. הסוהרים שוב דחפו אותנו במקצוענות בעזרת שוטיהם, ודאגו לכך שההוראות תמולאנה בדיוק נמרץ. לו רק היו מתירים לנו לצאת מהדלת המרכזית המבצע היה יכול להתנהל בתנאים הטובים ביותר, כי הרי גם אנחנו השתוקקנו לעזוב מהר ככל האפשר את האולם המצחין הזה, הגדוש בריח של זיעה מהול-באדים של חומרי חיטוי.

דלת הכניסה הייתה רחבה ומפוארת, ויועדה רק לאנשים חשובים, ואילו אנחנו נאלצנו לצאת דרך פרוזדור צר וארוך, כמו שמובילים את הכבשים למכלאה לצורך ספירה. דבר זה עורר מהומה חדשה, אנדרלמוסיה ודחיפות מכל עבר.

הרגשנו ממש כצאן המובל לטבח, לאחר שחולבים אותו וגוזזים את הצמר שלעורו. רובנו לא ידענו מה יעלה בגורלנו, לא היינו מודעים לכך שהלכנו בדרכנו האחרונה. ההבדל היחיד בינינו לבין עדר הצאן בשלב הזה היה שאותנו כבר אף אחד לא ספר. אף אחד לא ייגע את מוחו כדי לדעת בדיוק כמה יהודונים ייהרגו. לרוצחינו הקצבים לא נותר זמן לחשבונות כאלה, מה עוד שגופותינו לא הניבו עבורם שום רווח. הם, כמו אמנים אמיתיים, ביצעו את משימתם באהבה ובמסירות לעניין עצמו, ללא שום תכלית נראית לעין.

חבורה של סוהרים, שוטרים וחיילים גרמניים עמדו שעונים על הקיר השמאלי של הפרוזדור הצר הזה, כשבידיהם שוט, מוט, מגלב או כל כלי עינוי אחר. הם הכו בנו נמרצות, וניסו להפיק רגע נוסף של בידור והנאה, לנוכח הבעות פנינו האומללות, או כשראו אותנו סובלים ומתייסרים מכאב.

הם נהנו להריח באפם את הריח המתוק של דמנו החם שניתז לכל עבר. הם התמוגגו לשמע הקולות שהפיקו זעקות השבר שלנו ואנחותינו. הסוהרים, השוטרים והחיילים הגרמניים ניצבו שעונים על הצד השמאלי של הקיר בפרוזדור הצד הזה, ועמדו על כך שמגיעה להם תכנית בידור קטנה נוספת על חשבוננו, זה עוד לפני המחזה הגדול שחיה להם ולנו, מחזה בו הם עמדו לקחת חלק בתפקיד של צופים מעודדים, והן בתפקיד של שחקנים פעילים, של רוצחים.

סוהר אחד עמד שם ללא כלי עינוי או כלי הרג בידיו, אולם היו לו נעליים כבדות משקל, כשבעקביהן פרסת סוסים עם ברגים ממתכת, ברגים שמטרתם הייתה למנוע מהנעל להישחק במהירות. הסוהר הזה, שהיה כנראה שחקן כדורגל חובב, הרגיש צורך להתאמן עלינו, והפליא בכל כוחותיו מכה קשה בצלעותיו של הגבר שצעד ממש לפניי, גבר צנום, פזול, לבוש בצורה נאה. הוא נראה כמו רואה חשבון מסודר, אולם היה זה בעצם אדון בראופלד, שבבעלותו שורה של בתים ברחוב סרן פאון. הוא נהג להשכיר את הבתים האלה, ובימים כתיקונם הוא השתכר היטב מכך. מפיו נפלטה צעקה רמה נוכח המכה בצלעותיו, ומיד באופן אינסטינקטיבי הניח את ידו כדי להגן על משקפיו. ואילו אני, ליתר ביטחון, שמתתי את ראשי בתוך ידיי, וניתרתי קפיצה ארוכה כדי להתקרב כמה שיותר לקרבן הזה, ולהתרחק מהסוהר חובב הכדורגל. הפעם הצלחתי להיחלץ מסכנה זו ללא פגע.

הייתי בר מזל, לא חלילה בגלל חוסר הרצון של השלטונות לפגוע בי, זה היה הרי ברור שבדיוק ההיפך הוא הנכון, אלא רק מפאת מאבקי לצאת ללא פגע, ומפני שבאותו רגע ממש הם היו עסוקים מידי עם "לקוחות" אחרים. דאגתי להתרחק מספיק מהסוהר ההוא, ולא היה שום טעם שהוא יעזוב את עמדתו רק בשבילי, כשהיו לו כל-כך הרבה קרבנות פוטנציאליים קרובים יותר.

גם בן דודי בן האחת עשרה הצליח להתחמק ממכותיו של אותו סוהר. אולם דודי, זה שקיווה שיעלה בידו לקבל את הפתק המיוחל והמילה "חופשי" כתובה עליה, זה שרצה לדבר בזכותי, חטף מכת שוט חזקה. למזלו, הוא לא קיבל את המכה בראש, בגב או בין צלעותיו, אלא בחלקים הרכים יותר של הגוף, כך שהכאב היה נסבל יותר, והוא סבל אותו בשקט, בצורה מעוררת כבוד.

כשהגעתי החוצה, לחצר, פניו של קצין גרמני בכיר, אולי גנרל, עם מדים עטורי אותות, מדליות ממתכת ומשרשראות משכו את תשומת לבי. הקצין התהלך מלא גאווה כתרנגול. מעת לעת הוא הרים את חזהו כדי להתרברב בשפע המדליות והשרוכים שלחזהו (יש לציין כאן שארגון הפוגרום לא היה ביוזמתם של הגרמנים. הם היו מומחים לעניין, וכשהתבקשו, הם כמוכן יעצו למבקשי השירות). הגנרל היה איש גבה קומה, מוצק ומלא ביטחון עצמי.

מולו עמד יהודי זקן ונמוך, שניסה לשאול אותו דבר או לבקש ממנו משהו. הוא פנה לגרמני רם הדרג באומץ של אדם שאין לו מה להפסיד. לא שמעתי מה הוא אמר, אולם התבוננתי בתנועותיו. הוא דיבר אל הגנרל בנימוס, ניסה כמעט לעמוד דום לפניו, הניע את ידיו לכל עבר, כדי להדגיש איזה רעיון ולתת משקל רב יותר לאחת מטענותיו.

הוא פנה אל הגנרל בדרך ארץ, אבל הגנרל לא כיבד אותו אפילו במבט, אלא סקר בעיניו את כל החצר, כאילו חישב בראשו כמה זמן ייקח העסק הזה, מה עלות המבצע ההכרחי הזה, כמה זמן יידרש עד שייפטר מכל הארורים האלה, שכן אצה לו הדרך ולא היה לו זמן מיותר. הבטתי בגנרל הזה שסימל באותם רגעים את הכוח המוחלט: רגליו היו קצת מרוחקות אחת מהשנייה, נטועות היטב באדמה, והוא הביט מלמעלה לעבר ההמון הרב שהתרוצץ בחצר המשטרה. הוא סימל את הכוח שמצדיק את עצמו, ללא צורך בשום הצדקה חיצונית. ומנגד, היהודי חסר האונים הזה, שדיבר בשם עצמו, שלא קיבל רשות מאף אחד לדבר בשמו, ובעצם ייצג את ענייננו, ייצג למעשה את כולנו.

העברתי את מבטי מהגנרל הזה, אשר בנסיבות האלה הפך בעיניי לסמל העוצמה, לעבר היהודי הזקן, שלא דיבר עם בן אדם אלא עם סלע, עם אבן קרה. הבטתי בשני האנשים האלה: הראשון יזם דו שיח, אולם בעצם מדובר היה במונולוג, הוא לא יכול היה ליצור שום תקשורת, שום קשר, שום יחסים, ולו גם יחסי מרות עם בן שיחו. השני סירב בתוקף, בעקשנות, להיענות לכל דו שיח, השאיר את היזם לדבר לבד, ונתן לו הרגשה שעצם העובדה שהוא מרשה לו לנהוג כך זהו חסד גדול שהוא עושה עמו. התבוננתי בשניהם, וראיתי לנגד עיניי את תמונת חוסר האונים שלנו, של כל אלה שנאספו בחצר הענקית של המשטרה.

חשתי סחרחורת של ממש, והרגשתי שהאדמה מסתובבת אתי, שהיא בורחת לי מתחת לרגליים, כשלפתע סטירה אחת מצלצלת, הישר לתוך אוזני, ומכה ישירה בין צלעותיי החזירו אותי למציאות: "מה נתקעת כאן, תגיד? מה אתה מסתכל כמו אידיוט? מה ראית? כולם יהודונים כמוך. זז, תזדרז, אתה שומע? תזדרז כבר, אני אומר לך...!"

הסמל השמן שצרח עליי בקול רם היה בעל אף אדום כחלחל, הוכחה ברורה לכך שהוא היה מחבריו ומתלמידי הנאמנים של אל היין.

"תזוז כבר, צריך לפנות פה עוד מקום" הוא המשיך לגעור בי, "שתיכנסו כולכם כאן, כי אתם רבים כל-כך! תזוז כבר לכיוון קצה החצר! מהר, מהר יותר, יופי".

הוא הגיב בהערכה צינית למאמציי למצוא את דרכי לכיוון שהוא הראה לי.

הלכתי בצורה מכנית. לידי פסע גם בן דודי בן האחת עשרה וגם הדוד שהבטיח לי שהוא ינסה לדבר בזכותי. כעת כבר היה לו ברור ונהיר שאין ביכולתו לקיים את הבטחתו מכיוון שהוא לא זכה, כפי שהוא קיווה, לפתק עליו היה רשום "חופשי".

תוך יממה הוא יאולץ להידחק ולנסוע בלי שום פתק ובלי שום כרטיס במשך ימים ולילות ארוכים בתוך קרון שהיה מיועד לבהמות, באחת מרכבות המוות. זהו מסע מיוחד במינו, בו ייטלו חלק בעל כורחם אנשים שייצאו מדעתם וישתוללו, ולצדם נוסעים אחרים, חסרי אונים, שלא יצליחו אפילו להפיק קול ענות חלושה מפיהם. החום הכבד והמחניק, המחסור באוויר, הצמא והרעב יתישו את שארית כוחותיהם של אלה שימסרו את נפשותיהם ברכבות לנגד עיניהם ההמומות של הניצולים.

יותר ויותר אנשים יתמוטטו בקרונות הללו, ולא יקומו יותר, ייפלו כמו זבובים. ואלה שלא ייפלו עדיין, יקראו את נשמותיהם שם, יעשו את צרכיהם בלית ברירה על רצפת הקרון לנגד עיניהם של כל הנוכחים. הגופות ירבצו בתוך הצואה ובתוך הנוזל החרירי והמסריח, אותם האנשים שנגעלו הקיאו על רצפת הקרון. נוסעים אחרים יתבוססו בתוך הצואה ובתוך הנוזלים האלה, משלא עמד לרשותם עוד כוחם לעמוד על רגליהם. האוויר יהפוך ליותר ויותר מחניק, אף אחד מהנוכחים לא יוכל יותר לנשום, והריחות יהפכו ליותר ויותר מגעילים. הסירחון בקרון יהיה בלתי נסבל, תערובת של צחנת הגופות מהולה בריח הצרכים והקיא.

הלכתי בצורה אוטומטית על יד בן הדוד שלי בן האחת עשרה ובקרבת דודי, כשאחד מהם הצביע בידו לכיוון אחר בו ניצבו שני אחיה של אמי, אנשים מאוד יקרים ללבי, שניצבו זה ליד זה, ולטשו בנו מבט זר ושונה מזה שהכרנו על

גדעון רפאל בן-מיכאל [עורך]: רצח יהודי יאסי
המכון ללימודי השואה ע"ש ח.אייבשיץ - חיפה

פניהם. אחד מהם, גבר מלא שמחת חיים, שמעולם לא ידע עצבות מהי, הביט בי בעיניו, שהתוגה השתלטה עליהן כעת. האיש הזה שכאילו נולד כדי לשמוח וכדי לשמח את כל מי שהיה סביבו, התבונן בי כעת במבטו הנוגה, מבט שפגשתי בו לראשונה בחצר המשטרה. הדוד השני היה גבר מלא חיוניות ויוזמה, גבר שעמד בחייו בגבורה בפני קשיים רבים, אבל אף פעם לא אמר נואש, אדם שגם בכישלונות ראה תחנה זמנית, וסיבה נוספת לדחוף עוד יותר חזק קדימה. האיש הזה, לוחם מטבעו לטש בעיניו בי במבט מלא השלמה עם גורלו, מבט שהקפיד את דמי.

רעדתי ולא יכולתי לסובב את ראשי לכיוון אחר, אולם חשתי שאיני מסוגל אפילו לנופף להם לשלום. רק התבוננתי בהם בפחד, כאילו לא האמנתי שאכן אלה הם באמת, עד כדי כך הם השתנו פתאום. הם השתנו, ובכל זאת נשאר כתמול שלשום. הבטתי בהם ארוכות, המשכתי ללכת והפניתי מבטי לעברם לאחור, סובבתי את ראשי, וראיתי כיצד הם עוקבים אחרי במבטיהם העצובים, מלאי ההשלמה, והרגשתי שדמעות מלוחות מציפות את עיני.

בכיתי על מר גורלי, בכיתי את מר גורל, לא ידעתי בדיוק מה, אבל הרגשתי שהולך ומתקרב אסון של ממש, חשתי שמהו מתמוטט בתוכי, כמו סלע גדול שמשתחרר מההר, נופל ומתגלגל במהירות מאיימת בדרכו מטה. הרגשתי שאיני עצמי כבר השתניתי, שאיני אותו אדם שעמד שם רק שעה אחת קודם לכן. פתאום הבנתי שעכשיו השאלה שנשאלה לא הייתה יותר אם צריך לעלות במעלה המדרגות הלולייניות אם לא, אלא שמהו הרבה יותר חמור, הרבה יותר קשה, עומד להתרחש.

עצרנו את הליכתנו, לא היה לנו לאן להתקדם יותר, השורות היו דחוסות מדי, והבנו שאין ביכולתנו לזוז יותר. עצרתי גם אני, כמו האחרים, וחפשתי בעיניי אחר שני אחיה של אמי, אנשים שניצבו לא רחוק מאתנו, ששמעו זה את דפיקות לבו של השני. ניסיתי להתרומם על קצות אצבעותיי, הבטתי לכל עבר, בתקווה קלושה שכך אולי אוכל לראותם. לא יכולתי להיפרד מהם, אולם לא ראיתי אותם יותר, הופרדתי מהם בצורה ברוטאלית, והפעם לתמיד.

כשיצאנו מהאולם הגדול של המשטרה, חשבתי שכאן, בחצר, המפקח יישב במקום יותר מוצל, על ידי השולחן שלו, ויחליט למי ייתן פתק עליו כתוב

"חופשי" ואת מי ישלח לעלות במדרגות הלולייניות, לעיניים. אולם כאן בחצר, לא היה אף שולחן, לא ניתנו יותר פתקים "חופשי", לא עשו יותר מאום. אף אחד לא קילל אותנו יותר ולא הצליף, בנו.

הסוהרים נעלמו, אף אחד לא שם לב מתי, ואף אחד לא שאל מדוע הם נעלמו. היינו, כביכול, חופשיים לעשות ככל העולה על דעתנו, אם כי לא יכולנו לעזוב את החצר הזאת, היינו צריכים להישאר כאן ולהתבשל בשמש היוקדת. חוץ מזה, היינו חופשיים. יכולנו סוף סוף לצעוק בלי פחד, לאתר איזה קרוב משפחה או איזה חבר בתוך ההמון. יכולנו ליילל ולקלל אותם:

"שיישרפו, הלוואי, אמן!", ובכך להשתחרר קצת מהמועקה. היות ולא היו שם אוזניים עוינות, יכולנו לשאול את עצמנו בלי מורא שאלות הקשורות למר גורלנו, יכולנו לתכנן תכניות ולבחון מה הסיכויים שנמצא משם בחיים. יכולנו אפילו לריב. ואכן, במרחק שני צעדים ממני, שני גברים ניסו לפתור אחת ולתמיד ויכוח ישן נושן ששרר ביניהם. האחד היה איש גבה קומה, שכרס עגולה לבטנו, ולראשו קרחת רחבה. השני היה נמוך יותר, גופו מוצק יותר, גבותיו עבות ולראשו חבש כובע מקש.

"אתה שדדת אותי, בנדיט שכמוך", אמר הראשון, והם קיללו אחד את השני. היות ואף אחד מהם לא הצליח לשכנע את חברו לשיחה בצדקת דרכו, כל אחד מהם פנה אלינו, לאנשים הזרים שעמדו שם, וניסה בתורו לשכנע אותנו בצדקת טיעונו.

"תגיד אתה, אדוני, אני רואה שאתה אדם רציני, תגיד אם אפשר לעשות מעשה שכזה?"

הם חיפשו בתוך ההמון עדים שיעידו לטובתם, הם שכחו שהם היו בחצר המשטרה, ונראה היה ששמחו להשכיח מלבם ולו לרגע קט את הסכנה שציפתה לנו, שכחו את הכול, וזכרו רק את הקונפליקט הישן שלהם. הם התנהגו כאילו היו אלה ימים "כתיקונם", כאילו ישבו בבית קפה "טראין" או "רגל", שם נהוג היה לסגור עסקאות, ושם פרצו לא אחת ויכוחים כגון אלה. התחשק לי פשוט לפרוץ בצחוק כשראיתי איך הם רבים על דברים של מה בכך, דברים שבנסיבות אלה איבדו כל חשיבות. רציתי לגחך נוכח האמביציה

המגוחכת של גיבורי הקומדיה הזאת, אולם לא יכולתי לצחוק מכיוון שבכל מקום ראיתי בעיני רוחי את מבטיהם הנוגים של שני דודיי, וההשלמה עם גורלם המר משתקפת בפניהם. לרגע לא זנחה אותי התחושה שאסון אמיתי עומד להתרחש.

כבשתי את הצחוק בתוכי, שכן חשתי שמהו כבד ביותר השתחרר מגופי, כמו סלע ענק שמידרדר מההר. הפסקתי להיות אותו אדם שהייתי רק לפני מספר שעות, הפכתי לאדם אחר, לא הכרתי את עצמי.

שני האדונים היו בוודאי ממשיכים להתקוטט ולריב, במיוחד לאור העובדה שהפעם זכו לקהל צופים, אם גילויי העוינות שביניהם לא היו נקטעים באורח פתאומי על ידי גורם לגמרי עצמאי ובלתי תלוי ברצונם של השניים: **הרובים האוטומטיים החלו לפלוט צרורות ללא רחם**. כשהרובים האוטומטיים החלו לירות כולנו חשבנו שמדובר שוב באיזה מטוס רוסי, למרות העובדה שלרוב המטוסים הללו הופיעו בעיקר בלילות. אנחנו חשבנו שמטוס רוסי התקרב ומטוס קרב רומני יצא לעברו ליירוט. בדרך כלל היינו שומעים קודם את רעש הנשק האוטומטי ורק לאחר מכן את צלילי האזעקה. הטייסים הפילו פצצה או שתיים, בדרך כלל בשדה פתוח, ומייד לאחר מכן מיהרו לחזור לבסיסיהם, שם דיווחו לא אחת על כך שפגעו באיזה בסיס צבאי או באיזו מטרה כלכלית חשובה.

לאחר מכן שוב חזר השקט לעיר. חשבנו שגם הפעם הכול יקרה על פי התרחיש הידוע מראש. אולם הפעם האזעקה לא הופעלה, רעשי מטוסי האויב לא נשמע, ובכל זאת הנשק האוטומטי המשיך במתקפתו. פתאום, יהודי אחד נפל כשגופו מחורר כדורים, ושמענו צרחת ייאוש אחת, ולאחריה עשרות זעקות שונות:

"אחים, הם יורם בנו, הם ממש יורים עלינו".

"משיסט אונז, יין, משיסט אונז, ברידר"

"!Ma sist unz, idn! Ma sist unz, brider"

הזעקות המשיכו והפעם באידיש. כך נוצר סוג של מקהלת אימה בשתי שפות, מקהלה שלפתע פשוט נדמה. כבר לא היה צורך לומר כלום, בשלב הזה כבר כל אחד מאתנו ראה במו עיניו מה התרחש, כיצד היהודים שנאספו בחצר המשטרה קרסו כמו זבובים מסביב. יותר ויותר יהודים כשלו ונפלו, חלקם על הגב, חלקם על בטנם, חלקם מכורבלים וחלקם על הצד. הכדורים שרקו מעל לראשנו, ויותר ויותר יהודים נפגעו והשתטחו אפיים ארצה.

בשלב הזה לא היה ברור מי פצוע ומי מת. אמנם הפצועים צרחו וצעקו, אולם באנדרלמוסיה שמסביב אף אחד לא הקשיב להם, כל אחד ניסה בצר לו להציל את עורו, ואפילו אם מישהו היה שומע משהו, לא היה ביכולתו של איש לעזור במאומה, אולי רק לחשוף את עצמו ולהיפגע.

מהרגע הראשון שבו נשמעה האזהרה הראשונים שיורים בנו, מישהו בעל קול רועם צעק בשארית כוחו:

"לשכב! ארצה! להשתטח עם הראש למטה"

הייתה זו פקודה שניתנה על ידי מישהו משלנו. מתברר שהיה זה קצין במילואים, ואחרים שמעו אותו וחזרו על מילותיו. רובנו התכופפנו וניתרנו בצורה מצחיקה, כמו צפרדעים, בזמן שחלק מאתנו המשיך לרוץ בלי לחשוב על הכיוון המדויק. דחפנו אחד את השני, נפלנו אחד על השני, והנשק האוטומטי המשיך לפלוט צורות. האנשים רצו לכל עבר, בניסיון שווא למצוא איזה מוצא. האנשים צרחו וצעקו זעקות שבר.

הפצועים בכו, ואף אחד לא שת לבו אליהם. מעדנו שוב ושוב בשל הגופות שהלכו ונערמו מתחת לרגלינו. נפלנו, אולם לא הרגשנו שוב כאב, הפכנו חסינים לכאב הזה, אבל כשניסינו להתרומם, גופות אחרות נפלו על ידינו או עלינו, וניסינו בכל כוחנו להשתחרר ממלכודת מוות זו. כשחשבנו שאנו מצליחים להתרומם, שוב כשלנו, והנשק האוטומטי חזר להמטיר אש, הנשק הזה לא הפסיק לנבוח ולנשוך את גופותינו.

בסופו של דבר הצלחתי להשתחרר מאחד המכשולים האנושיים הללו, שנוצרו על ידי גופותיהם של אנשים חיים שמשתוללים ללא הרף בניסיונם הכושל

להתרומם, ותוך כדי ניסיון זה הם לחצו עוד יותר על האחרים, סגרו עליהם כמו כלא, חנקו אותם, וגרמו להם בלא מזיד לחוסר יכולת לנשום.

בסופו של דבר הצלחתי להשתחרר מהכלא האנושי המוזר הזה, הצלחתי להתרומם ולעמוד על הרגליים, להביט לכל עבר. סרקתי בעיני את האזור בתקווה שאראה אולי את בן דודי הצעיר, או את דודי, שתכנן להושיעני מציפורניהם של המרצחים. לא חשבתי שהיה טעם לחפש גם את שני אחיה של אמי, שהיו כל כך יקרים ללבי, משום שהם היו קרובים מאוד לשער הכניסה של חצר המשטרה, ועל כן שיערתי שהם היו אולי בין הראשונים שנורו למוות, כשהכדורים הראשונים החלו להתעופף באוויר. (בדיעבד, הסתבר שטעיתי בנושא זה, שכן הם לא נורו על ידי הכדורים האלה, אלא שניהם מצאו את מותם מאוחר יותר בקרונות העמוסים עד לעייפה של רכבות המוות, רכבות מסריחות מתערובת של צחנת גופות וצרכים. זה נודע לי מאוחר יותר מפיהם של אנשים שעברו את המסע הזוועתי הזה יחד אתם, והיו עדים למה שהתרחש שם).

סרקתי במבטי את ארבעת הכיוונים, בחנתי את השטח ככל שעיניי יכלו לראות, אולם לא מצאתי בשום מקום את בן דודי ואף לא את דודי מצד אמי. התחלתי לצעוק את שמם, לקרוא להם במלוא כוחי, צעקתי, אולם אף אחד לא ענה לי. לא הבנתי מתי הופרדתי מהם, צעדתי בתחושה איומה כאילו אני הנושא באחריות האישית להיעלמותם, בעיקר להיעלמותו של בן דודי הצעיר. הרגשתי גם אחראי למותם של שני דודיי מצד אמי, אותם חשבתי למתים, אם כי בשלב הזה הם היו עוד בחיים.

המשכתי ללכת, כשהאחריות הכבדה הזאת רובצת על כתפיי, נדחף ונלחץ בלי שום כוונה רעה על ידי האחרים, שבסף הכול מיהרו גם הם למצוא איזו יציאה, לחפש אחר דרך להציל את חייהם. פסעתי כך בין פצועים ובין מתים, צעדתי ביניהם ומעדי בגלל גופותיהם של האנשים שנערמו זו על זו, ושלפעמים נראה כאילו יצרו גוף אחד מלוכד, אולם בעצם היו אסופה מקרית של אנשים שנאבקו אחד נגד השני כדי להשתחרר מהלחץ והמחנק של האחרים שהפריעו להם להימלט משדה הקטל.

המשכתי במנוסת, והנשק האוטומטי המשיך במלאכת ההרג, לא חדל לנבוח ולנשוך. יותר ויותר יהודים נפלו ללא רוח חיים באפם, וכך נערמו עוד ועוד

גדעון רפאל בן-מיכאל [עורך]: רצח יהודי יאסי
המכון ללימודי השואה ע"ש ח.אייבשיץ - חיפה

ערימות של גופות אותן העירייה תצטרך להשליך לתוך קבר אחים, שנכרה כבר מבעוד מועד בבית הקברות של פקורארי. התקדמתי בצעדיי עד שהגעתי לקצה החצר, שם הייתה חומה מאבן, ולפתע ראיתי את אחד הצעירים שלנו מנסה לטפס על החומה. ניסיתי גם אני לטפס על החומה בעקבותיו, כשפתאום שמעתי צרחה חייטית של איזה גבר מיואש, שזעק שיפנו לו מקום, שהוא אב לילדים, ומחובתו לדאוג לכלכלתם:

"איך בין א טאטע פון קינדר" Ich bin a tata fin kinder, הוא זעק באדיש, והניף את ידו לכל עבר כדי למנוע מהאחרים להתקרב לחומה לפניו. זוהי הצידה, קפצתי כמו איזה אביר מגוחך מאיזו מאה קודמת, כפי לפנות מקום לאב המיואש הזה, שכמובן לא מצא זמן להודות לי, אלא נאבק כדי להתרומם, לנסות ולקפוץ מעל החומה, ובכך להציל את עצמו (אני מודע לכך, שרבים מהקוראים יטילו ספק באמינות עדותי, שאנשים מסוימים יחשבו שאני מגזים בכוונה כדי להציג את עצמי באור חיובי יותר, אולם אני נשבע שזוהי האמת לאמיתה).

תוצאות נדיבותי המוגזמת, תוצאות האבירות הדון קישוטית שלי לא איחרו להגיע. כשקפצתי הציגה מצאתי את עצמי מזרק על הארץ, ואלה שבאו בעקבותיי מיהרו גם הם לקפוץ מעל החומה מבלי לשים לב אליי, וכך הם דרכו עליי ברגליהם, חבטו בי בעקבתי נעליהם, נפלו והידרדרו עליי, רמסו אותי בכובד משקלם, לחצו יותר ויותר, ואני הרגשתי שאני ממש נחנק תחתיהם. בנשימה דחוקה, השתוללתי, הסתובבתי, עשיתי הכול כדי להשתחרר מאותו לחץ, מאותו חנק נוראי.

אחרי מאמצים רבים הצלחתי סוף סוף להתרומם שוב, לשאוף קצת אוויר, וניסיתי שוב לטפס על החומה, כשתוך כדי כך ולא במזיד דחפתי את האיש שלפניי שהתקדם לאט מדי, דרכתי על האיש שמתחתי, שניסה לאחוז בי ברגלי כדי להיעזר בי או כדי למשוך אותי למטה ולזרוק אותי על הארץ, כך שיהיה לו יותר מקום. רק כשסיימתי לטפס על החומה, יכולתי לנשום לרווחה. נשמתי עמוק, דחסתי לריאותיי את כל האוויר האפשרי, מחיתי את הזיעה שניגרה על פניי, על מצחי ועל עורפי. נותרתי כך לרגע קט אחד, עומד על רגליי

מבלי לזוז, מנסה לנוח רגע, להחזיר לעצמי את כוחותיי, ולהשיב את הנשימה לקצבה הרגיל.

באותה עת, כשהנשק האוטומטי ירה צרורות בצורה מעוררת אימה, וקצר את חייהם של רבבות אנשים, אני כבר לא הייתי בחצר המשטרה, אף לא הייתי ברחוב, שם סיירו הרבה שוטרים, סוהרים, חיילים רומנים וגרמנים, כולם הופקדו בוודאי על שמירת הסדר הציבורי. היה זה סדר מוזר, שדמה יותר לאי סדר מוחלט, למהומה רבתי. עדר של חיות אנושיות התגודדו ברחובות, עיניהם נפוחות ומאיימות, שוטטו ברחובות, נכנסו לתוך בתיהם של היהודים ושדדו בחטף את כל מה שנפל בחלקם. הם שפכו קיתונות של בוז על הדיירים, קיללו אותם, העליבו אותם, הוציאו קומץ הגברים שנשארו, ומסרו אותם לידי השוטרים והסוהרים שבוודאי ידעו כבר מה לעשות אתם.

הם, הסוחרים והמוכרים, כל האנשים האחרים שמסביב, לא התערבו, לא קיבלו שום החלטה ולא נקטו שום עמדה. הם התנהגו רק כ"אזרחים טובים", "רומנים מצפוניים", והם רק סייעו לשלטונות להשליט "סדר". כל הסוחרים והמוכרים הרעשניים האלה רק ביצעו בכך את חובתם האזרחית של "רומנים מצפוניים", של "אזרחים טובים". בד בבד, אזרחים אחרים עמדו בצדי הרחובות, עישנו בנחת את הסיגריות שלהם, פיצחו גרעינים, הביטו בעניין במחזה הזה, מחזה שמעודם הם לא זכו לראות, וצחקו בקול רם והשתעשעו. בשלב הזה, כאמור, כבר לא הייתי בחצר המשטרה, וגם לא ברחוב שבו באותה שעה הסתובבו כל הסמלים והסוהרים, שלו היו רואים אותי, היו בוודאי מחזירים אותי מייד לאחר כבוד אל מטחי הרובים, הישר לחצר המשטרה, שם היו יורים בי ללא שום הבחנה.

מצאתי את עצמי בחצר פרטית, לא ידעתי בדיוק איך אצא משם, זה לא מה שעניין אותי באותם רגעים. **בינתיים היה נדמה לי שנחלצתי מציפורניהם של התליינים, הודות לכך שעלה בידי לטפס ולקפוץ מעל אותה חומה. זה היה העיקר.** החצר הזאת גבלה בחצר המשטרה, וחשבתי שייתכן שהפוגרומיסטים יידעו זאת, וכאנשים מקצועניים ולא סתם חובבים בוודאי הם יחשדו שחלק מהנידונים למוות ימצאו כאן מחסה. הנחתי שלא מן הנמנע, שהם יבואו בקרוב לחפש אותי שם, וגם עלה בדעתי שאם ימצאו אותי הם בוודאי יירו

בי באותו רגע בכדור הישר לתוך רקתי. אולם בינתיים חשבתי לעצמי שיש לי רגע אחד של שהות למנוחה, שעליי למצוא מחסה, וכך אולי להינצל.

אולם כשהתרחקתי מהחומה כדי לשוטט מסביב לחצר ולחפש אחר מקום מסתור, גיליתי להפתעתי כי על הארץ מוטלות גופותיהם של אנשים, שכנראה כמוני קיוו גם הם למצוא כאן איזה מקלט. ראיתי במו עיניי כיצד יהודים אחרים התמוטטו ארצה ממטחי יריות, ונפלו כמו זבובים, והבנתי שאנשי "הסדר" לא צריכים דווקא להגיע למקום עצמו כדי לגרום לי לעזוב את העולם הזה.

האסטרטגים של המבצע הזה, שהכירו את מלאכתם על בורייה, חשבו על הכול מראש, ונקטו בכל האמצעים הנדרשים. הם העלו מקלע אחד על גג "ארמון בראונשטיין", הניחו אותו במקום ובכיוון המתאים, והותירו את שאר המלאכה בידיהם המיומנות של הצלפים שעבדו במשמרות כדי לא להתעייף יתר על המידה. מטרתם הייתה להתמודד אתנו, עם אלה שהיו כעת בחצר הזאת או בחצרות השכנות וגם עם המעטים שהצליחו להגיע עד לכיכר האיחוד.

באותה שעה שבה שהיתי בחצר, כשרק חומת אבן יחידה חצצה בינה לבין חצר המשטרה, חשבתי לרגע שניצלתי בינתיים, אך באותה עת בדיוק הנשק האוטומטי מעל גג "ארמון בראונשטיין" תפקד היטב, פעל במלוא הקיטור, ניקה את השטח", כמו שטכנאי המוות אהבו להתבטא.

לא ידעתי מה היה עלי לעשות, לא היה לי מה לעשות, הלכתי אנה ואנה ללא תכלית, נעתי בעצבנות, חיככתי את ידי בדאגה, שכן עדיין לא מצאתי שום מחבוא. לרגע קט אפילו חלפה בראשי המחשבה לחזור לחצר המשטרה, היות ובלאו הכי לא מצאתי שום פתרון למצב, שום מוצא.

הרגשתי אבוד, והצטערתי שלא הספקתי אפילו לחבק את הבחורה החמודה אותה צדו עיניי בשבועות האחרונים, בחורה נאה למראה, יפת עיניים, שיערה שחור ומתכתי כצבע הליל. אפילו לא הצלחתי לחבקה, שלא לדבר על לנשקה. ולא רק זאת, בעצם טרם הספקתי דבר, עוד לא עשיתי מאום בחיי מכל מה שתכננתי, והרי היו לי כמו לכל בן שמונה עשרה תכניות רבות, מרשימות ומרחיקות לכת. ברור היה לי שאמצא כאן את מותי, אולי בעוד רגע קט, אמות פה כמו כלב ממש. ואז מחשבותיי נדדו במהירה להורי, שבאותם רגעים היו

רחוקים מכאן. מעניין מה קורה ברגעים אלה עמם. מעניין מה אירע להם שם בשקאני.

"האם גם שם טובחים כך את היהודים?" שאלתי את עצמי, וצמרמורת חלפה בגופי. המשכתי לדמיין בעיני רוחי כיצד יגיבו הוריי כשייוודע להם שאני כבר לא בין החיים. הם בוודאי יבכו בכי תמרורים מלא ייאוש, ואחותי הקטנה ממני בשנתיים תצטרך לנחמם ולהרגיעם. חשבתי על כך שלבטח אמות, שבעוד רגע או שניים יהרגו אותי, כי הרי הרוצחים לא עושים צחוק מהעבודה, הם עשו את עבודתם נאמנה. אמות כך סתם, בלי להותיר אפילו זכר מאחוריי. חשבתי שייתכן מאוד שבאותה עת ממש הוריי מוצאים את מותם בדיוק כפי שנהרגו שני הדודים שלי ובן דודי בן האחת עשרה. הרהרתי בכל אלה, ומחשבות אלה עוררו ייאוש כבד בקרבי, ולא יכולתי יותר לכבוש את דמעותיי.

באותו רגע ממש, שני בחורים שנראו לי כמו אחים, גילו איזה מרתף. הם ניסו בכל כוחם לפרוץ את המנעול, הצליחו, השליכו אותו רחוק, פתחו את דלתות העץ, שהשחירו מרוב הגשמים והרוחות, וירדו פנימה. מאחוריהם הגיע בחור אחר, שלמד באותו בית ספר שבו גם אני למדתי, שכבה אחת מתחתיי, והוא סימן לי בידו להצטרף אליו ולרדת יחד אתו לשם. הוא קרא את שמי בנחישות,

שכן הוא רצה שנסתתר יחד באותו מרתף, הודות להיכרותנו מבית הספר. אינני יודע מדוע, אולם ללא סיבה הגיונית, לא נעניתי לקריאתו, לא רציתי להיכנס לשם, לחור הזה מתחת לאדמה. התנהגותי הייתה ממש מזרה ובלתי הגיונית.

הנשק האוטומטי המשיך לתקתק, נבח ללא הרף, והרי היה ברור לחלוטין, שהכדורים אינם יכולים להגיע לתוך המרתף. ובכל זאת אני, שרק כמה דקות קודם לכן חיפשתי בצורה נואשת אחר מקום מסתור, סירבתי באותו רגע לרדת לאותו מרתף, למרות העובדה שלא הייתה שום סיבה נראית לעין לסירוב זה. לבי אמר לי שאיני צריך להשתמש במחבוא זה, שבינתיים מוטב שאשאר בחוץ, באור, שאוכל בכל מקרה לרדת למרתף מאוחר יותר אם ארצה.

קריאתו של התלמיד מבית הספר שבו למדתי, לא שכנעה אותי משום מה, ולא נכנסתי להסתתר באותו מרתף, אליו ירדו כבר יותר ויותר יהודים. אולם לפתע פתאום גבר אחר שבר בעצבנות את אחד החלונות של הבית שמעל המרתף,

הכניס את ידו פנימה כדי לפתוח את החלון, התרומם בעזרת ידיו, וקפץ פנימה לתוך הבית. גבר שני ולאחריו גבר שלישי הלכו בעקבותיו, ובאותו רגע החלטתי גם אני ללכת בעקבותיהם.

הבית היה מסודר, שום דבר לא מש ממקומו: על השולחן הייתה מפה עשויה מבט קטיפה בצבע כחול עם פרחים במרכז ובצדדים, הכיסאות ניצבו במרחק שווה אחד מהשני, ומסביב לשולחן היה מזנון ובו ספלי קפה וכל מיני קישוטים המסודרים בסדר מופתי, כאילו רק עכשיו סיימו לנגב את האבק שמעליהם.

היה זה בית יהודי. על המזנון היו מונחים שני פמוטים, ובקרבם הייתה מונחת מנורה. היה זה בית יהודי מסודר ונאה למראה, אולם נראה היה שבעליו נטשו אותו בחופזה. הם גרו הרי ממש בשכנות לחצר המשטרה, וייתכן והם ראו יום קודם לכן את ההכנות שנעשו, ולכן עזבו בבהילות את המקום, ונסו על נפשם כמה שיותר רחוק. לא מן הנמנע שהם הלכו להסתתר בביתו של איזה חבר רומני, היו הרי גם מעטים כאלה שהושיטו יד לחבר יהודי בצרה.

מכל מקום, הבית נותר ללא השגחה וללא בעליו, ופתאום אנחנו, אורחים בלתי רצויים, הפכנו לרגע לבעליו, לאחר שפלשנו לשם כמו גנבים בלילה, דרך חלון שבור, ללא רשותם וידיעתם של בעלי הבית. כעת, התחבאנו בבית מחוסר הבעלים הזה שלוש עשרה נפשות. כולנו היינו מלוכלכים, והיה ממש מגעיל להביט אחד בשני, הזענו כולנו, שיער ראשנו היה פרוע ומזוהם. היינו מאוד צמאים.

בגדינו היו מקומטים לחלוטין, מלוכלכים, מלאי אבק אפור ואדמדמ, מלאי חלודה. לא הכרנו אחד את השני לפני זה, וגם באותו רגע שבו נאספנו כולנו שם, לא ערכנו היכרות בינו. אף אחד מאתנו לא גילה סקרנות לדעת את שמם של האחרים, אפילו לא התעניינו איך האחרים נראים. לא הבטנו אחד בעיני השני, ולא פצינו הגה. כשהיה צורך בכך, תקשרנו אחד עם השני בסימנים. ידענו רק שכולנו עברנו אותה חוויה, ולכולנו הייתה מטרה אחת ותקווה אחת: לצאת מהגיהנום הזה בעודנו בחיים. ידענו שמצפה לנו גורל משותף, והעובדה הזאת גרמה לכך שהרגשנו כמו חברים טובים, שמכירים אחד את השני שנים רבות, וזאת אף על פי שלא ידענו למי מאתנו יש עיניים ירוקות או שחורות. אפשר היה

להישבע שכולנו, כל שלושה עשר האנשים, הפכנו שם לאיש אחד, לסוג של חיה שנרדפה על ידי ציידים אכזריים, חיה שנלחמה כדי לטשטש עקבותיה.

לא בחנו את הבית שהפך בן רגע לשלנו, לא סקרנו במבטנו אפילו את החדרים האחרים, לא היינו אפילו סקרנים לדעת אם יש או אין איזה פתח מילוט נוסף אותו יכולנו לנצל בעת הצורך, נכנסנו ישר לחדר האמבטיה, והחלטנו סתם כך, בלי להחליף מילה, להישאר שם. באותו רגע נראה היה לנו שזה המחבוא הבטוח ביותר.

ניתן היה להיכנס לחדר האמבטיה משני כיוונים. שתי הדלתות היו צבועות בצבע לבן, וניתן היה לנעול אותו מבפנים. נכנסנו לחדר האמבטיה, ונעלנו את עצמנו מבפנים. על המגירה שמעל הכיור הייתה מונחת רק כוס אחת ויחידה. השתמשנו בה, לפי התור כדי להרוות את צימאוננו. אחד שתי כוס אחת אחרי השנייה, כאילו לא הספיק לו, בזמן שהשני חיכה בשקט לתורו. באותה עת השלישי הטיל מימיו לתוך האסלה, ופינה את מקומו לבא אחריו, בלי להוריד את המים, שהרי ניסינו להרעיש כמה שפחות. כשכולנו סיימנו לשתות ולהטיל את מימינו, החלטנו בלחש לא לשתות יותר, לא לפתוח את הברז ויהי מה.

האמבטיה הייתה מלאה למחצה במים נקיים. אפשר שבעלת הבית חששה מאיזה פיצוץ בצנרת בזמן ההפגזות, וגמרה אומר בלבה שלא יזיק לשמור קצת מים בצורה כזאת. בהמשך, המים האלה היו לנו לעזר רב, שכן יכולנו לשתות מהם בעזרת הכוס מבלי שנצטרך לפתור את הברז.

ידענו שכל רחש יכול היה, חלילה וחס, לסייע לאויב להתחקות אחר מקום מחבואנו. החלטנו שלא נשתמש בברז הזה וגם לא בשירותים, אלא נתאפק כפי שעשינו במשך שעות בחצר המשטרה. פשוט נפגין איפוק, ואם לא תהיה ברירה, נעשה את צרכינו במכנסיים, כמו תינוקות או זקנים חסרי ישע, העיקר לא לעשות כל רחש, שהאויב לא יגלה אותנו.

אף על פי שאך אחד לא נתן שום פקודה, בבת אחת כולנו התיישבנו על הרצפה הקרה, ונשענו על הקיר. אחדים מאתנו ישבו ברגליים משוכלות, ואילו אחרים פרשו רגליהם ישר עד האמבטיה. כל אחד מצא את התנוחה שהייתה נוחה לו. ישבנו דחוסים כמו סרדינים, אחד בתוך השני, מבלי לזוז ונאלמנו דום. נראה היה

שהפכנו לישות אחת, לסוג של מפלצת בעלת שלושה עשר ראשים והמון גפיים. נשארנו שם כך, כמו חיה משונה או כמו פסל משוגע. ולמרות זאת, כל אחד היה שם לבד עם עצמו, לא היה לאף אחד מה לומר לחברו, ואף אחד לא חפץ לקבל שום מסר מהאחר. היינו מאוחדים, כאילו הלחימו אותנו יחד, דבוקים זה בזה, ולמרות זאת היינו זרים אחד לשני. ישבנו שם ללא ניע, מחרישים. בחוץ הטבח נמשך, הנשק האוטומטי המשיך לירות צרורות עצבניים, ונשמע קול שאון רב. [8]

אנדרטת קרון המוות ב"יד ושם" [4]

אשר קופל מרקו הפוגרום ביאסי

עדות

עדותו של אשר קופל מרקו מובאת מספר עדות חשוב שכתב:
"בודד בסערת המלחמה", עמ' 115-130.
באדיבותו אנו מביאים את העדות.
מרקו נולד בנובמבר 1924 בעיר יאסי.
אשר קופל עבר את נעוריו והתבגרותו ביאסי.
סיים את בית הספר התיכון ובסיומו
התחיל ללמוד משפטים. בשנה השנייה הפסיק לימודיו כי ניתנה לו
הזדמנות לעלות לארץ ע"י השלטון הקומוניסטי. היה זה בשנת 1950.
שני אחיו שלום וגרשון עלו גם למדינת ישראל.
הוא חזה כנער מתבגר את מוראותיה של השואה ביאסי.
בשנת 1941 היה בן נער בן 16.
להט אמונתו הדתית באה לידי ביטוי בעדותו.

גדעון רפאל בן-מיכאל [עורך]: רצח יהודי יאסי
המכון ללימודי השואה ע"ש ח.אייבשיץ - חיפה

**"היום הרת עולם, היום יעמיד במשפט כל יצורי עולמים
אם כבנים אם כעבדים, אם כבנים רחמנו כרחם אב על בנים
ואם כעבדים עינינו לך תלויות עד שתחננו
ותוציא כאור משפטנו איום קדוש".** [מתפילת ימים נוראים]

"יענך ה' ביום צרה" [תהילים כ']

"כי לא יטש ה' עמו ונחלתו לא יעזב." [תהילים צד]

"ורדפתם את-איביכם ונפלו לפניכם, לחרב". [בחוקותי, ויקרא כו]

היום הנורא והאיום שממנו פחדנו, ממנו לא יכולנו למלט נפשנו, הגיע גם לעירנו.
ביום 29.6.1941 - התש"א – 5701 - י"ד בתמוז - יום א' - התרחש הבלתי יאומן,
מעשים שקשה להבינם, כיצד יצורי אנוש, יכולים להיות כה אכזריים, כה
מפלצתיים, וכה חסרי צלם אנוש.

כה שונה היה החודש, והיום הזה, משנים קודמות.
עננים כבדים כיסו באכזריות את מערכת החמה, אשר הייתה פעם מבורכת
בעונג הרב, ומפנקת אותנו. ענן סמיך של פחד, עם שמיים קודרים ושחורים,
הטילו עלינו אימה.

חודש יוני של פעם, עם הגנים היפים והפרחים המלהיבים, בעצים הריחניים,
והפרחים בשלל הצבעים מסודרים בסדר מופתי בערוגותיהם, איפה הם הכול
נעלם כלא היה!

הרוח הביאה גל של חול, ובאוויר הורגש ריח של שריפה, והמראה לפניך היה
אדמדם, מראה מוזר, הבא לבשר שמשוהו חמור עומד להתרחש. גם שירת
הציפורים השונים, של כל בוקר, כאשר ביחד, היו יוצרים סימפוניה מושלמת
מרנינה, וביחד עם פינות הטבע הנעימים, הוא השלימות של **"אדון הכל"**.
גם זה נפסק. רק העורבים השחורים, עם הצריחות שלהם, בהמוניהם, עפו
כמטורפים וממתינים לשללם.

בעיניי הזוגיות התבוננתי בשמים, ובמבטי אני מנסה לדעת, ושואל את עצמי מה
מתרחש שם, ברגעים אלה?! הרגשתי שגם שם מתנהלת מלחמה. מצד אחד,
השמש - נלחמת להראות את יופייה וחמימותה, מראה את עצה טפח, נאבקת

גדעון רפאל בן-מיכאל [עורך]: רצח יהודי יאסי
המכון ללימודי השואה ע"ש ח.אייבשיץ - חיפה

להראות יותר ופתאום, נעלמת, כמסתתרת, אבל, לא מרצונה, אלא מתוך מלחמתה עם העננים השחורים הקודרים, שלא נותנים לה להופיע במלא תפארתה, כאילו-שאומרים לה, זה רצון ה' ואז שוב השמש נעלמת לה, ו"בוכה" על שלא שנותנים להראות את יופייה ואת זיוה ולמלא תפקידה, שלמען כך נוצרה. השמש מופיעה שוב, קצת, וצוחקת לה, האם עננים יכריעו אותה? היא נגלית ונחבאת! נגלית ונחבאת! ובסוף! כמו פקודה מלמעלה! השמים יישארו קודרים! זהו! "פקודה מלמעלה"?

בלילה שלפני הסערה, סגורים בבתים, נעולים עם תריסים מברזל מוגפים, ישבנו כולנו בתוך הבית, מכורבלים, מפוחדים, רועדים, צמרמורת תפסה את כולנו.

התפללנו חרישית, כל אחד בתוך ליבו:
"אבינו מלכנו, חמול עלינו ועל עוללנו וטפינו"
תצילנו מכף כל אויב ואורב, ולסטים וחיות רעות, וכל מיני פורענויות המתרגשות ובאות לעולם..."
"ותתננו לחן חסד ורחמים בעיניך ובעיני כל רואינו,
"ותשמע קול תפילתנו, כי אל שומע תפלה ותחנון אתה"
יפוצו אויביך, וינוסו משנאיך מפניך"
"והושיענו למען שמך"
"אבינו מלכנו, גלה כבוד מלכותך עלינו:
כי אתה מלך אל רם ונשא, אדון כל העולמים"

הלמות גייסות הצבא, נעולים במגפיהם הכבדים והחזקים, גורמים שצעדיהם הבטוחות והתקיפות, יחדרו אלינו – מבחוץ – אל כל פינת לבינו. ואז. עם כל צעד כזה, רטט עז עובר בקרבינו, ומחסירה בכל פעם, פעימה מליבנו. מי יודע? מה קורה בחוץ? מה מכינים לנו? מה ההפתעות שמצפנו לנו? תיסכול ויאוש, מדכדך ללא גבול, עטפה אותנו כעננה. מה אנחנו? מה כוחינו? אלא רק אתה ה' יתברך. אתה גבורתנו ואתה תצילנו מידם?

רב העיר יאסי בדרכו לרכבת הגירוש - יוני 1941 [4]

רק אחריי סיוטי הלילה, נודע לנו, כי הלילה נלקחו מספר גברים יהודים, חלק הוכנסו לתוך הכבשן של תחנת החשמל, ששכנה במרכז העיר, חלק אחר הועבר "לבית" השחיטה הראשי העירוני, והועלו על אנקולים.

את חשכת סיוטי הלילה עברנו, וניצוצי אור הבוקר התחילו להראות. אבל הרגשנו למרות זאת נשארה, אותו החושך לא עזב אותנו?! האם נזרקנו לתוך המערבולת של סוף קיומנו, וממולנו גייסות המוות, כבמחול שדים, נמצאים מעלינו להשמידנו?! תקוותינו ותפילתנו, שה' יתברך - יצילנו מידם!.

הבוקר - המוקדם הגיע. לחששים - מפה לאוזן - ספרו על העוללות של הרוצחים בלילה, גם מה שמצפה לנו הבוקר. בכל רחובות העיר, **התחילו קבוצות של חיילים רומניים, שמשולב עם חיילים גרמניים**, לעבור מבית לבית, מחצר לחצר, ולהוציא את כל הגברים ואת הנערים מגיל 15-16. אם ביניהם היו נערים נמוכי קומה לא נלקחו. אם מתוכם - היו נערים אשר למרות גילם הנמוך 13-14, אבל קומתם גבוהה, כן נלקחו. החיילים לא דרשו תעודות זיהוי לשם כך.

גדעון רפאל בן-מיכאל [עורך]: רצח יהודי יאסי
המכון ללימודי השואה ע"ש ח.אייבשיץ - חיפה

אנחנו – המשפחה - טרם ידענו בדיוק התוכניות שלהם, אנחנו רק שמענו, שהתחילו לרכז כולם בשיירות.

למעלה של הרחוב שלנו, הגובל עם רחוב אלנה דואמנה ELENA DOAMNA, בפינה בצד ימין, היה מרתף עצום, עם מאות נתיבים, מפוזרים במספר קילומטרים בו היו מאחסנים פעם חביות יין, יין משובח.

לא זכור לי בדיוק, מי הזכיר על המקום הזה. אני או אבא, לא משנה! התחלנו לצעוד כל המשפחה לכיוון המרתף הזה, כשטרם התחילו החיילים להגיע אלינו. מתקרבים למרתף, ורואים שהוא איננו נעול. אנו נכנסים פנימה. אנחנו לא ידענו, וגם לא יודעים עכשיו, אם לפנינו כבר נכנסו אחרים. כמו כן, אנחנו לא ידענו אם מישו רואה אותנו נכנסים פנימה. אנחנו חודרים פנימה, עוברים מספר נתיבים, רחוק משער הכניסה, וההורים מחליטים להישאר שם. בפנים חושך מצרים. אי אפשר לזהות אחד את השני. מתיישרים על האדמה. כמה זמן שהיינו שם? לא יכול לדעת! מודד אורך הזמן אבד לנו. אנו יושבים, ומשתדלים קצת להירגע. ופתאומיות אנו שומעים, פתיחת שערי המרתף בחזקה ובחבטה. נחלי זיעה קרים שטפו את גופותינו - צמרמורת עזה אחזה בנו, הידיים והרגליים שקשקו רטט השיניים של כל אחד נשמע.

בחלקיקית של שניה, אבא ואמא במישוש בידיהם, כמסמנים אחד לשני, ובהבינם אחד כוונתו של השני, דוחפים אותנו - אותי ואת אחי - מאחורי גבם - והם בחזית - במגננה - קו ראשון - נעמדים ובגופם מכסים ומסתירים אותנו כבבת עיניהם היינו, כל האוצר! ענן דאגה, הקדיר פני הורי. פעימות לבם, הורגשו להחריד!

משאבות לבם הלמו עד לפיצוץ. הורי סוככים עלינו, כלביאה על גוריה. דוחפים אותנו פנימה, ועוד יותר פנימה אותי ואחי, כסרדינים בקופסת שימורים! אנו שומעים צעד ועוד צעד, ממעלה המדרגות, ועצירה. אבא ואמא רומזים לנו, להגיד בשקט, בתוך עצמנו:

"שמע ישראל ה' אלוהינו, ה' אחד!"

וכשסיימנו, אנו שומעים קול בשפה הגרמנית:
כל אחד שנמצא כאן, לצאת מיד, עם הידיים מורמות - ואחד-אחד.
אנו לא זזים, ולא עונים. נשמעים עוד כמה צעדים על המדרגות.

הפניה בגרמנית חוזרת. אנו לא עונים ולא זזים:
אור פנס מהבהב, חלש, נראה לנו מתוך החושך.
צעדיו של הגרמני, נשמעים, כמחפש דרך, כשהוא נמצא בחלל המרתף, בסוף
המדרגות הוא ממשיך לצעוד באיטיות ובזהירות, ובידו הפנס והרובה. הוא מחפש
ובורר, איזה נתיב להיכנס.
אנחנו במקומנו!
החייל הגרמני לבד. כנראה, שגם הוא מיוחד להיכנס בין הנתיבים. הוא מעדיף,
להימצא עד לנתיבים, מבלי להסתכן. הוא ממשיך לצעוק בגרמנית, ומאיים
שיתחיל לזרוק רימוני יד, לכל הכיוונים.
אנו מבינים שפתו, ואז הורי מחליטים לצאת מהמחבוא, ובתפילה שה' יתברך
יציל אותנו מכל פגע.

"פָּצְנוּ וְהַצִּילֵנוּ מִמִּים רַבִּים, וּמִיד בְּנֵי נֹכַר" (תהילים קמ"ד, יא)

תפילתנו לא לבשו מילים, היא נכלאה בתוך לבנו, ונספגה בדמעות מלוחות,
עיניו של החייל הגרמני יורקות זיקים לכל הכיוונים, לגלות מקומנו, ומתרוצצות
הנה והנה כעכברים, רודפים אחרי מזון. נשמעה עוד צעקה פניה אחרונה –
לצאת - לפני שזורק רימונים. מאחר והורי כבר החליטו, פונה אבי, בצעקה, על
מנת שהגרמני ישמע: אנחנו יוצאים, אנחנו עם ילדים, לא לירות בנו- בבקשה!!

לקח לנו די זמן עד שהתקדמנו לקראת הגרמני. סוף, סוף, אנחנו נמצאים מולו.
הוא שואל אותנו אם יש עוד אנשים. עד כמה שידוע לנו, אין, זאת הייתה
תשובתנו.

הגרמני לא נגע בנו, הוא מראה לנו את הדרך, לעלות את המדרגות, לכיוון
היציאה. למעלה, בכניסה למרתף העמיד הגרמני תת מקלע. אנו נמצאים בחוץ.

גדעון רפאל בן-מיכאל [עורך]: רצח יהודי יאסי
המכון ללימודי השואה ע"ש ח.אייבשיץ - חיפה

הגרמני עושה סימן לאמי ולאחי הקטן - בגרמנית - לכו הביתה. את אבא, אותי ואת האח השני הוא מכוון אותנו, לכיוון חייל רומני, אשר היה קרוב למרתף, עם שיירה של יהודים, עם הידיים למעלה, **ומכוון אותם לכיוון הסקוריטטה** **SECURITATEA**. הגרמני עוזב אותנו, ונעלם לנו.

"תהילה לה', הנאדר בקודש" **"הודו לה' יתברך העושה נפלאות"**

ברוך ה', אשר הציל חיינו, מידי הצורר הגרמני.
אנא ה' יתברך המשך להציל אותנו מידי רוצחינו.

החייל הרומני לקח אותנו - אבא אני ואחי שלום, והעביר אותנו לתוך השיירה, עם עשרות יהודים אחרים. אנחנו עומדים במקום, וחיילים אחרים מוסיפים להוציא יהודים מהבתים.

ממש על ידי, **מביאים את רב העיר. חייל רומני, גוזר את פיאותיו, זקנו, ועושה צחוק ממנו.** הרב, לא מוציא הגה מפיו הוא רועד, ודמעות זולגות מעיניו. חייל רומני דוחף אותו לשורה. עלי לציין, מרגע זה אנו בידי הרומנים. השיירה מתארכת, מצטרפים עוד חיילים רומנים, והפקודה היא: קדימה! עם הידיים למעלה.

אני, אבא ואחי שלום, ביחד, מתחילים ללכת, מבלי להוציא הגה מפינו. אני נמצא בשיירה בצד ימין - בקצה.

בזמן ההליכה, עם הידיים למעלה, חלה רופפות מסויימת, בהחזקת הידיים למעלה, ולאט, הן יורדות קצת. החייל הרומני מביט על השיירה, מסתכל גם עלי, ורואה שהידיים שלי קצת ירדו. הוא ניגש אלי, ועם קט הרובה שלו, נותן לי מכה בלסת הימנית, חזקה מאוד. מספר שניים, נעתקו ממקומם, דם ניגר מהפה, ובאותו הזמן, הוא נותן לי מכה חזקה נוראה, גם בקט הרובה, בצלעות צד ימין. זעקה של כאב פורץ מפי, הוא מנסה עוד מכה לתת לי, אני זו הצידה. החיילים מובילים אותנו דרך שלושה רחובות. בדרך, אנו פוגשים, אלפי יהודים נוספים, בשיירות, המובילים לאותו הכיוון.

גדעון רפאל בן-מיכאל [עורך]: רצח יהודי יאסי
המכון ללימודי השואה ע"ש ח.אייבשיץ - חיפה

אנו מתקרבים לרחוב של SECURITATE, ששכן מול בית-הספר התיכון הממלכתי, בו למדתי.

אבא, אני ואחי שלום, נמצאים אחד ליד השני, ולא נפרדים. **עומדים להיכנס לחצר של הסקוריטטה.** בכניסה, אחד הרומנים, שעומד בשער, קורא לאחי שלום, ואומר לו, רוץ מהר הביתה, אתה עוד קטן! אחי עושה סיבוב מתחיל לחזור הביתה דרך הסמטאות שלא יראו אותו. מגיע הביתה ומתאחד עם אמא ואחי הקטן גרשון. אבא ואני נכנסים, עם כל השיירות בפנים החצר.

אנו מסתכלים מסביב, ללמוד על המתרחש, ורואים שבאמצע החצר, נמצא שולחן, ועל ידו יושב אדם – רומני - המחלק לכל המצטופפים סביבו פתק כתוב על ידו ובו רשום "חפשי" - דהיינו - הוא חופשי לחזור הביתה. אבא ואני נדחפים לקבל את הפתק "חפשי".

אבא מתקרב לשולחן, מקבל את הפתק "חפשי", אני מושיט ידי, על יד אבא, האיש עמד לתת גם לי פתק כזה. ובחלקיקית של שניה, מתקרב אלי, אדם מהסקוריטטה – כנראה, מוציא אותי מאותו המקום, **ודוחף אותי לכיוון הקיר. על יד הקיר עבר עמדו עשרות יהודים, המיועדים לחיסול.** אבא מתחיל לבכות, אומר לו שאני בנו, ומבקש שישחרר אותי, שנוכל ללכת ביחד הביתה. הנבלה הזו, לא מתחשב בתחנוניו של אבי, ואני כבר על יד הקיר.

"אנא ה' יתברך הושיעה נא", "ענני ה' ענני"!

אבא, למרות הפתק בידו, לא רוצה לעזוב אותי. עבר רגע אחד או שנים, פתאום מתקרב אלי איש, אשר ירד מהמדרגות, ואמר לי "תחזור בחזרה על יד השולחן, ותקבל את הפתק" "חפשי". את האיש הזה, לא זיהיתי, לא יודע מי הוא. הייתי בטראומה, ראיתי הכול מטושטש נגד עיני.

אני חוזר אל אבי, ונמצא לקבל את הפתק המפורסם. מיד שאני חוזר ונמצא על יד אבי, מתקרב אלי, הנבלה הראשונה, מכה אותי על הראש וצועק עלי, "אמרתי לך לעמוד על יד הקיר, לא לזוז משם". אני חוזר אל

גדעון רפאל בן-מיכאל [עורך]: רצח יהודי יאסי
המכון ללימודי השואה ע"ש ח.אייבשיץ - חיפה

הקיר. מדי, בריצה, יורד, האיש מעל המדרגות, מתקרב אלי, ובצעקה על מנת שהראשון ישמע- פוקד עלי: "תחזור לשם - אל אבך, ומשם אתה לא זז, אני הגדול כאן, ולאף אחד אין לו זכות להתערב".

אני חוזר שוב אל אבי, הראשון - הנבלה שמע כנראה מה האיש אמר, לא העז להתקרב אלי, וככה - קיבלתי את הפתק, וביחד עם אבי - יצאנו מהחצר.

ברחובות, המשיכו שיירות של אלפי יהודים להגיע לחצר הזאת - אנחנו, חיפשנו סמטאות, להימלט מכל השיירות שלא יחזירו אותנו שוב - ובדרכים משונות אנו מגיעים הביתה. מצאנו בה את כל המשפחה.

"הודו לה' כי טוב, כי לעולם חסדו" (תהילים קלו-א')
"שלח לחמך על פני המים" (קהלת יא-א')

ובכן **בעזרת ה' יתברך**, משפחתנו התאחדה מחדש.

מכובדי הקוראים!
זכור לכם, מה שכתבתי בעמודים הקודמים, שתיארתי דמות אבי? בין היתר, הזכרתי את הפסוק הנ"ל, שם תיארתי דמותו של אבי, בהתייחסותו אל הפועלים הרומנים נכון?!

אבא ואני מגיעים הביתה מעל המדרגות הראשונות עומדת אמי עם אחי. אנו רוצים, כולנו להיכנס לתוך הבית.

ממקום בלתי צפוי, בחצר, מגיח חייל רומני עם רובה, עוצר אותנו, ורוצה שוב לקחת אותנו עם השיירות. אנחנו מראים לו את הפתקאות "חפשי" והוא בשלון, כל הפתקאות האלו לא שוות דבר. אנחנו ממשיכים לטעון, שכבר היינו שם, ורק עכשיו חזרנו.

שוב עובר בנו רטט בכל הגוף. אבא מבקש מהחייל, להיכנס לבית לשתות קצת מים. החייל מאפשר לו, אבל גם מלחיץ אותו: "תעשה את זה מהר": אבא חוזר,

ומבקש שבכל זאת יתחשב. החייל, פתאום נעמד, מסתכל אל אבי ואומר לו: אתה קבלן בניין? אבי עונה לו כן! החייל חוזר ומזכיר לאבי: אתה לא זוכר אותי? אני הייתי מביא לך חומרים לבניין. תמיד שילמת לי מיד, וללא בעיות, נתת לי פרנסה תמיד, התנהגת איתי תמיד יפה! לכן, אסוף את המשפחה שלך, רוצו מהר ותתחבאו, שלא ימצאו אתכם, מהר! רוצו! תסתכלו למטה בסוף החצר עומד להגיע חייל גרמני, ולכן על תעמדו, אחרת, לא אוכל לעזור לכם! אבא מושיט לו יד, נותן לו - 200 ל"י, ואנו התחלנו לרוץ למצוא מקום מסתור. החייל הרומני עזב אותנו מיד.

מצאנו מחבוא במקום מלוכלך, בין חולדות ועכברים, עכבישים ועוד כל מיני חרקים. אמא ואחי הקטן, הסתגרו בתוך הבית. אבי, אני ואחי שלום נשארנו במחבוא שני לילות. כשיצאנו מהמחבוא, קשה היה לנו לפקוח עיניים, אור היום סינוור אותנו.

החדשות הנוראות התחילו להגיע אלינו. גורלם של - 12,000 יהודים נחרץ, נרצחו והושמדו בתנאים איומים, וזאת במשך לילה ויום אחד. הכיצד?! היהודים שעמדו על יד הקיר בחצר הסקוריטטה, בתום היום, התחילו לירות בהם, הם ניסו להציל את עצמם. לעבור את הקיר, וכשהגיעו למעלה ירו בהם. את השיירות, עם אלפי יהודים, לא הספיקו להכניס לתוך החצר, **הובילו אותם לתחנת הרכבת ושם הוכנסו לתוך הקרונות.**

בכל קרון, הקיבולת שלו, היא 30-40 איש מקסימום. אבל, מה עשו הרוצחים? דחפו לכל קרון 200-250 גברים נערים וזקנים, וגלגלו את הקרונות הסגורות הרמטית על פסי הרכבת, הלוך ושוב, כל היום, לכיוון פודו-אילואי - PODUL-ILOAIE וטראגו פרומוס - FRUMOS-TARGU הלוך וחזור.

מה שהתרחש בפנים מחזה אימים! מחנק גדול, אי אפשר היה לנשום. יום ללא מים. אל מנת להשיג קצת אוויר, אחד דרך על השני. אחד שתה את השתן של השני. רבים הוציאו את נשמתם. **אלה שנשארו, דרכו על הגופות. מעשים זוועתיים.**

הרוצחים כנראה החליטו לעשות הפסקה, ועצרו את הרכבות, בשני המקומות שהזכרתי למעלה, פתחו את הקרונות, ומראה של גיהינום: מיד התקרבו אל הקרונות תושבי המקום הרומנים, **עם קנקנים ודליים עם מים, והציעו את השתייה לנשאים בחיים. היהודים, מאופסי כוחות ביקשו לשתות, הוציאו חבילות של כסף, בסכומי עתק, זהב, מוצרי יקרי ערך, יהלומים, מסרו הכול לתושבים. כשאלה קיבלו את האוצר הזה, שפכו את המים על האדמה.** המסכנים לא קיבלו אפילו טיפה אחת של מים, והגזלנים שמחו ורקדו עם השלל של היהודים. הקרונות נסגרו שוב הרמטית ושוב גלגלו את הקרונות הלוך ושוב, עד שלסיום היום כשפתחו את הקרונות, לא היה כבר אחד חי להוציא.

היו מקרים נדירים, שבקרון אחד, נשאר יהודי בודד בחיים, וגם הוא באפסת כוחות. את כל הקורבנות זרקו מהקרונות, העמיסו אותם על עגלות, חפרו בור אחד גדול, וכולם מזרקו בבור אחד, וכוסו עם אדמה. כך הובלו כצאן לטבח, אלפי יהודים, בתוך השיירות, בידיעה ברורה, על התוצאות שתהיינה.

ביום הזה הנורא והאיום - נהרג, ידידי הטוב והיקר, ידיד נפשי, ושמו הורוביץ, אותו תיארתי בדפים הקודמים, כמו כן חבר כיתה, ושמו אהרונוביץ, יהיה זכרם ברוך, וה' יקום דמם. כששמעתי על ידידי הורוביץ ז"ל הייתי המום, גל של בכי מר, פרץ מתוכי, התאבלתי נורא אחריו.

**"האדמה ינקה וספגה בתוכה את דמם של הקדושים בצימאון רב,
ללא קץ של רוויה!"
"דיבנו של עולם! רחם על עמך! כי ישראל, בכור-כיניה"
"ברגע קטון עזבתיך, וברחמים גדולים אקבצך" (ישעיה נד, א)
"קומי אורי כי בא אורך, וכבוד ה' עליך זרח"
כי הנה החושך יכסה ארץ, וערפל לאומים, ועליך יזרח ה'
וכבודו עליך יראה:" (ישעיה ס, א)
יהיה זכרם ברוך! ה' יקום דמם!**

גדעון רפאל בן-מיכאל [עורך]: רצח יהודי יאסי
המכון ללימודי השואה ע"ש ח.אייבשיץ - חיפה

באותה התקופה תושבי העיר יאסי היו 110,000 מתוכם 51,000 יהודים, כשמהם נרצחו 12,000 יהודים. עלי להזכיר, שנשיאת הטלאי הצהוב – מגן דוד – נמשך.

החיים לאחר הפוגרום

אנו נמצאים, יום לאחר הפוגרום ביאסי - 30.6.1941 - יום שני בשבוע. אירה, דחוסת עצב וצער בכל עיר. לא מפסיקים לספר על האירוע. כולנו שבורים. גם ראשי הקהילה בעיר – יאסי - חוזרת להתארגן, ובודקת במה היא יכולה לעזור. משרדי הממשלה הרומנית מכינים תוכניות, לגיוס גברים החל מ-16 עד לגיל 65, לעבודות כפיה, ללא תשלום, ובמקרים רבים, במרחקים גדולים מהבית. לפעמים היו מסדרים הסעות הביתה ובחזרה במשאיות.

אני בין שש-עשרה וחצי, טרם סיימתי את הלימודים. בע"ה בחודש ספטמבר 1941, אני צריך להתחיל את הלימודים בכיתה יוד, בבי"ס תיכון יהודי. החיים נמשכים מכוח האינרציה, בחוסר בהירות ובאי וודאות.

הקיום היום יומי, מאוד קשה. מעט מצרכי מזון בשוק. אי אפשר לקנות ביגוד חדש. את הישן מתקנים אצל הסנדלר. לאבא, אין הרבה עבודה. פשוט מצטמצמים. חודשי החורף קשים מאוד, סובלים מקור. מפעילים את המחשבה לכל נושא, ומשתדלים לאלתר פטנטים שונים, מתוך הדברים הנמצאים בבית.

את השיעורים אני נאלץ לעשות בלילות, בקור, מלובש חזק, לחסוך עצים. נאסר על הכפריים להגיע עם עגלות העצים לעיר. אם היו מגיעים העירה אז בהסתר. היו מביאים סוגי מצרכי מזון, בכמויות קטנות. הממשלה הייתה מחרימה להם את רוב התוצרת.

ב-8.8.1941 מתפרסם עוד צו ממשלתי, **לשאת את הטלאי הצהוב.** ב-13.9.1941, מתפרסמת פקודה ממשלתית משמחת, על ביטול נשיאת הטלאי הצהוב. קצת הקלה נפשית. התאפשרה התנועה היהודית בכל הרחובות. הייתה בעיה חריפה מאוד. בהיות רומניה במלחמה, הוצאו צווי חירום במיוחד ליהודים, שאסורה התקהלות, החל משלושה אנשים מעלה. פטרולים של חיילים, נמצאו

בכל פינת רחוב. בדקו תעודות, וכך דאגו שלא תהיינה התקהלויות. והבעיה הייתה איך מתפללים? הרי אסור לנו היה להתאסף? אצלם, זו התקהלות?!

מאחר ובבתי - הספר היהודים היו מותרים לא על פי החוק, אלא כמקום (לימודים), היינו מתאספים באותם מקומות ומתפללים. מדי פעם היו נכנסים חיילים, לברר מה קורה, ועברנו את המבחן איך שהוא.

גם הקהילה היהודית דאגה לנו למקומות תפילה, בהסכמת הגורמים הממשלתיים: שנת הלימודים בע"ה התחילה באווירה קודרת, עצובה, שמתגלים עוד יותר, הקרבנות, אשר נפלו על קידוש השם. המורים עשו הכול, למען לתת ביטוי רציני ללימודים. ובאמת הלימודים היו רציניים, אבל גם הרגשתם של המורים הייתה נכאית, והם בוודאי גם נתנו ביטוי לרגשותיהם כלפי התלמידים. הייתה הבנה שבשתיקה, בינינו. בע"ה, שנת הלימודים י"א מסתיימת ביוני 1943.

במשך התקופה הזו, נמשכת ביתר שאת, גיוס גברים ונערים מגיל 16, לעבודות כפיה=פרך ברור, שללא תשלום כלשהוא, למיתות, רק חופשת בית כל שבוע, לקראת יום ראשון.

על הזירה, כראש הממונים על העינויים לעבודות - הפרך מופיע סדיסט, בשם: הקפיטן קוטאיה - CAPITAN-COTAE, הממונה על המשלוחים לעבודות כפיה בעיר יאסי.

הקצין הזה לא פחד מגנרלים, אלופים, גבוהים ממנו בדרגות, הוא היה הכול יכול, ואף אחד מהקצונה הגבוהה, לא יכול היה - ופחדו; להתערב במעשיו. להיפך, הוא הקפיטן - בהרבה מקרים התערב אצלם. ממה נבע כוחו זה? לא יודע. דבר אחד מתקבל על הדעת, שהגרמנים הסמיכו אותו לתפקיד זה, והם נתנו לו כל הגיבוי. לכן, כל הקצונה הגבוהה היססו להתערב, על מנת לא להיכנס לחכוך עם הגרמנים.

היו יהודים רבים, שלא יכולים היו לעמוד בלחץ הפיזי, של העבודות הכפיות. היו שחלו כתוצאה מכך, ונפטרו, היו שנפטרו בשטח העבודה.

כל יהודי שנתפס, או שהוצא מביתו, הובא לפני הקפיטן הזה. הוא חייב לראות במו עיניו את כל אחד והוא היה זה, שהחליט לאיזה מקום ישלח.

אם מי שהובא לפניו, והתלונן שהוא חולה, נשלח מיד לוועדה רפואית שנמצאה באותו הבניין, מורכבת מרופאים- גם יהודים – ביחד עם נוצרים, היו בודקים את האיש, והיו מחליטים – חולה או לא. את החלטתם העבירו לקפיטן, ואז הוא היה מחליט לשחרור מוחלט, לשחרור חלקי או לעבודת פרך.

היהודים הכירו טוב מאוד את הקפיטן הזה. מי שהיה מופיע לפניו, היה רועד מפחד. עיניו זרקו זיקי אש כלפיו, ומרוב חשש על מה שהוא עומד להחליט, היית מקבל סחרחורת עם הרגשה שעוד מעט אתה עומד ליפול, כבקרס הסחרחרה. קול צעקני, תוקפני, מזלזל ולועג לך. אסור היה להתווכח איתו, או להיכנס לדבריו.

**“נפלה נא ביד ה', ולא בידי אדם:
כי, כגודלו, כן גם חסדו, וכשמו כן מעשיו”.**

חופשת הקיץ המרה ב-1942 – סיום שנת הלימודים

ובכן ב"ה, סיימנו שנת הלימודים 1941-1942 – כיתה י'.

כמו כולם, ובהתאם לגיל, גם אני הייתי חייב להתייצב אצל הקפיטן קוטיאה-COTAE. מה לעשות? גיבור גדול לא הייתי, לא מבחינה פיזית, ולא רגיל לעבודות מסוג שעליהם היו נשלחים היהודים, חסר שרירים, רזה מאוד. הקהילה היהודית הייתה פתוחה, פעילה מאוד מכל הבחינות, ובוודאי, הייתה מעסיקה הרבה פקידים - ללא תשלום. כל ההנהלה והפקידות בקהילה, היו מוכרים על ידי השלטונות, כעובדי כפיה, ועל כן, היו משוחררים מלהתייצב לפני הקפיטן הזה: הנהלת הקהילה היהודית, הייתה מעבירה לשלטונות, רשימה של המועסקים אצלה, והייתה מקבלת תעודות שחרור, על שם כל אחד מהמועסקים. תעודה זו הייתה מוצגת ברחובות לפי הפטרולים, או כשהיו באים בלילות, לבדוק מי לא עובד.

במשרד הקהילה היהודית הכירו אותי רבים. פניתי אליהם, במיוחד אל ידיד עו"ד. מרקוביץ' ואל רופא אף-אוזן-גרון - ד"ר שוורץ. הם קיבלו אותנו מיד, ושיבצו אותי, כאחראי ומעקב, ארגון וסדר על האיננוטר היהודי – בכל העיר. עבודה מעניינת, אחראית, רצינית. במחלקה זו, צריכים היו לשלוט על הרכוש היהודי

גדעון רפאל בן-מיכאל [עורך]: רצח יהודי יאסי
המכון ללימודי השואה ע"ש ח.אייבשיץ - חיפה

שנשאר עזוב, הולאם, נתפס על ידי הרומנים, כגון: בנינים, מכשירים, מכונות, ועוד אלף ואחד דברים- קטנים- או גדולים.

"ברוך אל עליון" על התעסוקה הזו. עד להתחלת הלימודים בכיתה י"א – יש לי כיסוי. כך העבודה נמשכה על הצד הטוב ביותר, ההנהלה הייתה מרוצה מתוצאות עבודתי וגם אני. השלטונות, כנראה חששו, פן היהודים יתקוממו, עשו פעולה צבאית רצינית, ובלילה עצרו כ- 500 גברים יהודים, והעבירו אותם לאחד מבתי הספר השוממים, על מנת להיות בני ערובה. כיתרו את ב"ס בגדרי תיל, חזקו אותו בשמירה חזקה של הרבה חיילים רומנים, והחזיקו אותם, מבלי לאפשר להם לצאת, כמו בית סוהר.

משפחות של בני ערובה, היו מביאים להם אוכל - כמעט כל יום. ועל מנת שהאוכל יימסר לבעליהן או בניהם, היו משחדים את החיילים, וכך הובטחה להם פרנסה די טובה.

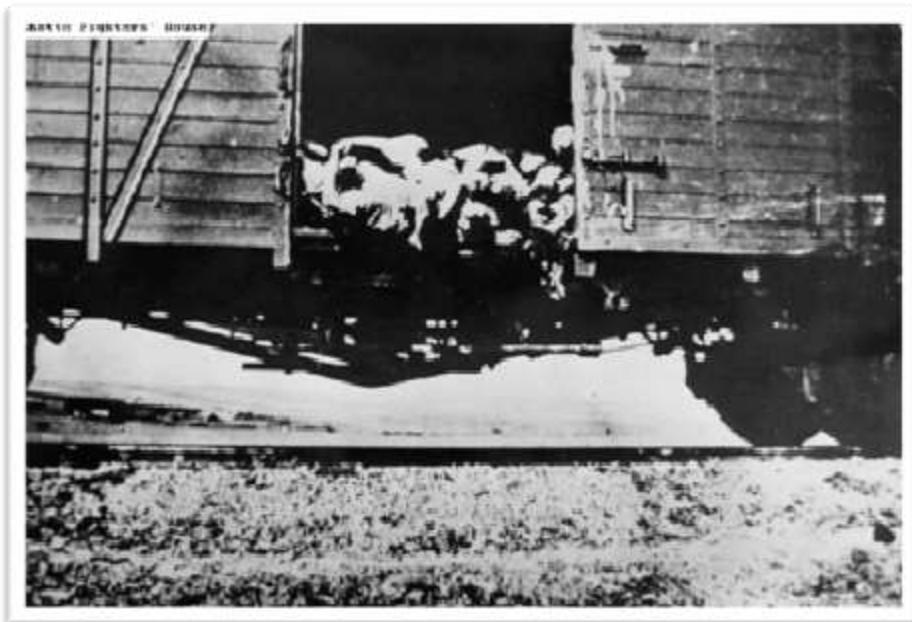
שמועות רווחו, שאחרי זמן די רב, של שהותם סגורים, היו השלטונות מבצעים, החלפות, משחררים מידי פעם חלק, ולוקחים אחרים במקומם. הקהילה היהודית ניסתה לבטל רוע הגזירה, אבל ללא הצלחה.

וכך, כעבור כחודש וחצי, מאז התחלת עבודתי בקהילה, כנראה היה יותר מדי טוב, קורה הבלתי צפוי. [9]

גוויות של יהודים ברכבת המוות של יהודי יאסי [5]

גדעון רפאל בן-מיכאל [עורך]: רצח יהודי יאסי
המכון ללימודי השואה ע"ש ח.אייבשיץ - חיפה

**יהושע גרינברג מספר בעדותו על השילוח ברכבות
לפודול אילואיי לאחר שניצלו מהפוגרום ביאסי**

ש. על כל פנים ביום שאחרי הפוגרום הוציאו אתכם?
ת. כן. אחרי הירי והרצח. הוציאו אותנו בבוקר השכם, העברנו לתחנת הרכבת ביאסי.

ש. איך הועברתם?
ת. גם כן בשיירות.

ש. ברגל?
ת. ברגל. כלב לא היה ברחוב. אני חושב שאפילו הרומנים, הגויים, גם כן הסתתרו.

ש. אתם הייתם עדיין כל המשפחה?
ת. כל המשפחה. זה היה האסון שקרה. יכול להיות שאילו המשפחה שלנו הייתה מפוזרת היו נשארים חלק מהם. אבל בקרון הזה, קרון הרכבת, לאחר ספירה של 180-190 כל המשפחה נכנסה לקרון אחד. אנחנו היינו הראשונים שנכנסנו לקרון השני.
ש. מי זה אנחנו?
ת. המשפחה שלי - אמא, אבא, אני ואחותי.

ש. וכל השאר?
ת. כל השאר בקרון שממנו יצאו שני אנשים [בחיים].

ש. גם אצלכם היו 180 בקרון?
ת. כן. אבל כנראה שהקרון שלנו לא היה כל כך הרמטי. לא היה כל כך אטום, ואנחנו מצאנו סדקים, ואני זוכר שמהקרון שלנו אנחנו יצאנו כמה יהודים. היה שמה מאיור אחד, רב סרן אחד, רופא, ד"ר קאופמן, אני זוכר את שמו עד היום, הוא נשאר בבגדי הצבא שלו, וזכור לי שהוא ניצל. אז אני חוזר, למחרת הועברנו

גדעון רפאל בן-מיכאל [עורך]: רצח יהודי יאסי
המכון ללימודי השואה ע"ש ח.אייבשיץ - חיפה

לתחנת הרכבת. שכבנו לפני תחנת הרכבת עם הפנים לאספלט, עם הידיים על העורף, והתחילה ספירה לקראת העלייה לקרונות.

ש. כאשר מה נאמר לכם שהולך לקרות?

ת. שאנחנו הולכים למחנה עבודה, נהיה שמה כמה זמן. על פי רוב לא דיברו אתנו, אם ראו איזה עט נובע נוצץ באיזשהו מקום אז לקחו לנו את זה, שעונים לא זוכר שלקחו לנו.

ש. גרמנים או רומנים?

ת. גרמנים, על פי רוב גרמנים. נכנסו לקרונות בערך בשש בבוקר, לא יודע בדיוק אם בשבע התחילה התזוזה או בשמונה. שעות הקיץ הלוהטות ביוני-יולי.

ש. זאת רכבת משא?

ת. רכבת משא, כן. קרונות של תבואה אני חושב, כי זה היה אטום לגמרי. במקרה זכור לי שאבא תפס איזה מקום, והיה לו איזה סדק מינימלי, קטן מאוד, והיה מנופף שמה עם איזה ממחטה והיה מקרב אותה ומכניס אותה בחזרה. עובדה שבפינה הזאת הרגשתי קצת יותר טוב. אני זוכר שאנשים התעלפו, נרדמו, התנפחו - והיה לנו נוח אולי יותר בשעות המאוחרות של היום, 11-12, היה הרבה יותר מקום בקרון, כיוון שכבר לא עמדו. כולם כמעט נרדמו, ויכולנו לנוע, לחפש את היקרים, את אמא, את אבא. את אבא הורדנו ברגע שנפתח הקרון. הוא היה מעולף, ואנחנו כילדים החזקנו מעמד הרבה יותר טוב מהמבוגרים.

ש. כמה זמן נמשכה הנסיעה?

ת. עד 12-12 וחצי. 4-5 שעות. אבל הנסיעה הזאת עושים בעשרים דקות, בנסיעה רגילה. אבל זה נמשך 5-6 שעות. נפתחה הדלת ואנחנו נפלנו החוצה, כי חיפשנו לצאת לאוויר, חיפשנו מים, היינו מאוד צמאים. מצאנו שמה איזה סימן של מים רדודים, עם בוץ, לרוב היינו ערומים, התפשטנו, כדי להתגבר על החום, ותיכף ניסינו להסתיר את הגוף הערום ומרחנו על עצמנו את הבוץ הזה. אז נפגשתי עם הקצין הרומני שלא רצה לקבל מאמא את כל הרכוש הדל שהיה לה, ובשיירה הנותרים, כמה מאות, צעדנו לקראת מרכז העיר.

גדעון רפאל בן-מיכאל [עורך]: רצח יהודי יאסי
המכון ללימודי השואה ע"ש ח.אייבשיץ - חיפה

ש. איזה מקום זה היה?

ת. זה היה בפודול אילואיי. היה יום של שוק שמה, ואני רוצה לספר לך מה קרה ברגע שכל הגויים ראו את השיירה הזאת האומללה, ערומה, בסחבות, ואני חושב שקיבלנו גם הרבה מכות שמה, אני לא זוכר, אבל סיפרו לי שקיבלו אותנו לא יפה.

כל השיירה הזאת הגיעה לבית כנסת בעיירה, שמה היו מרוכזים תושבי העיירה היהודים, שנאמר להם, במידה ולא קולטים אותנו לבתיהם, אז להם יהיה אותו גורל שהיה לנו. ברור שכל היהודים עשו את המקסימום כדי לקלוט אותנו בבתיים, לחדרים שלהם, במקומות המגורים שלהם. שמענו, אני לא הייתי במקום, שרוב היהודים שנשארו בחיים היו נאלצים למחרת או באותו היום אחרי הצהריים, לא זכור לי, להתייצב בבית הקברות היהודי, לחפור את הקבר ההמוני, להשליך את הגויות, לאסוף את התעודות, את הרכוש, את הבגדים, ואבא היה בין אלה שהתנדב לעסוק ברישום של כל אלה שמתו באירוע הזה. הוא עבד שמה כמה חודשים.

ש. אולי תיזכר, כאשר הגעתם ופתחו את הדלתות של הרכבת, אמרת שלא נשארו הרבה בחיים.

ת. לא נשארו הרבה בחיים, מפני שגם אלה שנשארו בחיים, בהבדלי לחץ האוויר, הם ממש קיבלו שטפי דם ונפטרו במקום. היה לחץ נמוך מאוד בקרון. יצאו ללחץ הרגיל, זה גרם לשטפי דם.

ש. זה מהקרונוט האחרים או אצלכם?

ת. עד כמה שזכור לי מהקרון שלי. כמעט ולא טיילתי שמה לראות את הקרונוט האחרים.

ש. המשפחה הייתה בקרון הראשון?

ת. המשפחה, אנחנו לא ידענו שרוב המשפחה שרשומה כאן נהרגה. חשבנו שמישהו חי, שנפגוש אותה, שאנחנו נתייחד, אבל ברור שמצאנו את כל קרובי המשפחה הרוגים ואבא, אני חושב שקבר אותם במו ידיו.

ש. זאת אומרת שכשאתם ירדתם מהרכבת הסתבר לכם שהם כבר מתו?
ת. לא, לא ידענו. ברגע שאני ירדתי מהרכבת כולנו ברחנו, התרחקנו מהרכבת.
יצאנו, קפצנו מהרכבת, התרחקנו מהרכבת, נאספנו קרוב לשיירה הזאת, ומי שנשאר, מי שחי עוד לא ידענו.

ש. מהקרון שלכם כמה?
ת. מהקרון שלנו אני מעריך שיצאו איזה 18-20 איש. אבא, אני זוכר, הוא לא יצא בהכרה מלאה. אבל דיברתי עם עוד אישה אחת שהייתה אצלנו בקרון, אולגה שמה, אולגה מויסי, אז היא זוכרת שמה שהיא ראתה שמסתובבים שם בקרון, זה היה איזה 15-20 איש. ממאה ושמונים.

ש. מי קיבל אתכם במקום?
ת. אותנו? הגרמנים והחיילים הרומנים. לרוב חיילים רומנים כבר היו שם.
ש. ואז הובילו אתכם לבית הכנסת?
ת. לחצר בית הכנסת. חלק מהאוכלוסייה היהודית כבר הייתה שמה, הגברים, ולחצו עליהם שיקלטו אותנו, שיטפלו בנו, כי אם לא - אז יהיה להם אותה הגזירה, דין. [11]

יהודים נעצרים ברחובות יאסי ע"י שוטרים רומנים

גדעון רפאל בן-מיכאל [עורך]: רצח יהודי יאסי
המכון ללימודי השואה ע"ש ח.אייבשיץ - חיפה

אביגדור מנדלוביץ

מספר על מותו של יהודי מתבולל ברכבת המוות [14]

על הנעשה ביאסי ובתוך רכבות המוות, שמעתי בבית התמחוי מפיו של רופא, שסיפר על מותו של חברו למקצוע, רופא צבאי, שהיה מתהדר במדיו הצבאיים ובשרותו את ה"מולדת". הוא היה מתבולל מרצון ומאהבה. גאה היה על שפתו הרומנית העסיסית שבפיו. בשיחה, השתדלו רומנים נוצרים להרבות בדברי שבח על הלשון הרומנית העשירה שבפיו, ובמיוחד על מבטאו המושלם. וכך היו אומרים הרומנים בפניו: "לו היו כל היהודים כמוך..." והוא, כמובן מאליו, הרגיש את עצמו טוב מאד וגאה בחברתם של רומנים אתניים. ועוד היו אומרים עליו הרומנים: "אין בו, ברופא הזה, כל דמיון ליהודי טיפוסי".

מפגישות עם יהודים היה נמנע בשיטתיות. על פניהם של מכריו היהודיים היה עובר בחיפזון. אם כבר עמד לשיחה, לא הסכים לשמוע על משהו הנעשה בציבור היהודי, ברחוב היהודי, או במדינה: "לו, לא חשוב כל זה, לא נוגע לו, הוא לא שייך לזה".

והנה, לפני סגירת הדלתות בקרון האחרון ברכבת הראשונה, שיצאה מיאסי הבוקר, נדחק בכוח לקרון גם הרופא הזה. בגדיו היו קרועים, פניו נפוחים ממכות, כתמי דם נראו עליהם, בראשו בלט פצע עמוק, כנראה ממכת כידון, וממלמל היה מילים מוזרות, חסרות משמעות.

בדוחק הנורא הבינו הסובבים אותו, שכנראה נטרפה עליו דעתו מן העיניים שעבר במעצר כל הלילה. הוא לא יכול היה לעמוד על רגליו ועד הדקות הספורות לפני שהוציא את נשמתו במחנק, היה ממלמל בקול חלוש: "אקווה... אקווה..." (מים, מים) ו... נשאר בלי נוע. עיניו הגדולות פקוחות, תוהות, כאילו שואלות: איך הגעתי לכאן? מה הקשר שלי לכאן?

גדעון רפאל בן-מיכאל [עורך]: רצח יהודי יאסי
המכון ללימודי השואה ע"ש ח.אייבשיץ - חיפה

גורלם של כל היהודים בעיר, השיג גם את הרופא שפעם, בעבר, היו לו מדים שהתגאה בהם כל כך. לא עמדו לו מבטאו הרומני המצלצל כל כך והמדויק... הוא נקבר יחד עם כל הקורבנות של הרכבת הראשונה בבית הקברות היהודי...

אחד מבין הניצולים מרכבת המוות שיצאה מיאסי, סיפר כי בעצירת הרכבת בתחנת רומאן, הצליח להרחק לוח אחד מהקיר שבקרן ואחריו עוד אחד, ודרך הפתח שנפתח, הצליחו כמה מהעצורים להסנן החוצה. כל מי שקפץ אחריו ניצל...

הוצאת גוויות מרכבת המוות [3]

גדעון רפאל בן-מיכאל [עורך]: רצח יהודי יאסי
המכון ללימודי השואה ע"ש ח.אייבשיץ - חיפה

יום צום ואבל כללי, שלושת ימי אבלות, כנסת הג
התקדמות הרוסים בחזית סטאלינגראד נמשכת
 התקפות נגד מוגברות של הנאצים. — ארבע דיוויזיות גרמניות מוגרו בשלושה ימים, 45 נקודות
 מבוצרות שוחררו בסטאלינגראד העיר. — הרוסים מתקפים גם בחזית סאלינין

**האפילוג של הפוגרום ביאסי ב-29 ביוני 1941
מאת ד"ר תיאודור לווינשטיין,
עיתון "דבר" מתאריך 30.6.1947**

הפוגרום ביאסי "ביום א' החם", 29 ביוני 1941 עם 10-14 אלף הקרבנות היה לו אפילוג מחריד ומסמר שערות.

לאחר גמר הטבח בחצר המשטרה ביאסי – המרכז הראשי של הטבח מלבד הרציחות שהתרחשו ברחובות – סידרו בשורות את היהודים שנשארו בחיים ושלחו אותם בלווית חיילים מזוינים לתחנת הרכבת. כאן פקדו על היהודים לשכב על הארץ. כל אחד ראשו בין רגלי רעהו. ב-10 בלילה ציוו על היהודים להתפקד במצב שבו שכבו, הוכו באכזריות ע"י השוטרים והחיילים. שעתיים שכבו על הארץ בלי תנועה, ובאותו זמן נשדדו ע"י השוטרים והחיילים. אח"כ קיבלו היהודים פקודה להיכנס לתוך הקרונות.

היו קרונות-משא שיום לפני זה פירקו מהם חביות קארביד, ואח"כ מרחו את דפנות הקרונות בגפרית או בסיד וסתמו כל סדק וחרך, שלא יחדור חלילה שום אוויר. קרונות-משא אלה היו נטולי מדרגות. מי שלא הספיק לעלות במהרה נדקר בכידונים. גם את גופות הנרצחים שמו בקרונות. בכל קרון הכניסו 140-150 איש. אחר חסמו את הקרונות בקרשים וחתמו אותם. הקרונות הוחזקו 8 שעות במסילה צדדית.

מהדו"ח מס' 4457 של הז'נדרמיה ביאסי מיום 6 ביולי 1941 מתברר, כי הרכבת שהפליגה מיאסי הייתה טעונה 2500 יהודים. לקאלאראשי הגיעו 1011 יהודים, מהם 69 במצב של נסיעה ו-25 מתים.

מה קרה לשאר?

עד טריגו-..... מתו 650, משם עד התחנה מיצ'אשטי 327. הדרך מיאסי עד קאלאראשי היה זרוע גויות מתים.

כיצד מתו?

התופת של דאנטה כאין ואפס לעות מה שהתרחש ברכבת-זוועה זו. גם אושוויץ ומיידאנק לא ישוו ולא ידמו לרכבת יאסי-קאלאראשי.

החום הגדול, הצפיפות, המחנק, סרחון הקראביד והגפרית – בכל אלה לא הסתפקו חיות-האדם. בתחנות שהרכבת הייתה מתעכבת בהן, היו חיילים יורים לתוך החורים-הסדקים שנעשו באולרים ובצפרניים ע"י האומללים שהגיעו מרוב יסורים לידי טירוף. רבים נטרפה דעתם עליהם, אחדים תלואת עצמם בחגורות מכנסייהם, אחדים חתכו את ורידיהם. המתים שימשו כספסלים לחיים עדיין. הצמאון היה עצום במידה כזו שהאומללים שהובאו לידי מצב של טירוף-דעת שתו את דמם של הפצועים. אחדים התנפלו באולרים על שכניהם, כדי לקבל מהם דם למען הרטב את השפתיים הצרובות. אחר הגיעו לידי כך שהתחילו לשתות שתן שאספו בכמויות גדולות בנעלים. מהגופות סחטו את הזיעה והרטיבו בה את השפתיים. כאשר השתן אזל לקקו בלשונות את הרצפה המלוכלכת ברפש ובדם.

בתחנות הרכבת הציעו האומללים לחיילים ועובדי הרכבת את כל אשר להם תמורת מעט מים. והואיל ואי אפשר היה להעביר בקבוקים עם מים דרך הסבכות והסדקים, הגישו להם את ממחטותיהם למען ישרון אותם במים ויחזירון להם. מפקד הרכבת סגן הלייטננט אאוראל טריאנדאף, אסר על החיילים לתת מים ליהודים. בתחנת מירצ'אשטי, שבה עמדה הרכבת זמן ארוך יותר, כדי להוציא את המתים מהקרונות פרצו יהודים רבים את דלתות הקרונות וקפצו לשולליות המים לרוות את צמאונם. טריאנדאף נתן את הפקודה לירות באומללים, וכך נספו עשרות אנשים. הרכבת המשיכה דרך-התופת שלה. מזמן לזמן היתה הרכבת נעצרת בתחנות קטנות, כדי להוציא את המתים. בהזדמנות זו היו המתים נשדדים ואתם גם החיים. מגויות המתים היו חותכים את האצבעות יחד עם הטבעות. עם פינוי המתים התמעטה הצפיפות, אך מיד העבירו את הנוסעים למספר קטן יותר של קרונות.

בהגיע סוף סוף הרכבת לקאלאראשי נכלאו הנוסעים ששרדו במחנה ריכוז.

מלבד הרכבת יאסי-קאלאראשי הפליגה גם רכבת יאסי-פאדול-אילוא עם 2000 יהודים. באותה תכנית ובאותן מחזות זוועה בתחנות הרכבת: יהודים שוכבים על

גדעון רפאל בן-מיכאל [עורך]: רצח יהודי יאסי
המכון ללימודי השואה ע"ש ח.אייבשיץ - חיפה

הארץ ופניהם למטה, הנוסעים שבאו אחריהם הוכרחו לדרוך על אחיהם היהודים שהושכבו מתוך כוונת זדון בכניסה לתחנת הרכבת. רבים מהיהודים נרצחו ע"י פועלי הרכבת במהלומת פטישים. בדרך זו נספו לערך מאה יהודים. אחר הטעינות היהודים בקרונות, לערך 100-150 בכל קרון. הדרך שכרגיל היא נמשכת מחצית השעה ארכה עשר שעות. לפאדול-אילא הגיעו חיים רק 750 יהודים. הם היו ערומים משום שבקרונות שררו חום ומחנק ללא נשוא. כל השרידים באחד הקרונות נטרפה עליהם דעתם.

מר י.ש-ץ שבא שלשום מיאסי מסר לבא כוחנו מחיפה פרטים מזעזעים על הפוגרום ביאסי.

אזעקה – אות לפורעים

הטבח האיום שנערך ביהודי יאסי ב-8 ביולי אשתקד התחיל לפי צפירת האזעקה, שניתנה בכוונה ברבעי היהודים לשם מתן האות. המרצחים, בהם חיילים רומנים וגרמנים מזוינים בכלי נשק שונים בלווית אספסוף, הסתערו על היהודים שהסתתרו במקלטים, זקנים נשים וטף נורו ונרצחו או הוכו עד מוות. רבים נטרפה דעתם ממראה עיניהם או נפלו למשכב לזמן ממושך.

כצאן לטבח יובל

למחרת בשעה 9 בבוקר אספו הפורעים יהודים מכל העיר, הטעינום בקרונות משא – מאה בכל קרון – והסיעום למקום בלתי ידוע. נשים נסחבו בשערותיהן

גדעון רפאל בן-מיכאל [עורך]: רצח יהודי יאסי
המכון ללימודי השואה ע"ש ח.אייבשיץ - חיפה

כשילדים בחיקן. כמה מקרונות הוצתו על נוסעיהן ואת אשר הותירה האש ירו והשמידו מחוץ לעיר.

המספר, שאחיו נפל קרבן ביום הטבח ביאסי, היה עד למחזות אלה: כשהוטענו היהודים בקרונות-הבקר, ניסה איש זקן להיאחז באדן האשנב הגבוה כדי לשאוף אוויר צח, אבל החייל שהרגיש בדבר שלף חרבו וקע את האצבעות והזקן צנח למטה בשלולי דם.

צחוק החירוף באזני המענים

איש עשיר הציע לחייל להביא לו כוס מים להשיב נפשו תמורת 10 אלפים לעי, בראותו שהחייל פושט ידו אל בגדיו על מנת למצוא את הכסף בכיסו, תקפהו טירוף, הוציא את שטרי הכסף וקרעם לעיני החייל כשמפיו התפרץ צחוק-אימים. ילדו שהתחנך בפני הרוצחים שישחררו את אביו תמורת כסף, הוכה באכזריות ורק כעבור כמה שבועות קם ממשכב, אך את אביו כבר לא ראה. בין הפצועים – הרב ד"ר יוסף שפרן, אחי הרב הראשי בבוכארשט, שהחלים בינתיים.

מבול הדמים – עשרת אלפים הרוגים

הממשלה הרומנית פירסמה רשמית, שמספר ההרוגים הוא 10 אלפים מלבד חולים ופצועים במספר עצום.

גיוס גברים לעבודות כפייה

רוב הגברים בגיל 18-50 גויסו לעבודות כפייה והם מקבלים שכר יומי בשיעור 30 לעי (כשני גרוש לערך). לאשרם של המעונים הלחם הוא בזיל הזול והסכום המועט הזה מספיק כדי לשבור רעבונם, אבל הם הולכים בבילוי-סחבות וקופאים מקור.

החיים במחנות העבודה הללו כמו במחנות הסגר לכל דבר, מלבד מה שהאנשים מסורים לנפשם ביחס לאוכל ולצרכי יום-יום ואף רשאים הם לשלוח ולקבל מכתבים בדואר. ליהודים אסור ברח כלל לנסוע ממקום למקום, אלא אם כן יש בידו רשיון מיוחד לכך וזה ניתן רק במקרים יוצאים מן הכלל ואחרי שתדלנות של רומנים אנשי חמס ובצע, המופיעים בעור של בעלי טובות רחמנים

גדעון רפאל בן-מיכאל [עורך]: רצח יהודי יאסי
המכון ללימודי השואה ע"ש ח.אייבשיץ - חיפה

עיתון "המשקיף", 30.5.1947

יאסי קדמה לברלין

הפרעות ביאסי בפני בית-הדין הצבאי

מאת סופרנו המיוחד יוסף קלרמן

השחיטות-בהמון הראשונות במלחמת העולם האחרונה אירעו בעיר יאסי.
למעלה מעשרת אלפים יהודים הושמדו ב-1941.
גנרלים וקצינים גבוהים של צבא מרשל אנטונסקו בין מאות הנאשמים.

לכאורה שאלה היא: אחרי שהיד ההיטלרית השמידה ברשעות ובאכזריות שכזאת ששה מיליון יהודים, אחרי שקראנו על שריפת, נשים, ילדים וזקנים במשרפות. אחרי שזה לא מזמן התקיים בפולין משפטו של אחד מגדולי הנאצים, שדמם של מיליוני אחינו ואחיותינו בראשו, ויצא חייב – מה יוכלו עוד לעניין פוגרומים בהם הושמדו "רק" למעלה מרבעה של יהודים? כל זה נעשה בימיו של היטלר ימ"ש (ימח שמו), בשעה שניתנה למשחית הנאצי לעשות כשרירות ליבו. ואולם הפוגרום בעיר הרומנית יאסי ארע עוד לפני "המבול ההיטלרי", ימים רבים עוד לפני שיצא צו-ההשמדה מברלין. הפוגרום ביאסי ארע 6 שנים תמימות למפרע: ביוני 1941.

בעיצומו של דבר היתה תמיד פלוגתה בין יאסי ובין ברלין, בה נמצאת המכללה הקדומה ביותר ברומניה, חי ופעל **אלכסנדר קוזא**, האנטישמי הידוע. בחזור פרופ' קוזא מברלין בשנת 1890, מברלין, התחיל מטיף ל"אנטישמיות המדעית" במכללת יאסי. ובשעה שהיטלר עלה לשלטון בגרמניה, הצהיר פרופ' קוזא במורשון הרומני: - היטלר סובר, שהוא הוא הראשון, שהודיע על המלחמה עד-

חרמה נגד כל יהודי העולם, זה לא נכון: זה ארבעים שנה ויותר שאנוכי מטיף לפתרון זה, היטלר יכול להיחשב כתלמיד שלי!

אינני יודע אם השונא-ישראל הוותיק פרופ' קוזא מיאסי צדק בדברי התרברותו, שהיטלר הינה תלמידו, אבל דבר אחד בטוח: תלמידים העמיד הרבה. תורתו האנטישמית הכתה שרשים עמוקים ברומניה כולה ובעיקר ביאסי עצמה. משם יצאו השליחים האנטישמיים לכל הארץ. אכן, יאסי היתה קן האנטישמיות הרומנית, שקנתה לה שם לדראון יובל שנים עוד לפני הופעת נירנברג.

אולם יאסי היתה גם עיר ואם בישראל. יאסי – הקיבוץ היהודי השני בגדלו ובמספרו ברומניה הישנה – יכולה להיקרא **"ירושלים דרומניה"**. כמוכן, שהמדובר כאן הוא רומניה הישנה, במקום שבעוונותינו הרבים לא הצטיינו היהודים בתורה ובחכמה היהודית. יאסי היא העיר הראשונה שנענתה לקריאתו של ד"ר בנימין-זאב הרצל, ד"ר ליפא קארפל, נשיא הקונגרס הציוני הראשון בבאזל, מיאסי היה. שלשלת המסורת הוסיפה לגדול ולהתפתח בכל התחומים: מועדונים ציוניים ביאסי בהם הורצו הרצאות עבריות עוד "בצעדיה הראשונים" של הציונות. ההיסטוריון הראשון של הלשון העברית – מבש"ן – חי ביאסי. והעורך של כתב-העת "המקיץ", התלמיד-חכם א. לזיססו וכן הוגה-הדעות העברי ד"ר יעקב נאכט הרביצו תורה שם. וקומץ המשוררים והסופרים היהודיים – מוצאם משם. התנועה האידשאית עם עתונה הראשון "ליכט" מצאה את מקומה ביאסי. התרגום הראשון של ביאליק לצרפתית נעשה ע"י בנימין קנדנה. המנהל הראשון של "אוצר התישבות היהודים" היינריך רוזנבאום, גם הוא יהודי מיאסי.

בכלל "אין לעבור על יאסי כלאחר יד", והעיר עם 40 אלף תושביה היהודיים "זכתה" שיספרו על החימה שנשפכה עליה בירח השרב של שנת 1941.

ובסיפור זה אתאר עובדות "יבשות" כפי ששמעתי ורשמתי מפי עדי-ראיה: שלהי יוני 1941. הנאצים שזה עכשיו עברו את מיצעדם רב-הנצחון ביוון וביגוסלביה, המשיכו לצעוד לעבר החזית הרוסית בדרך החדשה שנפתחה לפניהם. במסעם לחזית הרוסית החדשה עברו את בירת מולדביה העתיקה – **יאסי**, ששכנה על גבול רוסיה. מלבד חיילות-הנאצים שרצה העיר יצורים אפלים

גדעון רפאל בן-מיכאל [עורך]: רצח יהודי יאסי
המכון ללימודי השואה ע"ש ח.אייבשיץ - חיפה

שונים, ביניהם – צבאו של אנטונסקו. אנשי משטרה רבים, שהוצאו לפני שנה מבסרביה ומצפון-בוקובינה, חיכו כאן לגרמנים, כדי לקבל מהם את פקודותיהם. ב-26 ביוני הותקפה העיר יאסי ע"י מפציצים סובייטים. מיד נפוצו שמועות בעיר, כי היהודים איתנו למטוסים הרוסיים. שמועות אלו אושרו רשמית ע"י מפקד הדביזיה הרומנית השמינית, שחנתה בעיר – הלא הוא גנרל גיאורג סטורסקו. בהודעתו לעתונות המקומית, אמר הגנרל: "התקפת-האוויר הרוסית אופשרה רק תודות לאלה שעמדו בשרותם של אויבנו", וכתוצאה מהודעה זו הוזמנו נציגי הקהילה היהודית אל מפקד המשטרה המקומית קולונל קונסטנטין קירילביץ' שהודיע כי מהיום והלאה תהא האולוסיה היהודית אחראית בעד כל נזק ובעד כל קרבן של ההפצצה הסובייטית.

שלוש יממות תמימות הופצה ברבים עלילה זאת נגד האוכלוסיה היהודית ביאסי. בשלשת ימים אלה הופצו עלילות מעלילות שונות עליהם: היהודים החביאו צנחנים רוסיים בבתיים שלהם. ממטוסים רוסיים נזרק נשק ליהודים, כדי להפעיל אותו כנגד הצבא הגרמני וכך הלאה, וכך הלאה... עד שבא ה-29 ביוני, היום המסומן כ"יום הראשון השחור". באותו מוצאי שבת נשמעו יריות בכיוון הצבא הגרמני. אלו היו יריות, שאף חייל מהצבא הנאצי לא נפצע ולא נהרג. ברור כשמש שזאת היתה רק תואנה והתגרות. למחרת, ביום ראשון השכם, הודבקו על כל הקירות כרזות-מודעות בתוכן הבא: "על כל היהודים להתאסף מיד בתחנת המשטרה הראשית, לשם בדיקת תעודות-הזהות שלהם. כמובן, שהיהודים פחדו להופיע במשטרה, היות והם היטיבו להבין כי בפקודה זו טמונה מזימה שטנית. עלה על דעת המשטרה רעיון חדש: עשרות מספר היהודים, אשר כן הופיעו במשטרה, תעודותיהם הוחתמו בחותמת "חפשי". היהודים נתנו להיצוד בחכה זו ובהמונים הופיעו במשטרה.

ויהי, בהתאסף אלפים יהודים במגרש שמסביב לבניי המשטרה, הודיע הגנרל סטרווסקו ליהודים הנאספים, שנמצא "במקום מסויים" פנס עטוף בסרט אדום, בו איתתו היהודים לרוסים. ולכן – הודיע הגנרל סטרווסקו – ייערך חיפוש מדוקדק אישי בין היהודים הנוכחים.

כעבור ארבע שעות אחרי הודעתו של הגנרל (זה קרה בשעה שלוש אחה"צ) הותנעו שתי מכונות-יריה ואלו ירו שלוש שעות רצופות בתוך קהל היהודים הנאסף בככר מסביב למשטרה.

באותו זמן החלו אנשי-המשטרה, שהתפזרו לכל רחובות-העיר לשם ציד, מביאים יהודים ויורים בהם בלי הבחנה. נוסף לזה: הם חדרו לכל בית יהודי וירו בכל נפש יהודית – נשים, זקנים וטף.

ובית יהודי אפשר היה באותו יום להכיר בנקל: מאחר שהלא-יהודים העמידו צלבים בחלונות בתיהם, כך שאפילו הפורעים הלא-מקומיים יכלו להבחין בין בית יהודי לביתו של לא-יהודי. מלבד זאת עזר חלק די ניכר של האוכלוסיה המקומית הלא-יהודית בהמצאת בתי היהודים. את שכרם קיבלו בו במקום: הם חמסו ושדדו אל היהודים כל מה שניתן להישדוד ולהיחמס.

השחיטה, כאמור, ארכה שלוש שעות תמימות. רחובות העיר היו מוצפים גויות של יהודים מתים. הנאצים נאמנים לרעיונם העיקרי, הופיעו במצלמותיהם וצילמו את תמונה מזויעה זו. תצלומים אלו שנאגרו עכשיו ע"י ההסתדרויות והארגונים היהודיים המקומיים, מראים תמונה איומה: משפחות יהודיות שלמות – בעל, אשתו וילדיהם שוכבים ביחד מתים...

"... קרדום אחד ערפם

ואל אשפה אחת הוטלו,

ובערב דם שניהם

יחטטו חזירים ויתגוללו..."

בדיוק כפי שמתואר ב"עיר ההריגה" לביאליק. רק בהבדל אחד: אז, בקישנוב, נהרגו "רק" מאות אחדות של יהודים, וביאסי – אלפים.

באותה כיכר-שחיטה שמסביב למשטרה שרדו בחיים מספר מועט של יהודים. הם ניצלו הודות ל...מתים, היהודים שנפלו כשבליים קצורות בשדה, כיסו בגופותיהם המתים את אחיהם ואחיותיהם החיים, שכדורי המרצחים לא הגיעו עדיהם.

כמה זמן אפשר לשכב חבוי מתחת לגוויתיהם של אבא-אמא שלו, או בת ובן שלו? אחד-אחד קמו ויצאו למרחב-יה. אך מיד השיגה אותם יד המשטרה הפושעת שצוותה אותם לסדר את המתים שורות שורות.

"עד ברכינו היו טבולות רגלינו בדם", הצהיר אחד מהם בשעת תארו את מחזה-הדמים לפני שופט בית הדין. ובגמרם את מלאכתם ה"כבודה" הביאום לתחנת הרכבת, שם נקבצו 4300 נפשות גברים בלבד, והמשטרה זרקה אותם לתוך 36 קרונות-משא שנסגרו באורח הרמטי מכל הצדדים.

כיצד היה מהלך ה"כניסה" אל הקרונות? אחד מעדי-הראיה מסר לי את את התיאור דלקמן: המשטרה נתנה פקודה ללכת בראש למטה. מי שהרים ראשו נורה במקום. הם הפשיטו את בגדיהם והחליצו את נעליהם מעליהם. וספירת הקרבנות, טרם שנכנסו לקרונות, קרתה בזה האופן: שוטר אחד חבט ברובהו על ראשו של כל נכנס לקרון והשוטר השני היה מונה אחרי כל חביטה: אחת, שנים שלוש... וכאשר הגיעו לחמישים (מספר אנשים כזה היה צריך להכיל כל קרון וקרון) התחילו שוב מונים ממספר 41 וחוזר חלילה, עד שהצטופפו בקרון אחד מאה אנשים.

אלו היו שתי רכבות-מות. ביום ראון בבוקר השכם ב-30 ביוני, הוסעו שתי הרכבות מתחנת-הרכבת שביאסי, לאן? לרכבות אלה לא היתה תוכנית נסיעה קבועה ולא מטרת נסיעה סופית. המטרה האחת והיחידה היתה: **דרך המות.**

רכבת המות הראשונה עשתה 13 פרסאות ונשארה תקועה בתחנת-הרכבת פאדו-אילאאמיע. נסיעה זו ארכה 12 שעות תמימות. והתוצאה: מאלפיים היהודים שהיו ברכבת זו מתו 1,194. חלק מהם מתו בחניקה וחלק אחר גוועו בצמא. עובדות אלו נמסרו ע"י המשטרה הרומנית, בתסקיר רשמי, באורח ברור ומפורש: "מותם של אלה הנזכרים לעיל, היא לא תוצאה של שימוש בכוח". שרידי רכבת-מות זו הורדו מהרכבת בפאדו-אלאאיע והקהילה היהודית דשם התענינה בגורלם וטיפלה בהם.

גדעון רפאל בן-מיכאל [עורך]: רצח יהודי יאסי
המכון ללימודי השואה ע"ש ח.אייבשיץ - חיפה

רכבת-המות השניה עשתה דרך ארוכה יותר. ובהגיע הרכבת סוף-סוף אחרי 6 ימים לתחנת-הרכבת קאלאראשי, מצאו 1336 נפש את מותם מתוך 2500 נפשות שהיו ברכבת-מות זו. קורות נסיעה זו עולות על כל חיזיון אנושי. סיפורי האימים של אדגר פוא הם אידליה בהשוואה לקורות אלו.

בתחילה חנתה הרכבת בתחנת טארגו פרומאס, מרחק 25 פרסאות מיאסי. שם פתחו את הקרונות ומצאו 650 מתים. הגויות הורדו מהרכבת והובאו לקבורת-ישראל בבית העלמין של טארגו פרומאס. בתחנה מירטשעסט, השוכנת במרחק 25 פרסאות מטארגו הורידו שוב 327 מתים. ועוד נסיעה ממושכת של 8 פרסאות בסאבאני, הוציאו מהקרונות 172 מתים, וכך נמשך הדבר.

זה קרה בראשית יולי, בשעה שהחורב והשרב היו למעלה ראש. יהודים אלו לא לגמו טיפת-מים במשך ששת הימים שנסעו ברכבת-המות. יללות איומות נשמעו מתוך הקרונות הסגורים והמסוגרים בהתחננם לטיפת-מים. ילדים, לשונם דבקה לחיכם לעיני אבותיהם. והאמהות היהודיות? הן פתחו את פיות-עולליהן והרטיבו את גרונותיהם הניחרים... בדמעותיהן.

בשעות יסורי-איוב אלה, נפתחו בודאי מעינות-הדמע בעיני האמהות היהודיות, שאל-נכון היה סיפק להרוות בדמעותיהן את צמא-עולליהן. אך האמהות עצמן לא יכלו שאת עוד את סבל-הצמא ונשמותיהן פרחו אל-על כשהן אוחזות בזרועותיהן את פרי-בטנם ולשונם דבקה אל חיכם.

ומעשה שהיה כך היה: בשעה שהיהודים הכלואים ברכבת-המות לא יכלו לשאת עוד את יסורי-הצמא, שתו (יסלח לי הקורא על הביטוי) מי-רגלים. הם שירבבו את לשונותיהם והרטיבון בזיעת גופו העירום של השכן. היהודים היו לחוצים וצפופים כל-כך בקרונות, שגופותיהם נדבקו אל השני, ממש כמליחים בחבית. העור התקלף ונתחי-בשר נפלו בעודם חיים. מוגלה זבה מתוך הפצעים הפתוחים.

רצון אחד ויחיד עוד פעם בלבם. למות. למות במהירות האפשרית. אך לדאבונם, היתה זו גסיסה איטית, ממושכת ואכזרית. רבים מהם לא יכלו לשאת את הצחן

גדעון רפאל בן-מיכאל [עורך]: רצח יהודי יאסי
המכון ללימודי השואה ע"ש ח.אייבשיץ - חיפה

והריח הרע שנדף מן המתים ומן החיים-"המתים" והם השתגעו ממש, פשוטו כמשמעו.

בהגיע רכבת המות לתחנת רומאן, הוצאה פקודה להחזיר את הרכבת לעיר טארגו-פרומאס.

מנהל הרכבת סבר, כי בזה ה"מסע" נגמר והוא הרשה ליהודים ששרדו בחיים לרדת מהרכבת, להיכנס העירה ולהתאכסן בבית-הספר. אך בשעה ששלושה קרונות "הורקו" מ"משאן" בא כחץ-מקשת מייג'ור דאנוביו מרינסקו ימ"ש בליותו של קצין גרמני ונתן הוראה להפסיק בהורדת האנשים מהקרונות. כן ציווה, שלמחרת היום תעזוב הרכבת את התחנה. ולשם נקיטה שאיש לא יעזוב בלילה את הקרונות נתן מרינסקו הוראה מפורשת לסגנו לויטננט דאן ניצ'סקו להפקיד משמר על רכבת-היהודים.

ניתן, איפוא, את רשות-הדיבור ל"שומר ישראל" ניצ'סקו עצמו: "כל אותו הלילה עמדתי ע"י הרכבת ושמרתי עליה. זעקות נואשים נשמעו בלא-הפסק: מים! מים! אויר! אויר! הם התחננו לפני, שאוציא לכל-הפחות את המתים מהקרונות. אחרים הרבו תחינה לפני, שאוריד מהרכבת את היוצאים מדעתם, היות והם מעמידים בסכנה את האחרים...! עלי להודות, שיסוריהם של אנשים אלה היו גרועים מהמות עצמו, אך לא הרשיתי לפתוח את הקרונות, כי חששתי פן "יברחו". כך השיח לפי תומו אכזר זה במסרו עדותו בפני תובע בית-הדין.

למחרת אותו יום מינה מיניסטריון-הפנים את השופט לויטננט אוריל טריאנדף למנהל אחראי לרכבת זו. שופט זה היה הפושע הנורא ביותר בימי שלטונו של אנטונסקו. היה לו עוד האומץ להצהיר: "עשיתי הכל, למען הקל על יסוריהם של יהודים רבים". ובשעה שאכזר זה ציווה לפתוח את דלתות הקרונות, כדי להוציא משם את גויות המתים נפלטה משם צחנה שהבאישה את כל הסביבה, שאף השוטרים סירבו לטפל במתים אלה. הובאו צוענים שהוציאו את גופות המתים מתוך הקרונות, הכניסו אותם בקרונות-משא שנמשכו כשלשלת לבית העלמין שבקאלאראשי. זו היתה דרכם האחרונה.

גדעון רפאל בן-מיכאל [עורך]: רצח יהודי יאסי
המכון ללימודי השואה ע"ש ח.אייבשיץ - חיפה

במשך ששת ימי גסיסה אלה לא ידע איש מאנשי המנהיגות היהודית ידיעה כלשהי, שמתים יהודיים נודדים על פני הארץ. וביום השביעי, בו נתקבלה בבוקרשט ידיעה על זה, הזעיק ד"ר וילהלם פלידרמן את הצלב האדום שיתערב אצל שלטונות רומניה.

צעדים רבי-הצלחה אחרים איפשרו, שנציגי הקהילה היהודית ברומאן יגישו את העזרה הראשונה למעונים ולדווים: **מים**.

גוויות שהוצאו מרכבות המוות ביאסי

גדעון רפאל בן-מיכאל [עורך]: רצח יהודי יאסי
המכון ללימודי השואה ע"ש ח.אייבשיץ - חיפה

עיתון "דבר", 15 במאי 1948

**לקראת משפטם של פורעי יאסי
(מכתב מבוקרשט)**

היום מסתיים "השבוע הבינלאומי להזכרת קרבנות הפשיזם". יהדות רומניה, שהפשיזם השמיד את מחציתה, מעלה נרות זיכרון, להמוני טבוחיה למעוני טרנסילואניה, לקדושי יאסי.

מאז השחרור עברו רוב לארבע שנים. משפט פורעי יאסי, שכה הרבו להכריז עליו, לא נתקיים עד היום. הדחייה הממושכת מסתברת בקרבתם הנפשית של השופטים לנשפטיהם. כלום יכה יוסי את יוסי?

אך השלטון הדמוקרטי, לאחר שנתבצר מעמדו, שחרר את בית הדין הצבאי מתפקידו ומסרו לבית הדין הפלילי בבוקרשט. עתה נסתיימה כבר החקירה המוקדמת נאספו ידיעות רבות ביאסי ובעיירות אחרות, שאף בהן בוצע טבח המוני. כתב האשמה מכיל 150 עמוד. נאשמים 152 פורעים, אך שישים מהם נעלמו בינתיים והמשטרה מחפשת אחריהם. רק לפני ימים מעטים נאסר אפרים, מי שהיה ראש עיריית יאסי ואשר קופה גדולה של חטאים תלויה מאחוריו. מקווים שבקרוב יתחיל המשפט והפורעים שרצחו קרוב לארבעה עשר אלף יהודים יבואו על עונשם הראוי.

מי שבא היום ליאסי, המאוכלסת למעלה משלושים אלף יהודים, עוד ימצא שם את עקבות הטבח, אף עברו מאז קרוב לשבע שנים. עשבים עלו כבר מקברות האחים, אך זכר התמול עוד לא נמחה מן הלב. אין כמעט בית יהודי ביאסי שאין בו הורים שכולים, אלמנות, יתומים.

שרידי הטבח הם בבחינת "הך הכפתור וירעשו אמות הסיפים". למראית עין בהולים וטרודים הם שקועים בדאגות פרנסה, בצער גידול בנים, אך טעות היא בידיה סבורים שהפצע העמוק הגלדי, שנמוגו לגמרי מראות הזוועה מיוני 1941.

מספיקה נגיעה קלה כדי להחיות את סיוטי העבר, להטביע בהם ממשות. לא עדי ראיה ושמיעה צדדיים הם המספרים, אלא אנשים שנעקר חלק מבשרם ודמם, שלפעמים גם לא הובא לקבר ישראל. כשאתה מאזין לזיכרונותיהם, מצרף עובדת בלהות לחברתה, רק אז תקבל מושג מה מכל מה שהתרחש בעיר ההריגה ביאסי.

כלום אפשר להעלות על הנייר את כל המסופר?

אסתפק בעדות אחת, אף שאין היא מן המחרידות ביותר.

חנצ'ה מנדלסון מספרת: בו ביום שהתחיל המצוד על יהודים היינו שמונה נפשות בבית. נשמע צלצול ממושך. אף אחד מאיתנו לא זז ממקומו. הדלת נפרצה בכוח. על הסף הופיע חייל ורובה מכודן בידו. הוא ביקש מאיתנו כסף ותכשיטים. כל אחד מאיתנו מסר בידיו מה שהיה לו. החייל הראה אותות של אי סבלנות. הייתה לי הרגשה שלא יסתפק בביזה. התחננתי לפניו שישאירנו בחיים. הוא חבט בראשי בקת רובהו ואחר כך הוציא את כולנו מן הבית. לאחר שהולך אותנו כמה מאות מטרים נצטוונו לעמוד כשפנינו לקיר. הוא התחיל לירות בנו. בזרועותיי החזקתי את ילדי. התחלתי לצעוק. נוריתי ברגלי והתעלפתי.

לאחר זמן מה, לקול בכיו של הילד, התעוררתי. פקחתי את עיניי והתבוננתי בילד. הוא חזר וצעק: "אמא!" צעקה זו הייתה בעוכריו. הוא נורה בראשו. פירווי מוחו נתפזרו על חזי. חזרתי והתעלפתי שש שעות נשארתי שם, מוקפת מתים ופצועים קשה, כשהתינוק המת בזרועותיי. כבר החשיך.

כשבעלי פקח את עיניו הוא ביקש בלחישה מעט מים. חלצתי את נעליי, כדי שלא להקים רעש והבאתי לו מים בשבר צלחת שמצאתי. הוא גמע כמה גמיעות – ונרדם לנצח. מאוחר בלילה התגנבתי בזחילה לביתי, בנושאי בזרועותיי את ילדי המת. בדרך איקלע לקראתי שכני ויוסקי. שאלתיו אם שקטו המהומות והאם אני יכולה לחזור הביתה, הוא ענני בחיוב. אז לא שמת לי לב ששכני זה הוא שרמז לחייל להיכנס לביתנו.

גדעון רפאל בן-מיכאל [עורך]: רצח יהודי יאסי
המכון ללימודי השואה ע"ש ח.אייבשיץ - חיפה

משהתרחקתי ממנו הוא קרא לכמה חיילים עוברים, כדי להשלים את מלאכתו. זקן חבורתנו, פצוע קשה, השתרך לביתו, כי לא רצה למות ככלב ברחוב. ויוסקי עצר בו זרק אותו לעגלת אשפה והחיילים ירו בו עד שהמיתוהו. שלושה ימים החזקתי את ילדי בבית ולא יכולתי להביאו לקבורה.

רק לאחר השחרור, כשנאסרה המשרתת של ויוסקי, היא הודתה לפני חוקריה, כי יום אחד לפני פרוץ הטבח היא שמעה עליו מפי ויוסקי.

וחנצ'ה מנדלסון שואלת:

המופיע הרוצח ויוסקי ברשימת הנאשמים?

הייתן גם הוא את הדין?

מ. הדסי

קבר אחים של נרצחי הפרעות בבית הקברות

גדעון רפאל בן-מיכאל [עורך]: רצח יהודי יאסי
המכון ללימודי השואה ע"ש ח.אייבשיץ - חיפה

חסידי אומות העולם שסייעו ליהודי יאסי להינצל כתופת השואה

חסידי אומות העולם לא היו מרובים לעומת המוני היהודים שנוקדו לעזרה והצלה בתקופת השואה. רוב בני אומות אירופה הכבושה לא נהגו על פי הקוד המוסרי של "ואהבת לרעך כמוך" כלפי אזרחיהם היהודים.

בזמן מלחמת העולם השנייה רוב תושבי אירופה היו אנטישמים ולא רק שלא עזרו ליהודים אלא גם פעלו כנגד היהודים. פעולות העזרה של **מתי-מעט**, היו בכך, שהם העניקו לאותם ניצולים, מחסה אוכל ובגדים, וכל זה במחתרת ללא ידיעת השלטונות וללא תמורה כספית. אם היו נתפסים היו נשלחים להורג.

כאמור, מספר חסידי אומות העולם היה מזערי מאד לנוכח הצרכים המרובים והדחופים להצלת יהודים וכך היה גם ברומניה בתקופת השואה.

חוק זיכרון השואה והגבורה – "יד ושם", תשי"ג - 1953, שקיבלה הכנסת, קיים סעיף מיוחד המחייב את "יד ושם" להוקיר ולזכור את חסידי אומות העולם **"ששמו נפשם בכפם להצלת יהודים"**.

אלה הם ה**קריטריונים** הקובעים את הזכאות לתואר חסיד/ת העולם:

1. מעשה הצלה קונקרטי או עזרה בהצלה [גם אם הניסיון לא צלח].
2. הצלה שנעשתה מתוך סיכון עצמי.
3. המציל לא דרש ולא קיבל תמורה בעד מעשה ההצלה.
4. הוכחות מוצקות על מעשה ההצלה.

* * * * *

אני חש מחויבות להזכיר את אותם אנשים עזי הנפש, אוהבי אדם - חסידי אומות העולם, ששמו נפשם בכפם להציל יהודים מיאסי ואלה שמותיהם:

הרוקח דומיטרו בצ'אנו שהיה בעל בית מרקחת בעיר יאסי. עם פרוץ הפרעות הציע לשני עובדיו היהודים להתחבא בדירתו מעל לבית המרקחת. כ-20 יהודים נוספים מצאו מקלט באותה דירה.

ויוריקה אגריצ'י, נשיאת הצלב האדום בעיר רומאן באותה עת. היא שמעה גניחות וקריאות לעזרה מהקרונות הסגורים שחנו הרחק מהתחנה - אלה היו יהודים באחת מרכבות המוות שכבר כמה ימים היו ללא מזון, משקה ותרופות. בתוך הקרונות היו גוויות רבות של יהודים. אגריצ'י דרשה מהשומרים לפתוח את הקרונות, כדי לנסות לסייע, והם פתחו אותם ואיפשרו לשורדים לצאת מהקרונות כדי לנשום ולהניע את גופם. הגוויות פונו מהקרונות וליהודים ניתנו מים לשתייה ומעט מזון. עזרה זו הצילה ודאי רבים מהיהודים שנותרו בחיים. זמן קצר לאחר מכן סולקה אגריצ'י מתפקידה. לאחר המלחמה תמכה בה הקהילה היהודית.

מדליה המוענקת לחסידי אומות העולם

בצד אחד של המדליה כתוב

המשפט:

לאות תודה מאת עם ישראל

בצד השני של המדליה כתוב

המשפט:

כל המקיים נפש אחת כאילו

קיים עולם מלא

גדעון רפאל בן-מיכאל [עורך]: רצח יהודי יאסי
המכון ללימודי השואה ע"ש ח.אייבשיץ - חיפה

גריגורה פרופיר, מהנדס במקצועו, שהיה מנהל טחנת הקמח "דאצ'יה" ביאסי בעת פרוץ הפרעות. כאשר נודע לו כי מובילים את יהודים אל תחנת המשטרה בעיר, גייס מביניהם עובדים חדשים, לקח אותם לטחנה והעסיקם בפריקת שקי קמח. כך הציל חיי עשרות יהודים, אל מול איום ממשי על חייו מצד חיילים גרמנים ושוטרים רומנים.

אליסבטה ניקופוי-סטרול הצילה ביום 29 ביוני 1941, בעת שהשתוללו הפרעות, את משפחת סטרול, בת שבע נפשות, כולל אחיו והוריו של בעלה.

נונה פנטאה הסתירה בחדרה 6 יהודים מבין שכניה.

מירצ'ה פטרו סיון הסתיר כ-15 יהודים בביתו שביאסי ובחוזה הכפרית של משפחתו.

ראוי לציין את אלנה, נסיכת יוון ומלכת רומניה שהזעקה על ידי גברת אגריצ'י, הפעילה לחץ חזק על בנה, המלך, שבתורו הפעיל לחץ על הממשלה והביא לפתיחת רכבות המוות והגשת סיוע לניצולים.

ביבליוגרפיה

אנצ'ל ז'אן: **תולדות השואה - רומניה**, יד ושם, תשס"ב - 2002.

אנצ'ל ז'אן: **הקדמה לרצח – פרעות יאסי, 29 ביוני 1941**, יד ושם, תשס"ג - 2003.

גלר יעקב: **העמידה הרוחנית של יהודי רומניה בתקופת השואה (1944-1940): חיי הכלכלה, החינוך והתרבות, הסעד, הדת, הרבנות והעלייה לא"י**, לוד: אורות יהדות מגרב, תשס"ג - 2003.

ולדמן שלמה: **דראקולה לא ניצח אותו-תיק יאסי - שואת יהודי רומניה שהועלמה**, מערכת קיבוץ דליה, תש"ע - 2010.

ולדמן שלמה: **עדויות מרכבות המוות: יאסי - ראשיתה של שואת יהודי רומניה**, מערכת קיבוץ דליה, תשע"ג - 2013.

לביא תיאודור, ברושי אביבה (בן-אז"ר), צבי שאל: **פנקס הקהילות, רומניה**, כרך ראשון, יד ושם, תש"ל - 1970.

לוקה אאוג'ן: **יום ראשון ההוא**, (תרגמה מרומנית וערכה: רוקסנה רייכמן), הוצאת עורכת הספר, תשס"ג - 2006.

מנדלוביץ אביגדור: **עדות**, הוצאת ירון גולן, תשנ"ו - 1966.

קופל אשר מרקו: **בודד בסערת המלחמה**, הוצאת המחבר, תשנ"ז-1997.

רולר יצחק: **הפוגרום ביאסי**, בתוך: גוילי אש, (עורך: ראובן אבינועם), הוצאת משרד הביטחון, תש"ל - 1970, עמ' 161-168.

שפרן אלכסנדר: **אל מול פני הסערה, יהדות רומניה בתקופת השואה – זיכרונות**, יד ושם, תשנ"א - 1991.

מאמרים:

ראדו פלוריאן: **הטבח ביאסי ב-29-30 ביוני 1941: אירוע מוקדם של רצח עם ביהודים**, בתוך: בשביל הזיכרון, 38, תש"ס - 2000, עמ' 12-22.

פרעות יאסי באתר האינטרנט בויקיפדיה.

אתר האינטרנט: "עיתונות יהודית היסטורית" בספריה הלאומית:
<http://web.nli.org.il/sites/JPress/Hebrew/Documents/JPRESS.htm>

מראי מקומות

1. התמונות בדף השער מארכיון התמונות "יד ושם".
2. מתוך אתר האינטרנט של מרכז זלמן שזר – "מסע אל המורשת":
<http://www.jewish-heritage.org.il/Default.aspx>
3. צילם: אבישי טייכר.
4. מקור התמונה: ארכיון התמונות של "יד ושם".
5. מקור התמונה: ארכיון התמונות של "בית לוחמי הגטאות".
6. אנצ'ל ז'אן: **הקדמה לרצח – פרעות יאסי, 29 ביוני 1941**, עמ' 120-117.
7. אנצ'ל ז'אן: **הקדמה לרצח – פרעות יאסי, 29 ביוני 1941**, עמ' 153, עמ' 158-159.
8. אנצ'ל ז'אן: **הקדמה לרצח – פרעות יאסי, 29 ביוני 1941**, עמ' 172-171.
9. לוקה אאוג'י: **יום ראשון ההוא**, עמ' 78-57.
10. קופל אשר מרקו: **בודד בסערת המלחמה**, עמ' 130-115.
11. מקור התמונה: אוסף התמונות של **בית התפוצות**.
12. מקור: ארכיון יד ושם, חטיבה 0.3, תיק 6964.
13. **אוסף ייווא, ניו יורק, מובא בפנקס הקהילות, רומניה, כרך ראשון**, עמ' 168.
14. מנדלוביץ אביגדור: **עדות**, עמ' 145-144.
15. **פנקס הקהילות, רומניה**, עמ' 170.